

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΙΑ'

ΜΑΪΟΣ 1948

ΑΡΙΘ. 80

Η ΕΠΟΧΗ ΜΑΣ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Α'.

Σάν Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ σάν παιδιὰ τῆς γενεᾶς αὐτῆς, σάν ἄνθρωποι τοῦ αἰῶνος μας, πὸν τὸν ζοῦμε-καὶ πῶς τὸν ζοῦμε! τὸν αἰῶνα αὐτόν. Ἔτσι, εἶπαμε στὸ προηγούμενο ἄρθρο, θ' ἀρχίσουμε τὴν ἔρευνά μας, τὴν ἔρευνα γιὰ νὰ βροῦμε τὸ καινούργιο μῆνυμα τῆς νέας ἐποχῆς πὸν πρέπει νὰ διαδεχθῆ τὴν ἐποχὴ τῆς σημερινῆς χρεωκοπίας. Ἡ ἀρχὴ μας λοιπόν, τὸ πρῶτο μας ξεκίνημα, θὰ εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦτῃ πὸν ζοῦμε. Θὰ εἶναι ἡ προσπάθεια νὰ βροῦμε τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς μας, νὰ προχωρήσουμε στὴν αἰτιολογικὴ θεμελίωσί της, γιὰ νὰ καταλήξουμε σ' ἐκεῖνο πὸν ζητᾶμε: στὴν δεοντολογικὴ θεώρησι, στὴ διαπίστωσι τοῦ τί πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ νάλθη ἓνα «αὔριο» καλύτερο ἀπὸ τὸ «σήμερο».

Μὰ στὸ πρῶτο μας βῆμα κι' ἡ πρώτη δυσκολία. Λέμε: «ἡ ἐποχὴ μας». Μὰ δὲν ὑπάρχει καλὰ-καλὰ, ἐποχὴ μας! Δὲν βρισκόμαστε σὲ μιὰν ὀρισμένη ἐποχὴ. Σὲ μιὰ καμπὴ βρισκόμαστε. Μπορεῖ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος νὰ μὴν τὸ θέλῃ. ἔχει ὅμως τὸ προνόμιο νὰ ζῆ σὲ μιὰ ἀπὸ τίς κρισιμώτερες καμπὲς τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Μιὰ νέα ἐποχὴ πρόκειται νὰ ἀρχίσῃ. Ἡ νέα ἐποχὴ, πὸν θὰ κτισθῆ πάνω στὰ ἐρείπια τῆς ἐποχῆς πὸν περνάει. Τώρα ὅμως δὲν βρισκόμαστε ἀκόμη στὴ νέα ἐποχὴ. Βρισκόμαστε ἀκόμη στὰ ἐρείπια τῆς παλιᾶς ἐποχῆς. Βέβαια, στὰ κατὰ γράμμα ἐρείπια, στὰ χαλάσματα πὸν γεμίζουν τὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ, πάνω ἀπ' ὅλα, στὰ ἐρείπια ἐνὸς πολιτισμοῦ,

στὰ ἐρείπια ἐλπίδων, στὰ ἐρείπια συστημάτων, στὰ ἐρείπια ψυχῶν.

Ἔχομε τὰ ἐρείπια καὶ ξέρομε ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡ ἐποχὴ ἡ νέα. Ἀλλὰ ποιά θὰ εἶναι αὐτὴ ἡ νέα ἐποχὴ; «Τί τέξεται ἡ ἐπιούσα;» Ἄγνωστο! Καὶ αὐτὸ τὸ ἄγνωστο μᾶς γεμίζει φόβο. Ὅλοι μας εἴμαστε τώρα σάν τὰ παιδιὰ πὸν περπατοῦν στὸ σκοτάδι καὶ φοβοῦνται τὸ ἄγνωστο πὸν κρύβει τὸ σκοτάδι αὐτό. Ὁ 20ὸς αἰὼν πῆρε τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ αἰῶνος τοῦ φόβου. Εἶπαν ὅτι ὁ 17ος αἰὼν εἶναι ὁ αἰὼν τῶν μαθηματικῶν, ὁ 18ος εἶναι ὁ αἰὼν τῆς βιολογίας, ὁ 20ὸς αἰὼν εἶναι ὁ αἰὼν τοῦ φόβου.

Ἔτσι ἡ νέα ἐποχὴ πὸν ἔρχεται... εἶναι τώρα ἓνα ἀγωνιώδες ἐρωτηματικόν. Ἡ παλιὰ ἐποχὴ μᾶς γέμισε μὲ πόνο. Ἡ νέα ἐποχὴ μᾶς δίνει τὴν ἀγωνία. Εἴμαστε στὴ μεσοβασιλεία δύο πολιτισμῶν. Κληρὸς πολὺ βαρὺς γιὰ κείνους πὸν ζοῦν στὴν ἀλλαγὴ ἐνὸς πολιτισμοῦ πὸν φεύγει καὶ ἐνὸς ἄλλου πὸν ἔρχεται. Ἀλλὰ καὶ μεγάλη τιμὴ καὶ μεγάλο προνόμιο σ' ἐκείνους πὸν ζοῦν στὴν καμπή, σάν δημιουργοί. Σάν δημιουργοὶ τῆς νέας ἐποχῆς πὸν θὰ προβάλλῃ στὰ ἐρείπια τῆς ἐποχῆς πὸν πέρασε.

Β'.

Γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ἔρχεται τὸ ἐρώτημα: Εἶναι, ἀλήθεια, ἡ ἐποχὴ πὸν περάσαμε, κι' ἀκόμα ἡ καταστροφὴ, ἡ τραγικότης, τὸ δράμα πὸν ζοῦμε, εἶναι ὅλα αὐτὰ μ ο ν α

δικὰ στὴν ἱστορία; Δὲν ξανάγιναν ἀρὰ γε τέτοια πράγματα; Δὲν ἰσχύει ἀράγε καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας τὸ «οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον»; Δὲν ἰσχύει αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν τραγικότητα καὶ γιὰ τὸν πόνο καὶ γιὰ τὴν καταστροφή πού ζοῦμε;

Τὸ θέμα ἀξίζει νὰ μελετηθῆ, ὄχι βέβαια γιατί εἶναι μιὰ παρηγορία, νὰ μάθουμε ὅτι τὸν πόνο πού περνᾶμε τὸν πέρασαν καὶ προηγούμενες γενεές, ἀλλὰ γιατί πρέπει νὰ τοποθετηθῶμε τῆ σημερινῆ πραγματικότητας, στὴ θέσι πού ἔχει μέσα στὴν ἱστορία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τὴν νοιώσωμε καὶ ἱστορικὰ γιὰ νὰ μπορέσωμε νὰ τὴν ὑπερικήσωμε. Καὶ αὐτὸ σημαίνει νὰ δοῦμε σὲ ποιά σημεῖα ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ξεχωριστὴ καὶ σὲ ποιά σημεῖα εἶναι ἓνα πέρασμα, ἀπὸ τὰ πολλὰ τῆς ἱστορίας. Σὲ ποιά σημεῖα ἡ τραγικὴ ἐποχὴ πού ζοῦμε εἶναι γένος, μέσα σὲ τόσα ἄλλα ἱστορικὰ δράματα καὶ σὲ ποιά σημεῖα εἶναι εἶδος, εἶναι κάτι τὸ μοναδικὸ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία.

Βέβαια, καὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ μας ἰσχύει τὸ «οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον». Ἡ ἐποχὴ μας περνᾶ, βέβαια, ἀπὸ φοβεροὺς πολέμους. Ἄλλὰ οἱ πόλεμοι, εἶναι ὁ σκελετός, ἡ ραχοκοκαλιά τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Μάλιστα, ἄλλοτε ἦσαν καὶ τὸ ἀποκλειστικὸ περιεχόμενον τῶν ἱστορικῶν ἐρευνῶν καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀφηγήσεων. Βέβαια, γίνονται σήμερα ἀναστατώσεις λαῶν. Ἄλλὰ στὴν ἱστορία πόσες καὶ πόσες ἀναστατώσεις φαίνονται! Γιὰ ν' ἀφήσωμε γεγονότα πού ἀνάγονται σὲ χρόνους ἀπώτερου ἀκόμη, στὸ νοῦ ὧν μας ἔρχονται οἱ Δωριεῖς, οἱ Μογγόλοι, ὁ Ἀτιλάς, ὁ Ταμερλάνος καὶ ὕστερα ὁ τριακονταετής, οἱ Ναπολεόντιοι πόλεμοι, οἱ πόλεμοι πού ἀναστάτωσαν τὴν Εὐρώπῃ πρὶν ἀπὸ ἐνάμισον αἰῶνα καὶ τόσα ἄλλα πού πέρασε ἡ ἀνθρωπότης. Ἡ γενεά μας ζῆ μιὰ τραγωδία. Ἄλλὰ μήπως οἱ τραγωδίαι δὲν γράφουν τὴν ἀνθρώπινη ἱστορία;

Ναί, ἔτσι φαίνεται ὅτι εἶναι. Καὶ ὅμως... Τίποτα δὲν θὰ ἦταν πὸ πλανημένο ἀπὸ τὸ νὰ ποῦμε: «δὲν βαρύνεσαι, ἔτσι ἐγινότανε πάντοτε». Γιατί, αὐτὸ, τὸ νὰ ποῦμε ἔτσι

ἐγινότανε πάντα, εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἀντίθετο πρὸς τὴν ἱστορία. Κάθε ἐποχὴ ἔχει τὴν ἰδιομορφία τῆς. Δὲν ὑπάρχουν στὴν ἱστορία δυὸ ἐποχῆς πού νὰ μοιάζουν πέρα γιὰ πέρα. Καὶ ἡ ἐποχὴ μας ἔχει τὴν ἰδιομορφία τῆς. Τὸ δράμα μας εἶναι βέβαια γένος, ἔχει τὰ παρόμοιά του σὲ περασμένους καιροὺς, ἀλλὰ εἶναι καὶ εἶδος, εἶναι μοναδικὸ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία.

Γ'.

Τὰ χαρακτηριστικὰ πού κάνουν τὴν τραγωδία τῆς γενεᾶς μας πρωτοφανῆ στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία, εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1. Τὸ πρῶτο χαρακτηριστικόν, πού τὸ βλέπει κανεὶς ἀμέσως, ὁ σοφὸς τοῦ σπουδαστηρίου, ὁ μέγας πολιτικός, καὶ ὁ ἄνθρωπος τοῦ δρόμου καὶ ἡ γερόντισσα τοῦ χωριοῦ, εἶναι ἡ ἐξαιρετικὴ, ἡ πρωτόγνωστη ἔκτασις καὶ ἔντασις, τὸ πρωτοφανὲς πλάτος καὶ τὸ πρωτοφανὲς βάθος τῆς τραγωδίας αὐτῆς. Δὲν χρειάζεται, ἀλήθεια, περισσότερη ἀνάπτυξις γιὰ πράγματα καταφάνερα, πού τὰ ζοῦμε ὅλοι μας.

Ὁ πόλεμος τοῦτος, πού ὑποτίθεται πὺς ἐτελείωσε, τὸ δείχνει ἄλλωστε αὐτό. Ποιὸς μπορεῖ νὰ ἀμφισβητήσῃ, πὺς ὁ πόλεμος τοῦτος εἶναι ὁ μεγαλύτερος πόλεμος στὴν ἱστορία; Μεγαλύτερος ἀπὸ κάθε ἄποψι. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στρατῶν πού παρετάχθησαν, μεγαλύτερος ἀπ' ὅλο τὸν πληθυσμὸ τοῦ γνωστοῦ κόσμου σὲ περασμένες ἐποχῆς. Γιὰ πρώτη φορὰ ἐγίνε συστηματικὴ (ὄχι περιστατικὴ μόνον) στρατολόγησι καὶ τῆς γυναίκας. Ἡ στρατιὰ τῶν σκοτομένων καὶ τῶν ἀναπήρων στρατιωτῶν καὶ πολιτῶν μετώπου καὶ πόλεμον ξεπερνᾶει τὸν συνολικὸ ἀριθμὸ τοῦ στρατοῦ, πού παρέτασσε ἄλλοτε ὁ κόσμος. Ἄν πῆτε καὶ γιὰ κείνους πού ἐκλονίστηκε ἡ ὑγεία τους ἀπὸ τὸν πόλεμο... ἄς ρωτήσωμε καλύτερα πόσο τμήμα τῆς ἀνθρωπότητος δὲν ὑπέστη τὸν κλονισμὸ αὐτόν!

Καὶ δίπλα σ' αὐτὰ ἔρχεται ἡ προσπάθεια γιὰ τὸν ὑπολογισμὸ τῶν ζημιῶν πού ἔφερε ὁ πόλεμος, προσπάθεια πού μοιάζει μὲ τὸ νὰ μετρήσῃ πόσα σπειριά ἔχει ἡ ἄμμος τῆς θάλασσας. Γιατί θὰ πρέπει νὰ ὑπολογίσῃ τὰ θετικὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου, τὴν καθυστέ-

ρησι που έφερε στην παραγωγή, την οικονομική συνέπεια του θανάτου τόσων ανθρώπων, την γενική αστάθεια, τις συνέπειες του καθολικού κλονισμού πάνω στην παραγωγή και την μεταπολεμική διακυβέρνησι του ανθρώπου, τις τόσες άλλες ζημιές που έφερε ο πόλεμος που «περάσαμε».

Όμως δεν είναι μόνο ο πόλεμος. Είναι ή καταστροφή που έρχεται από την έσωτερική χρεωκοπία. Και θ' αναφέρουμε εδώ μόνο δύο σημεία: Το ένα είναι το δημογραφικό, το άλλο είναι ή κατάπτωσης της υγιεινής στάθμης. Η διάδοση των νόσων, ή ασθενική διάπλασις της νέας γενεάς!

Όπως βλέπει ο αναγνώστης, μιλάμε μόνο για τον πόλεμο που, κατά την θεωρία, έτελείωσε. Για τον φοβερό πόλεμο που ζούμε, για τον «μυηρό» πόλεμο, που για τη χώρα μας είναι... ζεστός και καυτερός... ως μιν πούμε τίποτε στην Ιστορική τούτη θεώρησι. Ας σφίξουμε την καρδιά μας, ας γυρίσουμε στη μελέτη, ας συνεχίσουμε στα χαρακτηριστικά της εποχής μας.

2. Όχι λιγότερο καταφάνερο είναι και τούτο το χαρακτηριστικό που κάνει μοναδική αυτή την καταστροφή στην Ιστορία. Η τεραστία τεχνική πρόοδος που μπήκε στην ύληρεσία της καταστροφής (*). Τι να πρωτοπή κανείς! Το μυαλό του ανθρώπου, με ασύλληπτη εφευρετικότητα και με τον πρωτοφανή στην Ιστορία πλούτο τεχνικών μέσων, εργάσθηκε για την αυτοκτονία του. Είναι ή πρώτη φορά που ο άνθρωπος αρχίζει να κάνει λόγο και για κίνδυνο ομαδικής αυτοκτονίας του ανθρώπινου γένους.

Δεν έχει καμιά σημασία, αν ο φόβος αυτός θα πραγματοποιηθῆ. Σημασία έχει ο φόβος σαν ψυχολογικό γεγονός που χαρακτηρίζει την σημερινή εποχή. Και νοσταλγεί ο άνθρωπος ο σημερινός, νοσταλγεί τις εποχές που τουλάχιστον ή δύναμις

της καταστροφής δεν είχε στη διάθεσί της την ασύλληπτη τεχνική πρόοδο που έχει σήμερα κι' εκείνη που θα έχει αύριο. Εκείνη που κάνει την καταστροφή, που είδαμε, πρωτοφανή, αλήθεια, στην Ιστορία.

3. Κι' αυτό μας κάνει ν' αντιληφθούμε καλύτερα την πρωτοφανή για την ανθρωπότητα διάσπασι ανάμεσα στον τεχνικό και πνευματικό πολιτισμό. Είδα κάπου μίαν εικόνα, που παρίστανε τόν τεχνικό πολιτισμό να τρέχει με αεροπλάνο, με ταχύτητα 800 χιλιομέτρων την ώρα και τόν πνευματικό πολιτισμό σαν χελώνα, που σέρνει τα βήματά της. Μακάρι να ήταν τουλάχιστον έτσι! Αλλά δεν είναι καν έτσι! Ο τεχνικός πολιτισμός προχωρεί με την ταχύτητα πυραύλου. Και ο πνευματικός δεν προχωρεί καν με την ταχύτητα χελώνας! Πηγαίνει προς τα πίσω. Στόν αιώνα των πυραύλων νοσταλγούμε τα ήθη της εποχής του Αβραάμ! Διαβάζουμε την Κύρου Ανάθασι και νοσταλγούμε εκείνο τόν πολιτισμό με τις σπονδές του. Έχοντας υπ' όψιν πως έπερνούσαν οι δημηροί στην αρχαιότητα, πως ο Φίλιππος έζησε σαν δημηρος τών Θηβαίων, συγκρίνουμε την όμηρία της αρχαιότητας με τις διάφορες όμηρίες τών χρόνων μας, που τόσο άπαισια πείρα μας έχει δώσει!

4. Γενικώτερη όμως ιδιορρυθμία της εποχής μας, που την ξεχωρίζει από τις άλλες, είναι τούτη: Η μοναδική άκμή του πολιτισμού της εποχής μέσα στην όποια έξέσπασε ή τραγωδία αυτή. Καμιά άλλη τραγωδία τέτοιας όλης δεν έξέσπασε μέσα σε τέτοια άνθησι πολιτισμού όπως ή τραγωδία αυτή.

Και ακόμη, ας τονισθῆ κάτι άλλο που δεν τó έπροσέξαμε όσο έπρεπε. Η εκλαίκευσις της έπιστημονικής πρόοδου. Ο αιώνας που ή εκπαίδευσις πάει να είναι γενική, όχι μόνο ή κατώτερη, ή δημοτική, αλλά και ή γυμνασιακή, ή πανεπιστημιακή εκπαίδευσις.

Και όχι μόνο ή εκπαίδευσις. Και τó περιοδικό και ή εφημερίδα, που εκπαίδευει και τó βιβλίο και ή τεραστία κυκλοφορία που κάνει τόν άνθρωπο τόν σημερινό ασύγκριτα περισσότερο μορφώμενο από άλλοτε.

(*) Για την τεχνική πρόοδο, μαλιστα για την κρίσι που περνά ο τεχνικός πολιτισμός, θα ήθελα να αναφέρω στην μνήμη του αναγνώστη τα δύο στοχαστικά άρθρα του Δ. Πουργιότη «Γιατί περνά κρίσι ο τεχνικός πολιτισμός», «Ακτινες» 1948 σ. 81 έπ. (Φεβρουάριος) 128 έπ. (Μάρτιος).

Εἶναι ἀκόμη ἡ μουσικὴ ποὺ διαδίδεται. Ὁταν ὁ Μπετόβεν ἔδιδε μιὰ συμφωνία του, τὴν ἔδιδε μέσα στὴν αὐλὴ ἐνὸς βασιλέως, ἐνὸς δουκός, ἐνὸς κόμητος, ἐνὸς ἄρχοντος. Ὁ κοινὸς λαὸς δὲν ἦταν εὐχολογῶν ἀκούσῃ αὐτὴ τὴ μουσικὴ. Ἔπρεπε νὰ εἶχατε τὴν τύχη νὰ εἰσθε καλεσμένος ἐνὸς βασιλέως, ἐνὸς εὐγενοῦς ἔστω, γιὰ νὰ ἀκούσετε αὐτὴ τὴ μουσικὴ. Σήμερα, ἀρκεῖ νὰ στρίψετε τὸ κουμπὶ τοῦ ραδιοφώνου σας. Τὸ ραδιόφωνο ποὺ ἔκανε τὴν μουσικὴ προσιτὴ σὲ ὅλους.

Ἀκόμη ἡ ἐξευγένισις τῶν τρόπων, τῶν εἰρηνιστικῶν τρόπων. Καὶ μαζὺ μ' αὐτὰ ἡ αἰῶνων καλλιέργεια στὰ ἰδανικά τῆς δικαιοσύνης, στὰ ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας τοῦ σκέπτεσθαι, τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐκφράζεσθαι, ποὺ τὰ ἔχουν μὲ αἶμα κατακτηθεῖ οἱ προηγούμενοι αἰῶνες. Καὶ ὁ αἰὼν αὐτὸς εἶχε τέτοια κληρονομιά πολλῶν αἰῶνων!

Ὅχι! Ἐκεῖνο ποὺ εἶδε ἡ γενεά μας, δὲν εἶναι ἡ βαρβαρότης. Δὲν εἶναι ὁ Ἀττίλας καὶ ὁ Ταμερλάνος. Εἶναι κάτι πολὺ χειρότερο· εἶναι ὁ παλιμπαρισμός!

5. Ἴσως ἔχομε προσέξει λιγώτερο, ἀλλὰ δὲν εἶναι λιγώτερο ἀληθινὸ, τὸ πέμπτο χαρακτηριστικὸ, ποὺ ξεχωρίζει τὴν τραγωδία τὴν σημερινή. Εἶναι τὸ ἐντελῶς ἀδικαιολόγητο τῆς συμφορᾶς ποὺ περνᾶμε. Τούτῃ ἡ καταστροφὴ ποὺ ζοῦμε δὲν φαίνεται σὰν ὀργανικὴ ἐκδήλωσις τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ μας. Φαίνεται σὰν κάτι τὸ ἀνθαίρετο, ἀδικαιολόγητο, μηχανικόν. Σὰν φαινομενικὸν, σὰν ἔκτρομα. Σὰν νὰ ἀρρώστησε καὶ ἡ ἱστορία. Πάντως σὰν ἐκδήλωσις ἀρρώστειας τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ, ποὺ μέσα σὲ τέτοιον πολιτισμὸ ἄφησε νὰ ξεσπάσει μιὰ τέτοια καταστροφὴ. Δυσκολεύομασθε, ἀλήθεια, νὰ τὸ βάλωμε στὰ πλαίσια τῆς ὁμαλῆς ροῆς τῆς ἱστορίας τὸ δράμα τὸ σημερινόν. Φαίνεται ξεκάθωρο, σὰν ἀνεξήγητο.

Ἔτσι φαίνεται ἱστορικὰ ἡ ἐποχὴ μας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἔτσι. Καὶ τούτῃ ἡ τραγωδία δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη ἐξήγησι. Καὶ τούτῃ ἡ τραγωδία δὲν εἶναι ἀνιστόρητη. Δὲν ὑπάρχουν ἀνιστόρητα γεγονότα. Δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη αἰτία. Πρέπει νὰ τὴν βροῦμε τὴν αἰτία αὐτὴ. Γιατί μόνον ἅμα

τὴν πραγματικότητα τὴν σημερινὴν τὴν ἰδοῦμε, ὄχι ξεκάθωρη καὶ μονωμένη, ἀλλὰ μέσα στὴν αἰτιώδη ἀλληλουχία τῆς, μὲ τοὺς παράγοντας ποὺ τὴν ἐδημιούργησαν, μόνον τότε θὰ ποῦμε ὅτι καταλάβαμε τὴν ἐποχὴ μας. Μόνον τότε θὰ μποῦμε σιὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας. Μόνον τότε θὰ πετύχωμε ἐκεῖνο ποὺ ζητᾶμε: Νὰ ἐννοήσωμε τὴ σημερινὴν τραγωδία γιὰ νὰ τὴν ξεπεράσωμε καὶ νὰ τὴν ὑπερικήσωμε.

Δ'.

Θὰ ἀρχίσωμε τώρα τὴν αἰτιολογικὴ ἀντιθέσιν μᾶς, βγάζοντας ἀπὸ τὴ μέση τίς ψεύτικες αἰτιολογήσεις, ποὺ μᾶς φράζουν τὸν δρόμο. Ἔτσι, θὰ βγάλωμε, βέβαια, ἀπὸ τὴ μέση τὴ φαινομενικὴ αἰτιολογίαν, ὅτι ἦταν μοιραῖο, ἀναπότρεπτο τὸ κατάντημα αὐτό. Γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι αἰτιολογήσι, εἶναι ἐγκατάλειψις καθὲ προσπαθείας γιὰ αἰτιολόγησι. Θὰ βγάλωμε ἀκόμη τὴν συμπτωματικὴ αἰτιολογίαν ποὺ λέει ὅτι φταίει ὁ πόλεμος. Εἶναι φανερό ὅτι τὸ ἐρώτημα εἶναι: Καὶ γιατί νὰ γίνῃ ὁ πόλεμος;... Γιατί νὰ ἔλθῃ ὁ πόλεμος καὶ μάλιστα μὲ τόση ἔνταση;

Τὸ ἴδιο ὅμως θὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὴν αἰτιολογίαν, ποὺ θέλει νὰ παραπέμψῃ καὶ νὰ χαρακτηρίσῃ ὡς αἰτία, τοῦτο ἡ ἐκείνο τὸ κράτος, τοῦτο ἡ ἐκείνο τὸ πολιτικὸ σύστημα, εἰδικώτερα τοὺς διάφορους δικτάτορες, ποὺ ἐγέμισαν τὴν ἐποχὴ μας. Φταῖνε, βέβαια, οἱ δικτάτορες, οἱ δικτάτορες ποὺ αὐτοὶ φέρνουν τοὺς πολέμους. Τὸ ἐρώτημα ὅμως εἶναι, γιατί οἱ δικτάτορες νὰ βρίσκουν τόσο πρόθυμους ὀπαδοὺς; Στὸ τέλος, τὸ ἐρώτημα εἶνε, ὄχι γιατί ὑπάρχουν τυράννοι, ἀλλὰ γιατί ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποὺ προσφέρονται νὰ γίνουν δοῦλοι. Ὑποψήφιοι τυράννοι ὑπῆρχαν πάντοτε. Τὸ ἐρώτημα εἶναι, γιατί στὴν ἐποχὴ μας ἐπρόδωσαν τόσοι ὑποψήφιοι δοῦλοι, μέσα στὴν ἀνθησι τῶν ἰδανικῶν τῆς ἐλευθερίας. Τί συνέβη ὥστε οἱ τυράννοι αὐτοὶ νὰ βροῦν ἔτοιμο τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν τυραννίδα;

Δὲν εἶναι περισσότερο ἱκανοποιητικὴ ἡ ἐξήγησι, ὅτι, τάχα, ἡ σημερινὴ πολεμικὴ καταστροφὴ ὀφείλεται στὴν πρωτοφανῆ, ἀλήθεια, τεχνικὴ πρόοδο, ποὺ εἶδε

ἡ ἐποχή μας. "Ὅτι, ἄς ποῦμε, ἡ καταστροφή ἢ σημερινὴ ὀφείλεται στὸν ἐναέριο πόλεμο, ἄρα στὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν ἀεροπλάνα. Καὶ γιὰ πῶς λόγῳ ἡ τεχνικὴ πρόοδος νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν καταστροφή; Δὲν μπορούσε ἡ τεχνικὴ πρόοδος νὰ χρησιμοποιηθῆ γιὰ τὴν θεραπεία τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ὁ πόλεμος; "Ὅταν προβάλομε ὡς αἰτιολόγησι τὴν τεχνικὴ πρόοδο κάνομε ἓνα παραλογισμό. Τὸ παράλογον φαίνεται ἀπὸ τὶς συνέπειες. Καὶ ἡ συνέπεια εἶναι αὕτη: "Ἄν θέλωμε νὰ μὴ ξαναγίνῃ πόλεμος πρέπει νὰ καταργήσωμε τὴν τεχνικὴ πρόοδο. «"Ὁπερ ἄτοπον». 'Ἐφ' ὅσον δὲν δέχεται κανεὶς τὶς θεωρίες πού ζητοῦν ἐπιστροφή στὴ φύσι, εἶναι φανερό πὼς ἡ παραπάνω αἰτιολόγησις εἶναι παραλογισμός.

'Ἄλλὰ αὐτὸν τὸν παραλογισμό ἔχει μέσα της κάθε τέτοια αἰτιολόγησις, πὺν μένει στὴν ἐπιφάνεια, στοὺς καρποὺς καὶ ὄχι στὴ ρίζα, στὸν πυρετὸ καὶ ὄχι στὴ νοσογόνο αἰτία. "Ὅταν θέλωμε νὰ δοῦμε γιὰ ποιά αἰτία ἓνα δένδρον ἔχει κακοὺς καρποὺς θὰ πᾶμε ἕως τὴν ρίζα. Καὶ ἂν θέλωμε νὰ δοῦμε γιατί ὁ πολιτισμὸς μας ἐχρεωκόπησε, τότε τὴν ἔρρινω τῆς αἰτιώδους ἀλληλουχίας θὰ τὴν συνεχίσωμε ὡς τὸ βάθος, ὡς τὴ θεώρησι τοῦ πολιτισμοῦ μας. Καὶ μόνο τότε θὰ εἶναι δυνατόν νὰ βροῦμε τὴν δημιουργικὴ αἰτία καὶ ἐπομένως τὸν τρόπο γιὰ νὰ ὑπερνηκίσωμε τὴν σημερινὴ πραγματικότητα.

'Ὁ πολιτισμὸς μας εἶναι σπασμένος στὰ δύο. Ξαναγυρίζομε στὴν εἰκόνα πὺν ἀνεφέραμε παραπάνω. Τὸ ἀεροπλάνο καὶ ἡ χελώνα. Τὸ ἀεροπλάνο τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ χελώνα τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ πὺν δὲν βαδίζει κᾶν πρὸς τὰ ἐμπρός, ἔστω καὶ σὺν τὴν χελώνα! Ρῆγμα εἶναι στὸ οἰκοδόμημα τοῦ πολιτισμοῦ πὺν ἐγέμισε τὶς πόλεις μὲ ἐρείπια. Καὶ τὰ ἐρείπια αὐτὰ αἰτία ἔχουν τὸ ρῆγμα στὸν πολιτισμό. Τὸ ρῆγμα αὐτὸ θὰ ἐρευνήσωμε ὡς τὸ βάθος, θὰ σκάψωμε, θὰ τὸ παρακολουθήσωμε στὴν θεμελίωσι τοῦ πολιτισμοῦ, στὴν πνευματικὴ θεμελίωσι τοῦ πολιτισμοῦ. Γιατί νὰ ὑπάρχη αὐτὸ τὸ σπᾶσιμο τεχνικοῦ καὶ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ; 'Ἄλλοιως δὲν θὰ

βροῦμε τὴν ἀληθινὴ αἰτία. Θὰ πάρωμε τὴν πρόχειρη αἰτιολόγησι. Θὰ νομίσωμε γιὰ αἰτία τῆς ἀρρώστειας, ἐκεῖνο πὺν τὴν δείχνει, τὸν πυρετὸ ἢ ἀκόμα ἴσως τὸ θερμομετρο πὺν δείχνει τὸν πυρετὸ. Καταλαβαίνει κανεὶς τί εἶδους θεραπεία μπορούμε νὰ περιμένωμε ἀπὸ τὶς ψευδοαιτιολογήσεις αὐτῆς.

Ε΄.

'Ἐρχόμαστε, τώρα, στὴν ἀποψη, ὅτι τὸ σημερινὸ δράμα εἶναι οἰκονομικό, ἀποτελέσμα αἰτίων πὺν ἀνάγονται στὴν παραγωγή, στὴν κυκλοφορία, τὴν κατανομὴ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν.

Πολὺς λόγος ἔγινε γιὰ τὴν οἰκονομικὴ αὐτὴ αἰτιολόγησι, πὺν τὴν ἐπικαλοῦνται ὄχι μόνον οἱ θεωρητικοὶ μὰ καὶ οἱ πολιτικοί, ἰδίως ἐκεῖνοι πὺν ἀνάβουν τοὺς μεγάλους πολέμους. Τὰ οἰκονομικὰ αἰτία, μὲ ἀπλούστερα λόγια τὴν πείνα τους, ἐπικαλοῦνται ὄλοι οἱ ἐμπρησταὶ πὺν ἀνάβουν τοὺς μεγάλους πολέμους. Τοὺς πολέμους πὺν ἀκριβῶς ἡ προετοιμασία τους, μὲ τὶς ἀπάνταστες δαπάνες, δείχνει πόσο ψεύτικη εἶναι ἡ δικαιολογία πὺν προβάλλεται. Πεινασμένοι λαοὶ δὲν ποροῦν-τουλάχιστον δὲν ποροῦν μόνοι των-νὰ ἐτοιμασοῦν συγχρόνους πολέμους. Κι' ὄποιος ποροεὶ νὰ ἐτοιμάσῃ τοὺς συγχρόνους στρατοὺς καὶ τὰ σύγχρονα πολεμικὰ μέσα, θὰ ποροῦσε, ἀσφαλῶς, νὰ βρῆ τὸ ψωμὶ πὺν χρειάζεται γιὰ νὰ χορτάσῃ τὴν πείνα του. "Ἄν κυττάσωμε τὴν πραγματικότητα, χωρὶς σχήματα ἐκ τῶν προτέρων, σὺν ἐρευνηταὶ πὺν ζητᾶμε τὴν ἀλήθεια, θὰ δοῦμε αὐτὴν τὴν πραγματικότητα πὺν κραυγάζει. Ἡ ψύχωσις τοῦ πολέμου δὲν ἦταν ψύχωσις τῶν ἄδειων στομαχιῶν. Τὸ ἀντίθετο ἀκριβῶς ἔγινε. Ἡ ψύχωσις τοῦ πολέμου ἦταν ψύχωσις τῶν κατακτήσεων, τῶν κοσμοκρατοριῶν. Καὶ αὐτὴ ἐπεκαλέσθη τὴν ψυχολογία τῶν ἄδειων στομαχιῶν, γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ἔπειτα τὴν πραγματικότητα τῶν ἄδειων στομαχιῶν. "Ἄν ἦταν γιὰ νὰ γεμίσουν τὰ ἄδεια στομάχια... μὰ, τότε, ἔπρεπε νὰ γίνῃ ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο ἀπὸ ἐκεῖνο πὺν γίνεται. Ὑπάρχουν, βέβαια, τώρα ἄδεια στομάχια. Ἄλλὰ τὰ ἄδεια στομάχια εἶναι αἰτιατά, δὲν εἶναι

αἷτια. Δὲν εἶναι ἐξηγήσεις, εἶναι αἰνίγμα· δὲν εἶναι ἡ λύσις τοῦ προβλήματος, εἶναι τὸ πρόβλημα.

Δὲν χρειάζεται πολλὴ σκέψις γιὰ νὰ τὸ νοιώσῃ κανεὶς. Ὅπως εἶχαμε παρατηρήσει καὶ ἄλλοτε (**), ἀρετὸς μὰ καὶ ἀπαραίτητος εἶναι ὁ ἀπροκατάληπτος ρεαλισμὸς ποὺ πρέπει νὰ εἶναι βᾶσις στὴν ἔρευνά μας. Τί λέει μὰ τέτοια ἐνατένισις τῆς πραγματικότητος; Ὅτι ἡ σημερινὴ κατάστασις ἔλαβε ὑπόθεσις σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ἔχει ἐννοηθῆ ὅσο καμμιά ἄλλῃ ἀπὸ ὕλικές, τεχνικές, οικονομικές συνθήκες, τέτοιες, ποὺ ἔπρεπε νὰ μὴν ὀδηγήσουν σ' αὐτὸ τὸ κατάντημα. Ἡ χρεωκοπία τούτῃ ἐγινε σὲ μιὰν ἀνθησι τῆς τεχνικῆς προόδου, ποὺ εἶναι χωρὶς προηγούμενο. Σήμερα ὁ ἄνθρωπος κολιμπάει σὲ τεχνικὴ πρόοδο, σὲ τεχνικὸ πολιτισμὸ, ποὺ εἶναι ἔτοιμος νὰ ἱκανοποιήσῃ κάθε του ἀνάγκη, ἀκόμη καὶ κάθε του καριότισιο. Τεχνικές δυνατότητες γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσί τοῦ ὄρυκτοῦ πλούτου, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσί ἀκόμη τῆς θάλασσας, τῶν ὕδατοπτώσεων, γιὰ τὴν παραγωγή, σχεδὸν σ' ὅσο μέτρο θέλει ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴ χρησιμοποίησι ἐκείνης τῆς ἀσύλληπτα παραγωγικῆς δυνάμεως ποὺ λέγεται ἠλεκτρισμὸς. Πρόοδος ἀπίστευτη, κυριολεκτικὰ ἀφάνταστη, στὰ μέσα μεταφορᾶς καὶ ἐπικοινωνίας, ποὺ ἐκάνανε τὴν ὑδρογείω ἓνα μοναδικὸ συνοικισμὸ ἀνθρώπων, μὲ τὴν δυνατότητα κατανομῆς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ ἡπειρο σὲ ἡπειρο. Στὸ τέλος αὐτὸ τὸ ἀσύλληπτο ποὺ λέγεται ἀτομικὴ ἐνέργεια. Καὶ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ὁ σημερινὸς κουρελῆς, πεινασμένος, βασανισμένος, ἀπελπισμένος, βάρβαρος ἄνθρωπος, λὲς καὶ ὁ τεχνικός, ὕλικὸς πολιτισμὸς ἄλλῃ συνέπεια δὲν ἔχει, παρὰ νὰ κἀνῃ τραγικώτερη τὴν ἀποτυχία καὶ φοβερώτερη τὴν ἔλλειψι πνευματικῶν πολιτισμῶν, νὰ κἀνῃ φοβερώτερο τὸν παλιμβαρβαρισμὸ ποὺ ἔχει ἡ ἀνθρωπότης ἡ σημερινή.

Καὶ μὲ τὰ οικονομικά, λοιπόν, καὶ τὰ

κοινωνικά αἷτια, συμβαίνει νὰ ζητᾶμε τὸ ἀληθινὸ αἷτιο, τὴν δημιουργικὴ αἷτια, καὶ νὰ βρισκομε ἓνα αἷτιατό, ποὺ δὲν λύει, τὸ πολὺ-πολὺ μετατοπίζει τὸ πρόβλημα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ. Φανερό, λοιπόν, πὼς πρέπει νὰ συνεχίσωμε τὴν ἔρευνά μας.

ΣΤ'.

Καὶ τὸ συμπέρασμα: Μπροστὰ στὰ ἐρείπια ποὺ γεμίζουν τὸν κόσμο, μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ πολιτισμοῦ μας, τότε μόνον θὰ βροῦμε τὴν ἀληθινὴ, βαθύτερη, δημιουργικὴ αἷτια, ποὺ ἐδημιούργησε τὰ ἐρείπια αὐτά, ὅταν δὲν περιορισθοῦμε στὶς ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις, ὅσο ἴδιωτε δραματικές. Ὅταν φθάσωμε βαθύτερα, πέρα ἀπὸ τὴν τεχνικὴ, ὕλική, ἔκφρασι. Ὅταν δοῦμε τὸν ὅλο πολιτισμὸ μας, ὄχι μόνον στοὺς καρπούς μὰ καὶ στὴ ρίζα, στὴ θεμελίωσι τοῦ πολιτισμοῦ, ποὺ φαίνεται τώρα, ἔτσι χρεωκοπημένος. Οἱ αἰτιολογήσεις, ποὺ εἶδαμε ὡς τώρα, δὲν ἱκανοποιοῦν, ὄχι τόσο γιατί εἶναι λαθεμένες, ὅσο γιατί δὲν εἶναι αἰτιολογήσεις. Εἶναι περιγραφεῖς ἐνὸς φαινομένου ποὺ ξεφεύγει ἀπὸ τὰ καλούπια του, ἀπὸ τὰ καλούπια τοῦ φυσικοῦ, τοῦ μηχανικοῦ. Τὸ σημερινὸ κατάντημα δὲν εἶναι «φυσικόν», εἶναι κάτι ἀφύσικο. Δὲν εἶναι ὄργανικόν, ἔχει μέσα του τὰ δείγματα τῆς ἀθαιρεσίας. Δὲν εἶναι ὁ γεροντικὸς μαρasmus, εἶναι ὁ θάνατος τοῦ παλληκαριοῦ, ποὺ φαίνεται ἀμέσως ὅτι μπῆκε, σὰν ἀνατροπὴ, στὴν φυσικὴ ἐξέλιξι. Δὲν ἐπάληψε ὁ πολιτισμὸς αὐτός. Ἐξεροικώθηκε ἀπὸ τὰ θεμέλιά του.

Πρέπει λοιπόν, στὴν ἔρευνά μας, νὰ χωρῶμε στὴ θεμελίωσι τοῦ πολιτισμοῦ μας, τοῦ πολιτισμοῦ μας σὰν ὄργανικόν συνόλου, γιὰ νὰ βροῦμε ὄχι τὴ λειτουργικὴ ἀλλὰ τὴ δημιουργικὴ αἷτια. Καὶ μὲ αὐτὸ νὰ βροῦμε ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦμε, τὴ δεοντολογικὴ πρότασι ποὺ μᾶς χρειάζεται. Νὰ δοῦμε τί πρέπει νὰ κάμωμε γιὰ νὰ ὑπερικήσωμε τὴν σημερινὴ τραγωδία, νὰ τὴν κάμωμε τῆς νέας ζωῆς δημιουργό.

Μὲ ἄλλους λόγους, νὰ βροῦμε τὸ δρόμο πρὸς τὸ λυτρωμό.

(**) Στὸ ἄρθρο μας «Τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας» «Ἀκτίνες» 1946 σ. 257 ἑπ. καὶ στὸ ἰδιαιτέρο τεύχος «Χριστιανισμὸς καὶ πολιτικὴ», ἐκδ. Δαμασκοῦ, 1947 σ. 7 ἑπ.

ΕΤΣΙ ΑΡΧΙΣΕ Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ(*)

Κάποιο βράδυ, θά στεκόταν ο Παῦλος με τὸν φίλο του στὴν ἀκρογιαλιά, ἐκεῖ ὅπου ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀσία δίδουν τὰ χέρια, μιλώνοντας με Μακεδόνες ναῦτες καὶ κυττάζοντας ἀπέναντι, πρὸς τὰ βουνά τῆς Σαμοθράκης, πού χάνονταν μέσα στὸ χρυσαφὶ τοῦ δειλινοῦ. Τὰ κύματα τῆς νοσταλγίας πλημμύριζαν τὴν ἀποστολικὴ του ψυχὴ, κι' οἱ εἰκόνες τῆς ἡμέρας γέμιζαν τῆς νύκτας τοὺς ὄραματισμούς. Ἐνα ὄραμα μέσα στὸ ὄνειρό του τοῦ ἔδωσε νὰ καταλάβῃ καθαρὰ τὸ νόημα τῆς νοσταλγίας του. Ἡ μορφή ἑνὸς Μακεδόνα, πέρ' ἀπὸ τὴν θάλασσα, ξεπροβάλλε πάνω ἀπ' τὰ βουνά τῆς Σαμοθράκης, καί, γυρισμένη πρὸς τὸ μέρος του, ζητοῦσε βοήθεια ἐκτείνοντας τὰ χέρια καὶ λέγοντας: «Διαβάς εἰς Μακεδονίαν βοήθησον ἡμῖν». Ἦταν ἡ φωνὴ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὸν Χριστιανισμό.

Κάποτε, ἀπ' τὴν Μακεδονία ἦλθε ὁ νεαρὸς ἦρωας με τὰ εἰκοσιδύο του χρόνια κι' ἔφερε τὰ δῶρα τῆς Δύσεως-ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ φιλοσοφία-στὴν Ἀνατολή. Τώρα, ἡ Δύσις εἶχε χροακοπήσει πνευματικῶς, καί, παρακαλῶντας, ζητοῦσε τὸ ὠραιότερο δῶρο τῆς Ἀνατολῆς. Σήμερα ξέροντε ὅτι, συχνά, στὴν ζωὴ τῶν ὄνείρων, ἀντικατοπτρίζονται οἱ βαθύτεροι πόθοι τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι κι' αὐτὸ τὸ ὄνειρο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ οἴξουμε ἕνα βλέμμα μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ Παύλου, πού μία μόνον γνώριζε σκέψη: νὰ φέρῃ τὸν Χριστὸ, καὶ τὸ Ἐδαγγελλὸ του μέχρι τῶν περάτων τῆς γῆς.

Ὁ Ἀπτοκὸς Πολιτισμὸς ἔλαβε καινούργια στροφὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν συνάντησι με τὸν Λουκᾶ κι' ὕστερ' ἀπ' αὐτὸ τὸ ὄραμα. Τὴν ἐπομένῃ ἡμέρᾳ, ὁ Παῦλος ἀνέφερε τὸ ὄνει-

ρό του στὸν σύντροφό του. Κι' οἱ δύο εἶχαν τὴν ἴδια ἐντύπωσι: τὸ πρᾶγμα προέρχεται ἀπ' τὸν Θεό! Ὁ Λουκᾶς, ὡς μορφομένος Ἕλληνας ἤξερε τὸ περιφρημὸ ὄνειρο τοῦ Ἀγαμέμνονος, πού, με τὴν μορφή τοῦ Νέστορος, ἔστειλε ὁ Ζεὺς γιὰ νὰ ξεγελάσῃ τὸν βασιλιά (Ἰλιάς Β, 1-75)· ὡς χριστιανός, ὁμως, ἤξερε ὅτι ὁ Θεὸς δὲν στέλλει ἀπατηλὲς εἰκόνες. «Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελεθεῖν εἰς Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος εὐαγγελίσασθαι αὐτούς».

«Διαβάς», ἔλα ἀπέναντι σὲ μᾶς! Ἡ ἀπόστασι δὲν ἦταν μεγάλη, ταξίδι δύο ἡμερῶν: Ἀλλ' ἡ πρόσκλησι δὲν σήμαινε μόνον κάτι τὸ τοπικὸ, ἀλλ' εἶχε καὶ πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ νόημα. Κι' αὐτὸς ἦταν ὁ μακρὸς δρόμος. Ἡ συριακὴ καὶ φρυγικὴ νοοτροπία ἦταν γιὰ τὸν Ἑβραῖο κάτωσ κοντά, ἀλλ' ὁ ἐλληνομακεδονικὸς κι' ὁ ρωμαϊκὸς πολιτισμὸς ἦταν ἀκόμα μακρὰ γιὰ τὸν Ἀπόστολο. Ὁ Παῦλος ἔπρεπε νὰ ὑποστῇ πνευματικὴ κατεργασία, γιὰ νὰ γίνῃ καὶ γιὰ τοὺς Ἕλληνας Ἕλληνας καὶ γιὰ τοὺς Ῥωμαίους Ῥωμαῖος. «Διαβάς», ἔλα σὲ μᾶς! Ἡ πρόσκλησις αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται διαρκῶς πρὸς τὴν Ἐκκλησία. Πρέπει νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ προσαρμοσθῇ με τὴν νοοτροπία, τὸν τρόπο ζωῆς καὶ τὰ αἰσθήματα ξένων λαῶν καὶ φυλῶν, καὶ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καταπιέσῃ ὅ,τι δόθηκε ἀπ' τὸν Θεὸ καὶ εἶναι, ἐκ φύσεως, πολῦτιμο καὶ εὐρωστο. Αὐτὸ δὲν θά ἦταν προσέγγισις, «διάβασις». Ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ μιλήσῃ στὴν γλῶσσα τῶν λαῶν πού θέλει νὰ ἔλθουν στὸν Χριστό.

Μεγάλῃ ἡ ἡμέρα γιὰ τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος, ὅταν ὁ Παῦλος με τοὺς τρεῖς συνοδοὺς του πατοῖσαν, γιὰ πρώτη φορὰ, τὸ πόδι τους στὴν Μακεδονία, σὲ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος. Κάποτε ζοῦσε ἐδῶ ἕνας γενναῖος, ὑγιής, κι' εὐγενικὸς λαὸς πού, με τὴν τολμηρὴ ἐπιχείρησι τοῦ νεαροῦ βασι-

(*) Τὸ κομμάτι αὐτὸ πού δημοσιεύσθαι σήμερον οἱ «Ἀκτίνας» εἶναι παρμένο ἀπὸ τὸ γνωστὸ στοὺς ἀναγνώστας μας, περίφημο βιβλίον τοῦ J. Holzner «Paulus», πού θά κυκλοφορήσῃ ἐντός ὀλίγου μεταφρασμένο εἰς ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν συνεργάτη μας κ. Ἰερώνυμο Ι. Κοτσώνη στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων τῆς «Δαμασκῆ».

λιά του, όχι μόνον έγινε παγκοσμίως περίφημος, αλλά και στην σκέψη της Θείας Προνοίας, πριν από αιώνες όλόκληρους, προπαρεσκεύασε πάνω στη γη τον δρόμο για το Ευαγγέλιο. Θαυμαστά, απλά και μεγαλόπρεπα γράφει η Άγία Γραφή, στην άρχη του πρώτου βιβλίου των Μακκαβαίων: «Και ἐγένετο μετὰ τὸ πατάξαι Ἀλέξανδρον τὸν Φιλίππου τὸν Μακεδόνα... Δαρεῖον βασιλέα τῶν Περσῶν καὶ τῶν Μήδων... συνεστήσατο πολέμους πολλούς, καὶ ἐκράτησεν ὄχρωμάτων πολλῶν, καὶ ἐσφαξε βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ διήλθεν ἕως ἁκρῶν τῆς γῆς... καὶ ἠσύχασεν ἡ γῆ ἐνώπιον αὐτοῦ... καὶ μετὰ ταῦτα ἐπεσεν ἐπὶ τὴν κοίτην, καὶ ἔγνω ὅτι ἀποθνήσκει» (α' 1-5). Κι' οἱ πῶς μεγάλοι ἄνθρωποι τῆς Ἱστορίας, εἴτε Ἀλέξανδροι λέγονται εἴτε Καίσαρες, εἶναι μόνον πρόδρομοι, αὐτοὶ ποὺ ἀνοίγουν τὸ αὐλάκι γιὰ νὰ περάσῃ ὁ θεῖος σπορέυς, «δοῦλο τοῦ Θεοῦ». Μέσα σ' ὅλους τοὺς ἀρχαίους λαούς, οἱ Μακεδόνες ἔμοιαζαν πῶς πολὺ μὲ τοὺς Ρωμαίους. Ὑστερ' ἀπ' τὸ 167 π. Χ., οἱ Ρωμαῖοι ἦταν οἱ κυρίαρχοι τῆς Μακεδονίας, καὶ τὴν χώρισαν σὲ τέσσαρες διοικητικὰς περιοχάς, ποὺ οἱ πῶς σπουδαῖες ἦταν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Φιλίππων.

Ἀπὸ μακρὰ, χαιρετοῦσε τὸν ταξιδιώτη ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος τοῦ λιμανιοῦ τῆς Νεαπόλεως (τῆς σημερινῆς Καβάλλας), ποὺ ἦταν κτισμένη ἀμφιθεατρικὰ πάνω σὲ μίαν προεξοχὴ τοῦ βράχου, δίπλα στὴν θάλασσα. Ἐνας κύκλος πάνω στὸ λιθόστρωτο τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Νικολάου, δείχνει σήμερα τὸ μέρος ὅπου ἀποδιδάσθηκε ὁ Παῦλος. Παρακάμπτοντας τὴν πόλιν, οἱ ταξιδιώτες μας σκαρφάλωσαν πρὸς τὰ πάνω, περπατώντας, τότε σταὴν περίφημη Ἑγνατία ὁδὸ, ποὺ εἶχαν κατασκευάσει οἱ Ρωμαῖοι, πότε στὸ μονοπάτι, ποὺ ἦταν σκαμμένο πάνω στοὺς βράχους τῆς ὄροσειρᾶς τοῦ Παγκαίου. Τέλος, ἔφθασαν στὴν ὑψηλὴ στενωπὸ, ἀπ' ὅπου, ἔμπροσς στὰ μάτια τους, ξετυλίγεται, πρὸς βορρᾶν, θαυμασιὰ θέα. Ἐρριξαν τὰ βλέμματά τους πρὸς τὴν πεδιάδα μὲ τὰ ἄφθονα νερά, ὅπου ἀπέναντι, στὰ τελευταῖα ὑψώματα τῆς ὄροσειρᾶς, ὑψώνονταν οἱ Φίλιπποι μὲ τὴν

ἀκρόπολίν τους. Βουκολικὸ τοπίο, γεμάτο ποίησι. Ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀνθόσπαρτο λιβάδι τῶν ἀσφοδελῶν, σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο μῦθο, ἄρπαξαν τὴν Περσεφόνη καὶ τὴν κατέβασαν στὸν κάτω κόσμον, γιὰ νὰ γίνῃ ἐκεῖ ἡ βασίλισσα τῶν σκιῶν τῶν νεκρῶν. Τὸ ἴδιο καὶ στὶς πεδιάδες καὶ στὶς καρδιές τῆς Ἑλλάδος, πνοὴ ἀβάστακτης λύπης καὶ πένθους ἔπνεε, μέχρις ὅτου ἦλθε τὸ Ευαγγέλιο, τὸ χαρούμενο μήνημα τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως, ποὺ οἱ πρώτοι κήρυκὲς του περνοῦσαν σήμερα αὐτὸ τὸ τοπίο. Παρακάτω, στὸ ποταμᾶκι Γαγγίτης, ἔπασαν ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσιος στὸν ἀγῶνα τους γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ρώμης, πολέμοντας τὸν Μάρκο Ἀντώνιο καὶ τὸν Ὀκταβιανό (42 π. Χ.). Καὶ τώρα, βρίσκονταν ἐκεῖ οἱ ἀπεσταλμένοι μιᾶς καινούργιας ἐλευθερίας, οἱ κήρυκες ἐνὸς νέου κατακτητοῦ τῆς οἰκουμένης, ποὺ, χωρὶς πολέμους καὶ αἵματα, πρόσφερε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ κόσμου πολὺ περισσότερα παρὰ ὅλοι οἱ μαχητὲς τῆς ἐλευθερίας μαζί. Σ' αὐτὸ τὸ πεδίο τῆς μάχης σφουρηλατήθηκε τὸ στέμμα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῶν Αὐγούστων. Γι' αὐτὸ, ὁ Αὐγουστος ἔδωσε στοὺς Φιλίππους τὰ προνόμια ρωμαϊκῆς στρατιωτικῆς ἀποικίας μὲ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν ἰταλικῶν πόλεων, καὶ τοὺς ἀπήλλαξε ἀπ' τοὺς φόρους. Οἱ ἀπόμαχοι εἶχαν γνησίαν ρωμαϊκὴν συνείδησιν, καὶ μαζί μὲ τὴν ρωμαϊκὴν θεότητέ τους - Ἀθηνᾶ, Ἀρτέμιδα, Ἐρμῆ, Ἡρακλῆ-ἔφεραν καὶ τὴν ρωμαϊκὴν εὐσυνείδησιν καὶ τὸν ρωμαϊκὸν τρόπο ζωῆς. Ἡ στρατιωτικὴ ρωμαϊκὴ ὁδός, ποὺ διεσταύρωνε τὴν Μακεδονίαν ὀλόκληρη, ἀπ' ἀνατολὴν μέχρι δύσει, καὶ κατόπιν πέρα ἀπ' τὴν Ἀδριατικὴν, μέσω Μπριντζι, καὶ ὠδηγοῦσε πρὸς τὴν Ρώμην, αἰσθάνονταν ὅτι τοὺς συνέδεε μὲ τὴν πρωτεύουσα τῆς οἰκουμένης καὶ μὲ τὸν καπιτώλιο Δία. Ἔτσι, οἱ Φίλιπποι εἶχαν γίνῃ τυπικὴ ρωμαϊκὴ ἐπαρχιακὴ πόλις, μικρογραφία τῆς Ρώμης, μὲ τὴν ἀγορὰ τῆς, τὸ forum, μὲ τὸ θέατρο, τὴν ἀκρόπολίν τῆς, καὶ τὸ τεῖχος τῆς. Οἱ ἄνθρωποι ἦταν περήφανοι γιὰ τὸ φιλελεύθερο πολίτευμά τους καί, κάθε χρόνο, ἔβγαζαν μὲ ἔκλογές, κατὰ τὸ σύστημα τῶν ρωμαίων ὑπάτων, δύο δημάρχους ἢ «ἄρχοντας» ἢ, λα-

ικώτερα, «στρατηγούς». Ὄταν αὐτοὶ πήγαιναν στὴν ἀγορά, γιὰ νὰ δικάσουν, προπορεύονταν ἔμπρός τους δύο ραβδοῦχοι κρατώντας ἀπὸ ἓνα μαστίγιο κι' ἀπὸ ἓναν πέλεκυ.

Μαζὶ ὅμως μ' αὐτοὺς τοὺς Ρωμαίους, ἔξακολουθοῦσαν νὰ ζοῦν οἱ ἀπόγονοι, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, πού τοὺς εἶχε κάποτε ἀποικίσει ὁ Φίλιππος, γιὰ νὰ βγάλῃ χρυσάφι ἀπ' τὴς φλέβες τοῦ Παγγαίου. Ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι, ὅπως πάντα, δυσκολοκυβέρνητοι. Οἱ ἄνδρες βαριοί, περήφανοι, δύστροποι, οἱ γυναῖκες φιλελεύθερες κι' ἀνεξάρτητες, συζητοῦσαν μεγαλοφώνως πολιτικὰ καὶ λάβαιναν μέρος στὶς ἐκλογές καὶ στὶς ταραχές. Ὄταν ἔγιναν χριστιανές, ἦταν εἰς θέσιν νὰ ἐξασκήσουν ἐδῶ μεγάλην ἐπιρροή. Ἀπ' τὴ γειτονικὴ Θράκη εἶχαν εἰσδύσει καὶ ἰδέες καὶ ἔθιμα ἀπ' τὴς ὀρφικῆς μυστηριακῆς διδασκαλίας, μὲ τοὺς ὕμνους τῶν, ὅπου ἡ ψυχὴ, σὲ μεγάλη ἔξαρσι, ὑψωνόταν πρὸς τὴν ἰδέα τῆς ἀθανασίας. Αὐτὴν τὴν θρησκευτικὴ μεταρσίωσι τὴν αἰσθανόταν προπάντων ἡ γυναικεία ψυχὴ, πού εἶναι τόσο ἐπιδεκτικὴ γιὰ τὰ οὐράνια. Ὁ Παῦλος ἦρε κι' ἐδῶ κυρίως πολλὰς γυναῖκες, πού τὸν ἀκολουθησαν μ' ἐνθουσιασμό. Οἱ Φίλιπποι ὑπόσχονταν πὼς θὰ γίνουν καρποφόρο ἱεραποστολικὸ πεδίο.

Στὶς ἐπόμενες ἡμέρες κύτταξαν νὰ ἰδοῦν τί θὰ ἔκαναν καὶ πὼς θὰ ἄρχιζαν τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου. Ἔτσι ἦλθε τὸ Σάββατο. Οἱ Ἑβραῖοι ἐδῶ ἦταν λίγοι. Συναγωγὴ δὲν ὑπῆρχε, γιατί δὲν ὑπῆρχαν ἀρκετοὶ νομοδιδάσκαλοι, πού, σύμφωνα μὲ τοὺς ραββινικοὺς νόμους, ἦταν ἀπαραίτητοι γιὰ νὰ σχηματίσουν συμβούλιο καὶ δικαστήριον. Ἀλλ' ὅταν δὲν εἶχαν Συναγωγὴ, ἔπρεπε νὰ ἔχουν τουλάχιστον ἓναν κλειστό, περιτειχισμένον ἢ περιφραγμένον χώρον, πού τὸν ὠνόμαζαν «προσευχή». Οἱ ραββῖνοι ἤξεραν ὅτι χωρὶς δημοσίαν λατρεῖαν ὁ λαὸς γρήγορα θὰ ἔξεπεφτε στὴν ἀδιαφορία ἢ στὸν ἀθεϊσμό. Ὁ Λουκᾶς γνώριζε τὰ πράγματα κι' ὠδήγησε τοὺς συντρόφους του ἔξω ἀπ' τὴν πόλιν τῆς πόλεως, στὶς ὄχθες τοῦ Γαγγίτη. Ἐκεῖ, εἶδαν ἀμέσως καὶ τὸν τόπον, πού ἦταν περιφραγμένος μὲ ἕ-

ναν χαμηλὸ τοῖχο, σὰν κῆπος. Μὲ ἔκκληξί τους βρῆκαν μέσα μόνο μερικὲς γυναῖκες, ἓνα μέρος Ἑβραῖες καὶ τὸ ἄλλο εἰδωλολάτριδες «φοβουμένας τὸν Θεόν», πού ἔκαναν τὴν προῖνή τους προσευχή. Στὸ βάθος, τὸ Παγγαῖον ὕψωνε μὲ μεγαλεῖο τὴν χιονισμένην του κορυφὴν, καί, δίπλα τους, τὸ ρυάκι ἔξακολουθοῦσε τὴν μελωδίαν του. Αὐτὲς οἱ γυναῖκες ἀσφαλῶς δὲν ἤξεραν πολλὰ πράγματα, ἀλλ' εἶχαν ζωηρὸ θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον, κι' ὅποιος τὸ ἔχει αὐτό, αὐτὸν ὁ Θεὸς τὸν ὀδηγεῖ μακρύτερα. Ἐδῶ, ἔμπρός στὶς καλὰς αὐτὰς γυναῖκες, μπορούσε ὁ Παῦλος ν' ἀφήσῃ τὴν καρδιά του νὰ μιλήσῃ ἐλεύθερα. Πολὸν σπάνια θὰ εἶχε μιλήσει σὲ ἀκροατήριον πού νὰ αἰσθανόταν πῶς μεγάλη ἀπ' ὅσην αὐτὸ εὐγνωμοσύνη. Ἐντύπως ἔκανε, μέσα στὴν ομάδα αὐτὴν τῶν γυναικῶν, μία καλοντυμένη κυρία, μὲ ἰδιαίτερον θρησκευτικὸ ἐνδιαφέρον, πού δὲν ἦταν ἀπὸ τοὺς Φίλιππους, ἀλλὰ εἰδωλολάτρις ἀπὸ τὰ Θυάτεια. Γι' αὐτὸ τὴν ἔλεγαν καὶ Λυδία. Ἦταν πλουσία γυναίκα, τοῦ ἐμπορίου, πού, ἀσφαλῶς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της, γιὰ τὸν ὅποιον δὲν ἔχομε καμμιὰ πληροφορία, ἔξακολούθησε τὸ ἐμπόριον τῆς πορφύρας στὴν πόλιν. Ἡ πατρίδα της, τὰ Θυάτεια, ἦταν γνωστὴ ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ Ὁμήρου ('Ἰλιάς Δ' 141) γιὰ τὸ ἐμπόριον τῆς πορφύρας. Ἡ πορφύρα ἦταν ἀκριβὸν ὕλικόν, καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀπαιτοῦσε σημαντικὰ κεφάλαια. Ἡ Λυδία ἦταν ἀπ' ἐκεῖνες τὶς ἐκ φύσεως χριστιανικῆς ψυχῆς πού, μόλις ἀκούσουν γιὰ τὸν Ἰησοῦ, τὸν ἀναγνωρίζουν ὡς τὴν Ὁδό, τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὴν Ζωή. Ὡραῖο θὰ ἦταν σ' αὐτὴ τὴν προῖνή προσευχῆ, ἐκτὸς ἀπ' τὴ Λυδίαν, νὰ βρίσκονταν ἐκεῖ κι' ἡ Εὐδοκίαν καὶ ἡ Συντύχη, πού ἀργότερα συναγωνίζονταν ἢ μία τὴν ἄλλη, καὶ πού ὁ Παῦλος, στὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν, τὴς προτρέπει τόσο ἐγκάρδια νὰ εἰρηνεύουν (Φιλιπ. δ' 2). Ἔτσι, θὰ ἔχομε ἤδη πολλὰ γνωστὰ πρόσωπα σ' αὐτὴν τὴν πόλιν.

Πρέπει νὰ αἰσθανώμαστε εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν Λουκᾶ γιὰ τὴν ὠραία του φράσιν, πού προλογίζει τὴν ἐπιστροφή τῆς Λυδίας, δείχνοντας ἔτσι ὅτι κατανοοῦσε τὴν γυναι-

κεία ψυχὴ κι' ἤξερε πῶς ἐργάζεται ἡ θεία χάρις. «Ἦς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν προσέχειν τοῖς λαοῦμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου». Ἦταν ἔξωτη καὶ στοχαστικὴ γυναίκα. Ἦ ἰκανὴ γυναίκα τοῦ ἐμπορίου σκέπτεται τὸ κάθε τι μὲ περίσκεψη. Ἐδῶ ὁ μὸς δὲν ἔπρεπε ν' ἀργοπορήσῃ καθόλου. Γρήγορα-γρήγορα, ἀπεφάσισε νὰ βαπτισθῇ. Ἴσως θὰ ἦταν τὸ βράδυ τῆς ἰδίας ἡμέρας τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν, ὅταν ὁ Παῦλος κι' οἱ σύντροφοί του, μαζί μὲ τὶς καινούργιες πιστές, κατέβηκαν στὰ ἀφροσιμένα νερά τοῦ Γαγγίτη, ὅπου καὶ ἔγινε τὸ βάπτισμα. Ἡ ἀποφασιστικὴ ἔμπορος μὲ τοὺς νευρώδεις τρόπους της καὶ «τὴν δυνατὴ φωνὴ τῆς οἰκοδέσποινας», ἔφερε σὲ λίγο, γιὰ νὰ βαπτισθῇ, κι' ὀλόκληρο τὸ προσωπικὸ τοῦ σπιτιοῦ της. Μάλιστα, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν δραστηριότητά της, ἐπιτρέπεται νὰ ὑποθέσῃ κανεῖς, ὅτι ἔγινε ἱεραπόστολος τοῦ Χριστοῦ ὄχι μόνον στοὺς Φίλιππους, ἀλλὰ καὶ στὰ Θυάτειρα καὶ ὅτι καὶ σ' αὐτὴν ἀνῆκε ὁ ἔπαινος, πού, κατ' ἐντολὴν τοῦ Χριστοῦ, γράφει ὁ Ἰωάννης στὴν «Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου» πρὸς τὸν ἄγγελο τῆς Ἐκκλησίας τῶν Θυατείρων κοῖδα... τὴν ὑπομονὴν σου» (β' 19).

Ἡ δευτέρη ἐνέγεια της, μόλις ἔγινε χριστιανή, ἦταν ὅτι κάλεσε τοὺς ἱεραποστόλους ν' ἀφήσουν τὸ πανδοχεῖο ὅπου ἔμεναν, καὶ νὰ ἔλθουν νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ εὐρύχωρο ἐμπορικὸ της σπίτι. «Ἐἰ κεκοικατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι», εἶπε. Τὸ εἶπε πολὺ συνετὰ. Ἡ Λυδία εἶχε τοὺς λόγους της· τὸ σπίτι της ἦταν τὸ μόνον κατάλληλο μέρος γιὰ τὶς λατρευτικὰς συναντήσεις τῆς Ἐκκλησίας, πού θὰ ἄρχιζαν. Τὸ γεγονός ὅτι καὶ τὸ χριστιανικὸ αἶσθημα τιμῆς καὶ ἡ μητρικὴ της στοργὴ καὶ ἡ γυναικεῖα φιλοδοξία της ἔβρισκαν ἱκανοποίησι μὲ τὸ νὰ φιλοξενήσῃ τὴν πρώτη χριστιανικὴ Ἐκκλησία καὶ νὰ περιποιηθῇ τοὺς ἱεραποστόλους, ποῖος μποροῦσε νὰ τὸ παρεξηγήσῃ; «Παρεβιάσατο ἡμᾶς! προσθέτει χαμογελῶντας ὁ Λουκᾶς. Ἦταν τιμητικὴ διάκρισι γιὰ τὴν Λυδία τὸ ὅτι ὁ Παῦλος δέχθηκε τὴν πρόσκλησί της. Μπορεῖ ἡ γυναίκα αὐτὴ νὰ ἔπαιξε κάποιον μέρος στὴ ζωὴ του. Ἐγινε στίλος τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησί-

ας, χάρισε στὸν Ἀπόστολο καὶ σ' ὅλους τοὺς κήρυκες τῆς πίστεως, καὶ στὴν νεοσύστατη Ἐκκλησία, τὴν μητρικὴ της ἀγάπη. Ὁ Παῦλος ὕστερ' ἀπὸ καιρὸ, ἔγραφε: «οἴδατε δὲ καὶ ὑμεῖς, Φιλιππησιοί, ὅτι ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου, ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας, οὐδεμία μοι ἐκκλησία ἐκοινωνήσεν εἰς λόγον δόσεως καὶ λήψεως εἰ μὴ ὑμεῖς μόνον, ὅτι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ ἄπαξ καὶ δις εἰς τὴν χρεῖαν μοι ἐπέμψατε» (δ' 15-16). χωρὶς ἀμφιβολία, πολλὰ ἀπ' αὐτὰ τὰ δῶρα πέρασαν ἀπ' τὰ χεῖρα τῆς Λυδίας.

Ποῖος θὰ μποροῦσε νὰ φαντασθῇ ὅτι τὸ εὐαγγέλιο θὰ ἔκανε τὴν εἰσοδὸ του στὴν Εὐρώπη τόσο ἀθόρυθα καὶ τόσο μυστικά! Οὔτε πανηγυρικά, ὅπως στὸν Ἄρειο Πάγο, ἐμπρὸς στοὺς φιλοσόφους, οὔτε δραματικά, ὅπως στὴν Κύπρο, ἐμπρὸς στὸν Ἀνθύπατο, ἀλλ' εἰδιυλιακά, ὅπως ἕνα δροσοστάλακτο προῦνὸ ἢ ἕνα χαριτωμένο ἡλιοβασίλεμα στὴν Ἀνατολή. Αὐτοὺς τοὺς γλυκοὺς καί, μόλις ταῦτα, δυνατοὺς τόνους ἔφερε πρὸς τὸ εὐαγγέλιο μαζί της ἡ γυναίκα, ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ. Κι' ὁ ἀντίπαλός της συνεχίζονταν στοὺς Φίλιππους. Ὅταν τὸ εὐαγγέλιο ἔφθασε στὴν Εὐρώπη, τὶς γυναῖκες ἤσπασε πρώτες, γιὰ τὸ ἄνδρες ἀπουσίαζαν, — ὅπως καὶ στοὺς Σαμαρεῖτες ὅπου ὁ Ἰησοῦς σὲ μιὰ γυναίκα φανέρωσε τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Γυναῖκες ἦταν οἱ τελευταῖοι πού ἔμειναν κάτω ἀπ' τὸν Σταυρὸ καὶ παρενρίσκονταν στὸν ἐνταφιασμὸ, ὅπως, ἐπίσης, αὐτὲς ἦταν καὶ οἱ πρώτες πού βρέθηκαν ἐμπρὸς στὸν ἄδειο τάφο. Στὶς θλιβερὲς ἱστορίες πού διηγεῖται τὸ εὐαγγέλιο, σχετικὰ μὲ ὑποκριοῖς, μίση, διωγμοὺς, ὑβρεις, πτώσι ἢ φοβισμένη φυγὴ, δὲν γίνεται ποτὲ λόγος γιὰ γυναίκα. Οἱ ἄνδρες, βέβαια, ἀκούγονται περισσότερο ὡς κήρυκες, ὡς ἱεραπόστολοι κι' ἀντιπρόσωποι τῆς θρησκείας, ἀλλὰ πῶς θὰ ὑπῆρχε χριστιανικὴ Εὐρώπη χωρὶς τὴν χριστιανὴ γυναίκα ἢ στὸ σπίτι ὡς μητέρα, σύζυγο, ἀδελφὴ, ἢ ἔξω τὴν ἀγαπῆ ἀφιερωμένη βοηθὸ τῆς μωριοπλάσιος δυστυχίας; Ὁ Παῦλος κατανόησε πολὺ βαθιὰ τὴν πλευρὰ αὐτὴ τοῦ γυναικεῖου κόσμου, κι' εἶναι ὁ πρῶτος πού

στην ιεραποστολή μεταχειρίσθηκε ενεργῶς τὴν γυναίκα. Ἐκτιμᾷ τὴν πνευματικὰ προικισμένη γυναίκα, ὅπως ἡ Πρόσκιλλα, ποὺ διδάσκει τὸν σπουδασμένον Ἀπολῶ. Παντοῦ στὶς Ἐπιστολές του ἔχει χαριετισμούς καὶ ἐπαίνοις γιὰ τὶς γυναῖκες. Ἀναγνωρίζει τὶς ὑπηρεσίες τῆς Χλόης στὴν Κόρινθο, τῆς Φοίβης τῶν Κεχροῶν, ποὺ τῆς ἐμπιστεύεται τὴν πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολή του. Ἀναγνωρίζει τὸν γυναικεῖο χαρακτήρα τῆς μητέρας τοῦ Ρούφου, ποὺ τὴν θεωρεῖ καὶ δική του μητέρα. Ὅταν γράφῃ στὸν πλούσιο ἔμπορο Φιλήμονα, δὲν ξεχνᾷ νὰ στείλῃ τοὺς χαριετισμούς του στὴν σύζυγό του Ἀπφία Ἰδιαιτέρως ἐκτιμᾷ τὶς οἰκιακὲς ἐργασίες καὶ τὴν ἀνατροφὴ παιδιῶν, ποὺ χαρίζει στὴν γυναίκα τὸν οὐρανό. Ἐκτιμᾷ στὴν Καισάρεια τὶς θυγατέρες τοῦ Φιλίππου, μὲ τὰ προφητικά τους χαρίσματα. Οἱ φροντίδες του εἶναι ἀφιερωμένες καὶ στὶς ἔντιμες χῆρες, ποὺ ἔχουν ἀφιερωθῆ σὲ ἔργα ἀγάπης, καὶ ποὺ γι' αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀναλάβει τὴν συντήρησίν τους (Α' Τιμ. ε' 3-16). Βαθὺς γνώστης τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀναγνωρίζει κάθε καλὴ πλευρὰ τοῦ γυναικεῖου χαρακτήρος. «Εὐγενεῖς γυναῖκες τῶν Φιλίππων» σὰν ἱερὲς μορφές στέκονται στὶς πύλες τῆς Εὐ-

ρώπης, σὰν νὰ ἤθελαν νὰ ὑπενθυμίσουν σ' ὅλες τὶς ἀδελφές τους αὐτῆς τῆς ἡπείρου, τὴν ἱερὴ ἀποστολὴ ποὺ, μέσα στὴν χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ἔχουν οἱ γυναῖκες τῆς Εὐρώπης, νὰ εἶναι ἱερεῖες, ποὺ διατηροῦν τὴν ἅγια φλόγα ποὺ ἔκαμε τὴν ἡπειρὸ μας εὐτυχημένη καὶ μεγάλη».

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ ξεχάσουμε καὶ τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνους ἄνδρες, ὅπως ὁ Ἐπαφρόδιτος, ποὺ ὁ Παῦλος τὸν ὀνομάζει «συνεργὸν καὶ συστρατιώτην», ποὺ, ζητώντας τὸν Ἀπόστολο, πηγαίνει στὴν Ρώμη γιὰ νὰ τοῦ φέρῃ δῶρα. Κι' ὁ Κλήμης καὶ ὁ Σύζυγος (ἂν ἡ λέξις Σύζυγος σημαίη κύριο ὄνομα), καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἀκόμα, ἔρχονται παραλλήλως πρὸς ἐκεῖνες τὶς γυναῖκες, μὲ τόση μάλιστα σταθερότητα, ὥστε ὁ Παῦλος βεβαιώνει, ὅτι τὰ ὀνόματά τους εἶναι γραμμένα «ἐν βίβλῳ ζωῆς» (Φιλίπ. δ' 3). Καμμίαν ἄλλη Ἐκκλησία δὲν ἀγάπησε ὁ Παῦλος τόσο πολὺ, ὅσον τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Φιλίππων. Ἦταν ἡ πρώτη ἀγάπη του πάνω σὲ εὐρωπαϊκὸ ἔδαφος, «χαρὰ καὶ στέφανός» του (Φιλ. δ' 1). «μάρτυς γάρ μου ἔστιν ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθῶ πάντας ὑμᾶς ἐν σπλάγγνοις Ἰησοῦ Χριστοῦ», τοὺς γράφει ὁ Ἀπόστολος (Φιλ. α' 8).

J. HOLZNER

Η Ρ Θ Ε Σ

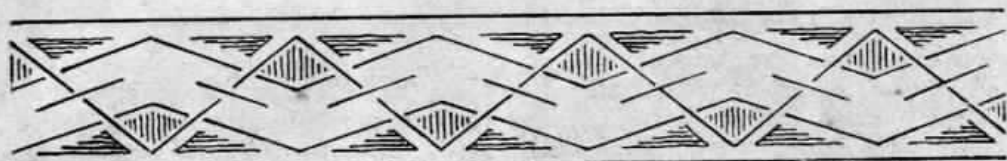
Ἑρθεις ἀνεπάντητα ἔχθεις
Κατ' ἀπ' τὴ μυγαλιά τὴν ἀνθισμένη
Ποῦμαστε μόνοι·
Ἑρθεις ἀνεπάντητα ἔχθεις,
Κι' ὁ κῆπος γέμισ' ὁμορφίε,
Καὶ Σὲ φιλοῦσαν... γέρνοντας οἱ κλώνοι.

Ἑρθεις σὰν θρόισμα, σὰν αὐρα σιγανή,
ἀμφίβολη σκιά, καὶ κάθισες μαζί μας,
Κι' ἀκούσαμε καὶ τὴ γλυκιά Σου τὴ φωνή,
Καὶ σκίρτησ' ἡ ψυχὴ μας!!

Ἑρθεις, ἀνάλαφρος... στὰ δάκτυλα πατώντας,
γλυκός!.. γαλήνιος σὰν ἀνατολή,
σκυφτοὺς μᾶς βρήκες, μελετώντας
τοῦ Παύλου κάποια ἐπιστολή,

Στὰ πόδια Σ' ἕνα ἡμέρι περισσότερια
ἔκθαμβα Σὲ κυττοῦσαν... μὰ καθὼς
ἀπλώσαμε πρὸς Σὲ τὰ χέρια
γλύστρησες... Κι' ἔμεινε τό Φῶς.

ΝΙΚΟΣ ΚΑΜΒΙΣΗΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΣΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Με αισθήματα εύλαθείας και σεβασμού διατρέχει κανείς τις σελίδες του βιβλίου του P. Vergnet, «Les catholiques dans la résistance», όπου εκτίθεται η δράσις των Γάλλων χριστιανών κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Γιατί έδω ό συγγραφεύς, δέ μάς δίνει τόσο μιά γενική περιγραφή του αγώνος της αντίστασεως στον κατακτητή, όσο μιά σειρά από υπέροχα παραδείγματα αταπαρνήσεως, θυσίας, αληθινοῦ και άγνου ήρωϊσμοῦ. Ἡ πνοή των σελίδων αὐτῶν πού γράφτηκαν μέσα στην άγωνία της ήττης, φέρνει τή σκέψι, πώς όσοδήποτε και άν ξνας λαός προσβλήθη από τήν πνευματική άποσύνθεσι, αὐτή δέν μπορεί νά φθάση ώς τά κατάθραθα τής ψυχής του, όπου θά διασωθοῦν πάντα τά ὑγιᾶ στοιχεῖα πού στην κρίσιμη στιγμή, θά φέρουν τήν σωτήρια αντίδρασι. Ἔτσι και στην περίπτωσι τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Τό άρνητικό μικρόβιο, πού μέ τήν έσωτερική διαβρωτική του έπενέργεια τοῦ υπέσκαψε κάθε δύναμι αντίστασεως και έκαμε τό ήθικό του νά καταρρεύση, δέν μπόρεσε νά πλήξη και τίς δυνάμεις τής χριστιανικής πίστεως, πού πάντα ζωντανές, ήρθαν τήν ώρα όπου όλα έφαινοντο χαμένα, νά άγωνισθοῦν γιά ν' άποτρέψουν μιά συνθηκολόγησι όριστική μέ τόν έχθρό, συνθηκολόγησι πού θ' άποτελούσε τήν πιό όριστική και άνεπανόρθωτη ήττα. Βέβαια, καθώς παρατηρεῖ ό σ., ή αντίστασι τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, δέν υπήρξε μόνο τό έργο των Χριστιανῶν. Ὡστόσο αὐτοί στάθηκαν στην πρωτοπορεία της και τής χάρισαν τίς πιό ζωντανές δυνάμεις.

Ἄλλωστε ή χριστιανική αντίστασι δέν περιέμενε τήν έλευσι τοῦ κατακτητοῦ γιά ν' άρχισή. Ἡ χριστιανική αντίστασις έναντίον τοῦ ναζισμοῦ είχε άρχισή πολύ πριν έκραγή ό πόλεμος. Σ τίς κυριώτερες εὐρωπαϊκές χώρες και άκόμα μέσα στην ίδια

τή Γερμανία(*) ή χριστιανική δύναμις πρώτη αὐτή όρθώθηκε άπέναντι στην βάρβαρη ναζιστική κοσμοθεωρία και πρώτη έκρουσε τόν κώδωνα τοῦ κινδύνου τή στιγμή πού τόσοι και τόσοι άλλοι έφήρμοζαν τήν τακτική τής στρουθοκαμήλου γιατί δέν εϋρισκαν μέσα τους τό θάρρος νά κυττάξουν κατάματα τήν φοβερή άπειλή.

Οί Γάλλοι χριστιανοί πνευματικοί ήγέτες δέν έπαψαν νά προειδοποιοῦν τό λαό τους ότι ό τρόπος τής άντιχριστιανικής ζωής των μεγάλων μαζών του, τόν έφερνε μοιραία στην πνευματική και ύλική ύποδούλωσι, στίς δυνάμεις μιᾶς κυνικής και άπλισμένης άρνήσεως.

Ὡστόσο όταν ήρθε ή ήττα, οι χριστιανοί ήταν από τους πρώτους πού άρνήθηκαν νά σκύψουν τό κεφάλι μπροστά της. Οί δυσκολίες πού παρουσιάστηκαν από τό συντηρητικό πνεῦμα όρισμένων μερίδων τοῦ κλήρου, γρήγορα υπερπηδήθηκαν και τό ζωντανό μέρος τής γαλλικής έκκλησίας άποδύθηκε στον άγώνα. Κληρικοί και λαϊκοί, μορφωμένοι και έργατες, άνδρες ώριμοι, νέοι και γυναίκες άκόμα μέλη των χριστιανικών κινήσεων και ομάδων κινητοποιήθηκαν στον ύπόγειο αὐτό πόλεμο. Δίκτυα γιά τήν παρακολούθησι των κινήσεων τοῦ έχθροῦ και τήν παροχή πληροφοριών, τήν περισυλλογή και βοήθεια των καταδικωμένων και των άλεξιπτωτιστών, κέντρα γιά τήν διευκόλυνσι τής κινήσεως των μελών τοῦ αγώνος, τυπογραφεία πού μέ νυκτερινή έργασία και μέ έξαιρετικό κίνδυνο έτύπωναν τίς μυστικές έκδόσεις τής αντίστασεως όπως τό *Temoignage Chrétien* και άλλες, συνεργεία πού όργάνωναν τήν άποστολή και τή διάδοσι όλων αὐτῶν των μυστικών έντύπων' άκόμα δι-

(*) Βλ. «Έκείνοι πού δέν έπροσκύνησαν» Ἄκτινες τ. 1945 σ. 116.

πλα σ' αυτά μυστικές συγκεντρώσεις για την διατήρησι τής επαφής και άκόμα περισσότερο την κατεύθυνσι και την πνευματική ένιςχουσι τών άγωνιστών, καθώς και προσπάθειες για την άνακούφισι τής δυστυχίας και την πνευματική και ήθική τόνωσι του λαού, όλα αυτά είναι μερικοί μόνο από τούς κλάδους τής έπαναστατικής δραστηριότητας έναντιον του ναζισμού. Και βέβαια έπάνω σ' αυτή τή δράσι, πού άπαιτούσε τόλμη, θάρρος, ψυχραιμία, πίστι ζωτανή, και άκόμα τόσα και τόσα άλλα πνευματικά έφόδια πολλοί έπρόκειτο νά χάσουν τή ζωή τους. 'Η Γκεστάπο παρακολουθούσε άγρυπνα και από πολύ κοντά όλες τις κινήσεις τών Χριστιανικών ομάδων, πού είχαν έπίσημως διαλυθή κιόλας από τόν πρώτο μήνα τής κατοχής. 'Ο σ. μάς παραθέτει ένα μακρό κατάλογο τών θυμάτων μαζί με την αφήγησι τών κατορθωμάτων τους. Δίπλα στις περιπτώσεις κληρικών πού θυσίασαν τή ζωή τους, κάνει έντύπωσι και ό αριθμός τών ανθρώπων πού παρά τούς οικογενειακούς δεσμούς και τις ύποχρεώσεις δέν έδίστασαν και αυτοί νά κάνουν τό ίδιο. Και μάλιστα τών άρχηγών πολυμελών οικογενειών, πού απέδειχθησαν τά παιό ζωντανά μέλη τής γαλλικής κοινωνίας.

'Αλλά άς άφίσωμε νά μάς μιλήσουν για λίγο μερικά περιστατικά διαλεγμένα στην τύχη μέσα από τά τόσα πού μάς ξαναζωντανεύει ό σ. 'Ετσι ό κόμης Ε. δ' Οργες, άξιωματικός του ναυτικού, πατέρας πέντε παιδιών, συλλαμβάνεται στή Νάντη όπου πήγαινε έρχόμενος άπ' την 'Αγγλία με την άποστολή νά όργανώσει ένα δικτυο πληροφοριών. Περνώντας άπ' τό Παρίσι ό δ' Οργες δέν είχε έπιτρέψει στον έαυτό του νά έπισκεφθή την οικογένειά του, για νά μη γενήση ύποψίες πού μπορούσε νά βλάψουν τόν άγώνα. 'Αφού τόν έφεραν έμπρός στο στρατοδικείο μαζί με μερικούς άλλους, οι Γερμανοί τόν καταδικάζουν σε θάνατο. Πρίν από την εκτέλεσί του, ό δ' Οργες πρνάει τή νύχτα μαζί με άλλους δυό συντρόφους του μέσα σε μία άτμόσφαιρα προσευχής και γαλήνης. Τό πρωί όλοι ψάλλουν τή λειτουργία και κοινωνούν. Την ώρα πού οδηγούνται στο άπόσπασμα, μέσα στο αυ-

τοκίνητο πού τούς μεταφέρει προσεύχονται με δυνατή φωνή. Φαίνονται μεταμορφωμένοι. 'Η ήρωική τους στάσι ή γεμάτη πίστι συγκλονίζει σφοδρότατα άκόμα και τό εκτελεστικό άπόσπασμα. 'Ο γερμανός δικαστής από τή συγκίνησι του δέν μπορεί νά διαβάση την καταδικαστική άπόφασι. Οι τρεις ήρωες στέκουν όρθιοι και με άνοιχτά μάτια μπρός στα όπλα, και πέφτουν την ώρα πού εξακολουθοϋν νά προσεύχονται.

'Ενας άλλος άγωνιστής, ό Guy Flavien, διαλέγει για τόν έαυτό του έναν άλλο όχι όλιγώτερο επικίνδυνο ρόλο. Καταφέρνει νά προσληφθή στην ύπηρεσία πού έπεστράτευε έργατες γάλλους για τή Γερμανία. 'Εκει παίζει καθημερινά με τή ζωή του, σώζοντας με τόλμηρες παρεμβάσεις χιλιάδες νέους από τόν έκπαιτισμό. Βέβαιος πρόκαταβολικώς για τό τέλος του έχει κιόλας συντάξει τή διαθήκη του. 'Η ζωή του ανθρώπου, γράφει, δέν πρέπει νά λογαριάζεται. Μόνο τό έργο πού άφνει πίσω του έχει σημασία. 'Εκοίταζα κατά πρόσωπο ό,τι με περιμένει. Τή φυλακή, τά βασανιστήρια ίσως και άλλα χειρότερα. 'Αλλά ότι και άν συμβή θά μείνω Χριστιανός και Γάλλος. 'Ο Θεός θά μου δώση τή δύναμι νά άντιμετωπίσω την δοκιμασίαν. Λίγο πρίν από την άπελευθέρωσι προσφέρεται στον Flavien μία δεκαπενθήμερη άδεια αλλά εκείνος δέν την χρησιμοποιεί γιατί ξέρει πώς άπ' αυτόν έξαρτώνται πάρα πολλές ζωές συμπατριωτών του. Στό διάστημα αυτού του δεκαπενθημένου οι Γερμανοί τόν συλλαμβάνουν. Μεταφέρθηκε στις στοές τών όρυχείων του Plomnitz άπ' όπου δέν έπρόκειτο νά γυρίση. Και συνεχίζει τό βιβλίο νά μάς άραδιάζει τά φωτεινά αυτά παραδείγματα τό ένα δυνατότερο από τό άλλο.

'Αλλά οι πιο συγκλονιστικές σελίδες του είναι εκείνες όπου ό σ. μάς παραθέτει αποσπάσματα από έπιστολές Χριστιανών μαρτύρων τής γερμανικής θηριωδίας γραμμένες λίγο πρίν άπ' τό θάνατό τους. Μέσα στα γραψίματα αυτά πού βγαίνουν από τά κατάβαθα τής ψυχής, βλέπει κανείς ύπάρξεις, πού εξαγνωσμένες από τόν πόνο

καὶ τῆ χριστιανικῆ ἀντιμετώπισί του, ἀνήκουν κίβλας στὸν κόσμον τῆς αἰωνιότητος. Δὲν συναντᾷ κανεὶς παράπονα, οὔτε κραυγὲς μίσους καὶ πόθους ἐκδικήσεων. Παντοῦ μόνο ἡ χριστιανικὴ πίστι καὶ ἡ ἀχώριστη σύντροφός της, ἡ ἀγάπη. «Συγχώρησε μὲ ὅλη σου τὴν καρδιά», γράφει ἕνας νέος στὴ μητέρα του «ἐκείνους ποὺ εἶναι ὑπεύθυνοι γιὰ τὸ θάνατό μου. Ὁ Θεὸς θὰ κρίνῃ. Ὁ Θεὸς εἶναι τόσο ἀγαθός...». Ἐνας ἄλλος πάλι τῆς ἀφίνει ὑπάτης ἐπιθυμία του νὰ μὴν ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. «Σ κέψου», γράφει, «πὼς θὰ συναντηθοῦμε γρήγορα σ' ἕνα καλύτερο κόσμον». Τὴν ἴδια πίστι καὶ τὸ ἴδιο πνεῦμα ἐκφράζει καὶ τὸ γράμμα ἑνὸς ἄλλου μάρτυρος στὴ γυναίκα του. «Σὲ ἀφίνω» διαβάζουμε «ἀγαπημένη μου στὴν ἀνάγκη, ἀλλὰ ὁ Θεὸς δὲν θὰ σᾶς ἐγκαταλείψῃ. Μὴν πάψῃς νὰ προσεύχεσαι καὶ ἀργότερα θὰ ξανασυναντηθοῦμε. Ἀνάθρεψε καλά τὰ παιδιά μας μὲ τὴ σκέψι πὼς ἀγρυπνῶ ἐπάνω σας.... Συνεχίζω τὸ γράμμα μου. Ἐλαθα μέρος στὴ λειτουργία καὶ ἐξομολογήθηκα. Εἶμαι βιαστικός γιατί ἡ ὥρα πλησιάζει».

Ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὸ ὑπῆρξε τὸ μένος τῶν ναζι ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου. Στὴν ὀργανωμένη ἐκκλησία ὁ ἐθνικοσοσιαλισμὸς εἶδε πάντα τὸν μεγαλύτερο ἐχθρὸ του. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐδῶ ἡ ἀνάκρισις τοῦ κληρικοῦ de la Vaquezie, ποὺ συνελήφθηκε γιατί τὸ περιεχόμενον τῶν κηρυγμάτων του δὲν ἄρρεσε καθόλου στίς ἀρχές κατοχῆς.

«Ὁ κληρὸς στὸ Παρίσι τηρεῖ στάσι ἐχθρική ἀπέναντί μας. Γιατί;» ρωτᾷ ὁ ἀνακριτής.

Ἀπάντησις: «Γιατί καὶ οἱ κληρικοὶ εἶναι Γάλλοι ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι καὶ τὰ 98% τῶν Γάλλων εἶναι ἐχθροὶ σας. Μὰ ἀκόμα καὶ ἕνας ἄλλος λόγος ὑπαγορεύει σὲ μᾶς τοὺς κληρικούς τὸ καθῆκον μας. Ὁ ναζισμὸς ἀντιτίθεται στὸ Εὐαγγέλιο.

—Ξέρετε ὅτι σᾶς ἀξίζει νὰ τουφεκισθῆτε;

—Μπορεῖτε νὰ μὲ κάνετε μάρτυρα ἀπαντᾷ ὁ Γάλλος κληρικός, μὰ ὁ ναζισμὸς δὲν θὰ κερδίσῃ τίποτα γιατί ὅσο ὑπάρχουν λε-

ρεῖς στὴ Γαλλία, τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου θὰ ἀκούγεται».

Προωρισμένοι νὰ σταλῇ στὴ Γερμανία, κατορθώνει τελικὰ νὰ ξεφύγῃ μαζί μὲ πενήντα ἄλλους αἰχμαλώτους.

Πολυάριθμοι ὑπῆρξαν οἱ κληρικοὶ θύματα τοῦ κατακτητοῦ. Σφαγὲς φρικώδεις ὀργανώθηκαν σὲ μοναστήρια καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ἱδρύματα ποὺ μετεῖχαν στὸν κρυφὸ ἀγῶνα, κρύβοντας καταδικασμένους, φυλάγοντας μυστικά ἀρχεῖα κλπ. Οἱ Γερμανοὶ στρατιῶται εἰσβάλλουν μέσα σ' ἕνα μοναστήρι καὶ πυροβολοῦν τὸν Ἐσταυρωμένο ποὺ κρέμεται στὸν τοῖχο θρυματίζοντας μὲ τίς μπότες τοὺς τὰ ὑπολείμματα. Ὁ p. Coentip ἐκτελεῖται χωρὶς καμμιὰ διαδικασία ἀπὸ τὰ ὄργανα τῆς Γκεστάπο ποὺ ὀρμοῦν αἰφνιδιαστικὰ στὸ γραφεῖο του. Πιὸ τυχερὸς, ὁ p. Riquet, πληρώνει μὲ ἐξορία στὸ στρατόπεδο-φρίκη τοῦ Dachau τὴν ἐπικίνδυνη ἀποστολή του. Ἐκμεταλλεῦόμενος τὴν ἐπαφή του μὲ τοὺς Χριστιανοὺς γιατροὺς καὶ φοιτητὲς τῆς Γαλλίας, σὰν πνευματικὸς ὁδηγὸς τῆς ἐταιρίας Laennec, ὁ p. Riquet ἔπαιξε τὸ ρόλο τοῦ συντονιστοῦ στὴ μυστικὴ ὑπηρεσία ποὺ φρόντιζε νὰ φτάσουν μὲσῶ Γαλλίας, στὰ Ἰσπανικὰ σύνορα οἱ ἀλεξιπτωτισταὶ ποὺ ἔπεφταν στὸ Βέλγιο. Εἶναι ἀπὸ τοὺς λίγους ποὺ γύρισαν ἀπὸ τὸ φοβερὸ αὐτὸ στρατόπεδο καὶ τιμῆθηκε μὲ τὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς τιμῆς.

Ὅχι μικρότερο ρόλο ἔπαιξε ὁ Χριστιανικὸς ἡρωϊσμὸς στὰ στρατόπεδα τῶν Γάλλων ἐργατῶν ποὺ μετεφέροντο στὴ Γερμανία γιὰ πολεμικὲς βιομηχανίες. Ἐδῶ διακρίθηκαν τὰ μέλη τῆς Χριστιανικῆς ἐργατικῆς νεολαίας ποὺ ἀπέδειξε, ὅπως γράφει ὁ σ., ὅτι εἶναι ἡ ζωντανώτερη χριστιανικὴ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας. Ἡ χριστιανικὴ ἐργατικὴ νεολαία ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1927 μέσα σ' ἕνα μικρὸ δωμάτιο ἀπὸ τὸν ἀθθᾶ Guerin καὶ τέσσερις μόνο ἐργάτες ἀριθμεῖ σήμερα 300.000 μέλη. Οἱ Γερμανοὶ διέλυσαν τὴν ὀργάνωσις αὐτή, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν ἐμπόδισε τοὺς Γάλλους Χριστιανοὺς ἐργάτες νὰ δράσουν. Πολλοὶ ἐξορίστηκαν ἐθελούσια γιὰ νὰ μπορέσουν μαζί μὲ τοὺς συναδέλφους τῶν νὰ ἀνακουφίσουν τοὺς ὑπο-

λοιπούς Γάλλους εργάτες, να κάνουν ίεραποστολική δράσι ανάμεσα σ' αυτούς κι' άκόμα ανάμεσα στους ίδιους τους τυράννους των. Οι Jocistes (τά μέλη της Jeunesse Ouvrière Chrétienne) άνεγνωρίζοντα μεταξύ τους από τά τραγούδια τους και σχηματίζοντας μικρές ομάδες άρχιζαν τή δράσι. Παρ' όλη τήν αύστηροτάτη έπιτήρησι κατώρθωναν να διατηρούν με τά χριστιανικά μέσα άκμαίο τή ήθικό των συμπατριωτών τους και ταυτοχρόνως να τους βοηθούν, όσο ήταν βέβαια δυνατό και στις ύλικές τους άνάγκες. Πολλοί Γάλλοι εργάτες έμαθαν μέσα στην έξουθενωτική άτμόσφαιρα των στρατοπέδων να προσεύχωνται βλέποντας τή παράδειγμα πού τους έδιναν οι Χριστιανοί συναδέλφοι τους. Λειτουργίες μυστικές και άλλες συγκεντρώσεις χάριζαν κουράγιο σέ όλους, με συμμετοχή και Γάλλων κληρικών, πού είχαν έθελοντικά έκπατρισθή για να μπορέσουν να βοηθήσουν μ' αυτό τόν τρόπο τους συμπατριώτες τους.

Η άτμόσφαιρα θύμιζε, όπως σημειώνει ένας από τους Χριστιανούς εργάτες (με τήν ύλική και τήν πνευματική σημασία τής λέξεως) τήν πρώτη χριστιανική Έκκλησία και τις κατακόμβες. Και ή δύναμι τής πίστεως ήταν τέτοια ώστε άκόμη και Γερμανοί εργάτες να πέσουν κάτω από τις σφαίρες του έκτελεστικού άποσπάσματος μαζί με τους Jocistes, πού όπως γράφει ό σ. τους είχαν άποκαλύψει «ένα καλύτερο και δικαιότερο κόσμο μέσα στή συναδέλφωσι του Χριστού».

Τά παραπάνω είναι έλάχιστα από τις άφηγήσεις του σ. σχετικά με τήν δύναμι τής χριστιανικής πίστεως και τόν ρόλο πού έπαιξε στον έθνικό αυτόν άγώνα. Βλέπουμε και πολλές άλλες πληροφορίες σχετικά με τή δράσι των άλλων χριστιανικών κινήσεων, τής άγροτικής νεολαίας, τής φοιτητικής νεολαίας, του Χριστιανικού τύπου,

πού ό χώρος δέν μäs έπιτρέπει να τις εκθέσωμε στις λεπτομέρειές τους.

Γι' αυτό και θα τελειώσουμε με μία γενική παρατήρησι επάνω στην αντίστασι των Γάλλων Χριστιανών πού μäs περιγράφει ό σ. Στην παρατήρησι αυτή μäs δώθει άκριθώς τή μέγεθος του θαυμασμού πού αυθόρμητα γεννιέται μέσα μäs, μπροστά σέ τόσο μεγάλους ήρωισμούς. Γιατί, όταν άνθρωποι θυσιάζουν τή ζωή τους και μάλιστα με τήν απλότητα πού είδαμε παραπάνω, είναι καθήκον μäs να θέσωμε στον έαυτό μäs τήν ερώτημα αν έγινε ύστερα από αυτά, ό,τι θα έπρεπε να γίνει, για να μη μείνουν οι θυσίες αυτές χωρίς να αποδώσουν τους καρπούς και τά ευεργετικά τους αποτελέσματα. Έκείνο πού φοβάται ό σημερινός άνθρωπος δέν είναι τόσο ή ίδια ή ιδέα τής θυσίας, όσο ή ιδέα τής άσκοπής, τής μάταιης θυσίας. Και ό Χριστιανός αισθάνεται στό σημείο αυτό όλόκληρος τή μέγεθος τής εϋθύνης του, γιατί ή δική του πίστι και ή δική του κοσμοθεωρία προβάλλουν σαν μοναδική έγγήρη και έξασφάλισι, ότι οι τόσο μεγάλες θυσίες των συνανθρώπων του, δέν θα πάνε χαμένες, αλλά θα μπορέσουν να συντελέσουν στή δημιουργία ενός καλύτερου μέλλοντος. Μία τεραστία πνευματική εϋθύνη βαρύνει τους χριστιανούς πού έπιζούν ύστερα από τέτοια γεγονότα, τους Χριστιανούς πού κληρος τους τυχαίνει ή διαχείρισις του αίματος του μαρτυρίου. Τό αν οι Γάλλοι Χριστιανοί αισθάνθηκαν ύστερα από τόν πόλεμο όσο βαθειά θα έπρεπε τήν εϋθύνη τους αυτή, δέν τό ξέρομε. Ούτε ήταν άλλωστε σκοπός μäs να τους κρίνωμε όταν εκφράζαμε τις παραπάνω σκέψεις. Σκοπός μäs ήταν μόνο να προβάλωμε τους Χριστιανούς μάρτυρας, πού μäs γνωρίζει τή βιβλίο του Vergnet, όχι σαν θύματα, αλλά σαν δημιουργούς του ανθρώπινου μέλλοντος πού ζητούν λόγο από εκείνους πού είναι οι φυσικοί συνεχισταί του μεγάλου έργου των.

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΣΤΟΝ ΟΡΘΟ ΤΩΝ ΠΑΘΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Πρέπει να θεωρήσουμε άπαρχή του δράματος της Μεγ. Ἑβδομάδας τὴν ἑορτὴ τῶν Βαΐων. Καὶ ὁ κανὼν τῶν Βαΐων ἔχει ποιηθεῖ ἀπὸ τὸν Κοσμᾶ τὸν Μαΐουμᾶ κι' ἔχει πολλὰ ποιητικὰ χαρίσματα καὶ μπορεῖ νὰ παραβληθεῖ πρὸς τοὺς κανόνες ἕως τῆς Μεγ. Παρασκευῆ τοῦ ἴδιου συγγραφέα. Ὁ κανὼν αὐτὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ 8 ὠδές, καὶ οἱ πρῶτοι 4 εἰρμὸι τοῦ ἀκολουθοῦνται ἀπὸ 3 τροπάρια καὶ οἱ ἄλλοι 4 ἀπὸ 2 τροπάρια, με' ἀκροστιχίδα: «Ὡσαννὰ Χριστός, εὐλογημένος Θεός». Ὁ κανὼν ἔχει δύο κατευθύνσεις. Ἡ μιὰ εἶναι ἡ ἐξόμνηση τῆς ἑορτῆς τῶν Βαΐων:

Τὴν Σιών ἐπ' ὄρους ἀνάθηθι, ὁ εὐαγγελιζόμενος, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ὁ κηρύσσων ἐν ἰσχύϊ ὕψωσον φωνήν. Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περὶ σοῦ, ἡ πόλις τοῦ Θεοῦ· εἰρήνη ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ καὶ σωτήριον ἔθνεσιν (εἰρμὸς ὠδῆς ε').

Ἡ ἄλλη εἶναι ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Πάθους, ἀκριβῶς τῆ στιγμῆ τῆς χαρᾶς τῆς εἰσόδου τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα:

Ἐδόησαν ἐν εὐφροσύνῃ Δικαίων τὰ πνεύματα. Νῦν τῷ κόσμῳ Διαθήκη Καινὴ διατίθεται· καὶ ραντίσματι καινουργείσθω λαὸς Θεοῦ Ἀίματος (εἰρμὸς ὠδῆς στ').

Παράλληλα πρὸς τοὺς κανόνες τῆς Ἑβδομάδας τῶν Παθῶν καὶ τοῦ Πάσχα τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ καὶ τοῦ Ἰωάννη τοῦ Δαμασκηνοῦ μποροῦμε ν' ἀναζητήσουμε ἄλλους ἐκκλησιαστικοὺς ὕμνους, πού ἔχουν πολλὰς ὁμοιότητες με' τοὺς κανόνες αὐτοῦς.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν θεμάτων πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τοὺς κανόνες τοῦ Ἀποδείπνου ἀπὸ τὴν Κυριακὴ τῶν Βαΐων ἕως τῆς Μεγ.

Τετάρτη, πού ἀποτελοῦνται ἀπὸ 3 ὠδές ὁ καθένας, σ' αὐτὴ τῆ διατάξη: Ὁ κανὼν Ἀποδείπνου τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων με' 3 ὠδές (α', η', θ') καὶ θέματα τὸν Ἰωσήφ τὸν Πάγκαλο ἰδίως, τὴν ξηρανθεῖσα σικὴ καὶ τὸ προμήνυμα τοῦ Πάθους. Ὁ κανὼν Ἀποδείπνου τῆς Μεγ. Δευτέρας με' 3 ὠδές (β', η', θ') καὶ θέματα τὶς Δέκα Παρθένες καὶ ἰδίως τὴν προετοιμασίαν τῆς ψυχῆς γιὰ τὸ πάθος. Ὁ κανὼν Ἀποδείπνου τῆς Μεγ. Τρίτης με' 3 ὠδές (γ', η', θ') καὶ θέματα τὴν Ἀμαρτωλὴ μετανουοῦσα ἰδίως καὶ τὸν Ἀγνώμονα μαθητὴ. Ὁ κανὼν Ἀποδείπνου τῆς Μεγ. Τετάρτης με' 3 ὠδές (δ', η', θ') καὶ θέματα τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο ἰδίως καὶ τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα. Οἱ κανόνες αὐτοὶ ἐποικήθησαν ἀπὸ τὸν Ἀνδρέα Κρήτης.

Συγχετίσεις τῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἑβδομάδας καὶ τῆς Ἀναστάσεως-τῶν κανόνων πού ἀφορᾷ ἡ μελέτη μας αὐτὴ-μποροῦμε νὰ κάνουμε πολλὰς με' διάφορα τροπάρια, πού ἀνήκουν κάθε φορὰ στὴν ἴδια ἡμέρα. Τὰ παραδείγματα εἶναι διάχυτα σὲ ὅλες τὶς ἡμέρες.

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγ. Δευτέρας:

Διακονῆσαι αὐτὸς ἐλήλυθα... τῷ πτωχεύσαντι Ἀδάμ... θεῖναι ἐμὴν τε αὐτοῦ ψυχὴν ἀντίλυτρον.... (τροπ. 2 ὠδῆς α').

Καὶ γὰρ ἐλήλυθα αὐτὸς τῷ πτωχεύσαντι Ἀδάμ διακονῆσαι καὶ λύτρον δοῦναι ἀντὶ πολλῶν τὴν ψυχὴν... (1ο ἰδιόμελο τῶν Ἀποστίχων Μ. Δευτ.).

Ὁ οὖν πρόκριτος ἐν ὑμῖν εἶναι θέλων, τῶν ἄλλων ἔστω πάντων ἑοχατώτερος (τροπ. 2 ὠδῆς η').

Ὁ πρῶτος οὖν ὑμῶν ἔστω πάντων δι-

ἀκονος (2ο ἰδιόμελο τῶν Ἀποστίχων Μ. Δευτ.).

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγ. Τρίτης:

Τὸ τάλαντον... ἰσοδύναμον χάριν... ἀδήσατε (τροπ. 2 ὠδῆς η΄).

Πολλαπλασιάσωμεν τὸ τῆς χάριτος τάλαντον (1ο ἰδιόμελο τῶν Ἀποστίχων Μ. Τρ.).

Δεξιῶς προβάτοις με σύνταξον (τροπ. 2 ὠδῆς θ΄)

τοῖς ἐκ δεξιῶν συναριθμησον προβάτοις (2ο ἰδιόμελο τῶν Ἀποστίχων Μ. Τρ.).

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγ. Τετάρτης:

Ἀποκενοῦσα γυνὴ μύρον ἔντιμον (τροπ. 1 ὠδῆς η΄).

Ἐχαιρε κενοῦσα τὸ πολύτιμον (3ο ἰδιόμελο τῶν Αἰων Μ. Τετ.).

Λέγει πορευθεὶς τοῖς παρανόμοις ἄρχουσι (τροπ. 2 ὠδῆς θ΄).

Ὁ μαθητὴς συνεφώνει τοῖς παρανόμοις (3ο ἰδιόμελο τῶν Αἰων Μ. Τετ.).

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγ. Πέμτης:

Μυσταγωγούσα φίλους ἑαυτῆς... ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ (τροπ. 2 ὠδῆς α΄).

Μυσταγωγῶν σου, Κύριε, τοὺς μαθητάς (5ο ἰδιόμελο τῶν Ἀποστίχων Μεγ. Πέμ.).

Μεθ' ὅστις ἐμοῦ τὴν χεῖρα τρυθλίω βάλλει (τροπ. 3 ὠδῆς ζ΄).

Ἰούδας... ὁ βάψας ἐν τῷ δείπνῳ τὴν χεῖρα ἐν τῷ τρυθλίῳ μετὰ σοῦ (2ο ἰδιόμελο τῶν Αἰων Μ. Πέμ.).

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Μεγ. Παρασκευῆς:

Ὀλέθριος σπεῖρα θεοστυγῶν (τροπ. 1 ὠδῆς θ΄).

Τῶν θεοκτόνων ὁ ἐσμός (3ο τροπ. τῶν Στίχων τῆς Μ. Παρ.).

Νόμον ἀγνωοῦντες οἱ ἀσεβεῖς (τροπ. 2 ὠδῆς θ΄).

Λαὸς δυσσεθῆς καὶ παράνομος (2ο

ἰδιόμελο τῶν Ἀποστίχων Μεγ. Παρ.).

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τοῦ Μεγ. Σαββάτου:

ὦ τῶν θαυμάτων τῶν καινῶν! ὦ ἀγαθότητος! ὦ ἀφράστου ἀνοχῆς! (τροπ. 3 ὠδῆς η΄).

ὦ θαυμάτων ξένων! ὦ πραγμάτων καινῶν (13 τοῦ ἐγκωμίου Α Μεγ. Σαβ.).

ὦ ἀφάτου καὶ ἀρρήτου ἀνοχῆς (11 τοῦ ἐγκωμ. Α).

Ἐκὼν γὰρ ὑπὸ γῆν σφραγίζεται (τροπ. 3 ὠδῆς η΄).

Ἐκουσίως, Σῶτερ, κατελθὼν ὑπὸ γῆν (54 τοῦ ἐγκωμ. Α).

Ἀδὰμ γὰρ τῷ προτέρῳ δεύτερος (τροπ. 1 ὠδῆς η΄).

Νέος, Σῶτερ, ἐν σαρκὶ φανείς Ἀδὰμ (33 τοῦ ἐγκωμ. Α).

Κύριε, Θεέ μου... καὶ θανάτῳ θάνατον καὶ Ἄδην θανατώσαντι (τροπ. 1 ὠδῆς α΄).

Θάνατον θανάτῳ σὺ θανατοῖς, Θεέ μου (20 τοῦ ἐγκωμ. Γ).

Ἐξόδιον ὕμνον καὶ ἐπιτάφιον (τροπ. 1 ὠδῆς α΄).

Ἕμνους ἐξοδίους (19 τοῦ ἐγκωμ. Β καὶ 4 τοῦ ἐγκωμ. Γ).

Ἕμνους ἐπιταφίους (24 τοῦ ἐγκωμ. Β).

Ἄλλ' ἀνάστηθι ὅπως μεγαλυνθήσομαι (τροπ. 1 ὠδῆς θ΄).

Ἀνάστα, Ζωοδότα, ἡ σὲ τεκοῦσα Μητηρ... λέγει (37 τοῦ ἐγκωμ. Γ).

Στὸν κανόνα τοῦ Ὁρθρου τῆς Ἀναστάσεως:

Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοὶ (εἰρμός ὠδῆς α΄).

Ἀναστάσεως ἡμέρα καὶ λαμπρυνθῶμεν τῇ πανηγύρει (Δοξαστικὸ τῶν Στιχηρῶν τοῦ Πάσχα).

Ἀνέφξας ἡμῖν παραδείσου τὰς πύλας (τροπ. 1 ὠδῆς στ΄).

Πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν (1ο Στιχηρὸ τοῦ Πάσχα).

Χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου Σιών (εἰρμὸς ὠδῆς θ').

Χόρευε καὶ ἀγάλλου, Ἱερουσαλήμ (2ο Στιχηρὸ τοῦ Πάσχα).

*Ω Πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερώτατον, Χριστέ (τροπ. 2 ὠδῆς θ').

Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται... Πάσχα μέγα (1ο Στιχηρὸ τοῦ Πάσχα).

Πουθενὰ στοὺς κανόνες τῆς Μεγ. Ἑβδομάδας καὶ τῆς Ἀναστάσεως δὲν ὑπάρχει τίποτα τὸ κακόφωνο. Τὸ καινοφανὲς ἀντιμετώπιζει κάθε κοινοτοπία, καὶ ἡ ψαλμωδία προσδίνει ἄλλο ποσὸ ἰδιουπίας. Οἱ ὁμοιοκαταληξίες, ὅπου ὑπάρχουν, δὲν εἶναι τόσο θελημένες, ὅπως σὲ ἄλλα ἐκκλησιαστικά κείμενα. Ἡ μονοτονία ἀποφεύγεται μὲ τίς μετρικὲς ποικιλίες. Ὁ ρυθμικὸς τύπος εἶναι πάντα τέλειος μέσα στὴ μονορρυθμία κάθε ὠδῆς, ἔτσι ὅπως τὴν ἀπαρτίζουσι ὁ εἰρμὸς καὶ τὰ τροπάρια.

*Ὅταν διαβάζουμε τοὺς κανόνες αὐτοὺς, πολὺ αἰσθανόμεστε τὸν λεπταίσθητο ρυθμοποιὸ τοῦ πεζοῦ λόγου, ποὺ ἀποφεύγει, παρ' ὅλη τὴν καθαρεύουσα, τὴ σχολαστικὴ στείροτητα.

Τὴν παραστατικότητα τῆς ἐκφράσεως μποροῦμε νὰ τὴν ἴδουμε σ' ἓνα πλῆθος παρομητικῶν λέξεων, σὲ μιὰ συνέχεια παρομητικῶν μορίων.

*Αρχαϊστικὸς ζῆλος μὲ τὴν ἀναδρομικὴ σημασία δὲν ἐκδηλώνεται στὸν ὕμνογράφο, οὔτε μετρικὴ εὐκολία τοῦ ἐπιβάλλει κακὴ χρῆση τῶν λέξεων. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου δὲν χάνονται, χωρὶς βέβαια νὰ μποροῦμε νὰ ἐπικαλεστοῦμε μιὰν ἀδιάλλακτη λαϊκὴ βάση. Ἐτσι, ἡ ὕμνογραφία μένει στὴ γλωσσικὴ αὐτονομία τῆς.

Θὰ βροῦμε καὶ ὁμηρικὲς ἀκόμα λέξεις στοὺς κανόνες αὐτοὺς. Ἀναφέρουμε μερικῆς:

*Ω πηρωτικῆς φιλαργυρίας (3ο ὠδῆς θ' Μ. Τετ.).

Αἱ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν (ἴλ. Β' 599).

Τμηθῆισθ τμᾶται (εἰρμὸς ὠδῆς α' Μ. Πέμ.).

Πάσας πλῆσαν ὁδοὺς ἐπεὶ ἄρ' τμᾶγεν (ἴλ. Π' 374).

Μολῶν τοῖς φίλοις σου (1ο ὠδῆς δ' Μ. Πέμ.).

Δεῦρο μολόντες (Ὁδύσ. Γ' 44).

Νευστάζων κάραν (1ο ὠδῆς ζ' Μ. Πέμ.).

Νευστάζων κεφαλῆ (Ὁδύσ. Σ' 154).

Οἱ ταῖς τοῦ Ἄδου σειραῖς συνεχόμενοι, δεδορκότες (1ο ὠδῆς ε' Ἀναστάσεως).

*Ἐπὶ χθονὶ δερκομένοιο (Ὁδύσ. Π' 439).

*Ἐννοεῖται πὼς γιὰ καθεμίᾳ ἀπ' αὐτὲς τίς λέξεις ἀναφέρουμε ἓνα μόνο παράδειγμα ἀπὸ τὸν Ὅμηρο, ἐνῶ ὑπάρχουν περισσότερα.

*Ἡ ποικιλία στὶς προτάσεις τῶν ὠδῶν κάνει περισσότερο εὐκίνητο τὸ θρησκευτικὸ ποίημα. Κάποια συντακτικὰ φαινόμενα θὰ μᾶς τὸ παραστήσουν αὐτό:

*Ἴνα σου τῆς δόξης τὰ πάντα πληρώσης καταπεφοίτηκας ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς (3ο ὠδῆς α' Μ. Σαββ.).

*Ἐδῶ ὁ τελικὸς σύνδεσμος Ἴνα ποὺ ἐξυπηρετεῖ τὸ σκοπὸ μιᾶς ἐνεργείας κυριαρχεῖ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή στὴν τελικὴ πρόταση.

*Ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος (εἰρμὸς ὠδῆς δ' Ἀναστ.).

Στὴν αἰτιολογικὴ πρόταση, ὁ αἰτιολογικὸς σύνδεσμος ὅτι εἶναι τόσο κοντὰ μὲ τὸ αἰτιολογικὸ ὡς, ὥστε δίνει ἐνότητα στὴν πρόταση κρίσεως.

*Ἐμὸν, ὄπερ πίνω, πῖετε ποτήριον (2ο ὠδῆς θ' Μ. Δευτ.).

Τὸ προοριστικὸ ὄπερ παίρνει μιὰ διασαφητικὴ θέση ἐδῶ κι' ἔτσι ἡ ἀναφορικὴ πρόταση συντομεύεται καὶ τὸ τροπάριο δὲν χάνει τὴν ἐπιγραμματικότητά του.

Τίς οὗτος; φράσον, λέγοντες, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν (2ο ὠδῆς ζ' Μ. Πέμ.).

Ἡ πλαγία τοποθέτηση τῆς ἐρωτήσεως ξυπνᾷ τὴ δραματικότητα τοῦ περιεχομένου.

Ρῆμα τυράννου ἐπεὶ ὑπερίσχυεν (εἰρμός ὠδῆς η' Μ. Τετ.).

Ἐνα πραγματικό γεγονός δίνει στή χρονική πρόταση μίαν ὀριστικότητα, πού ζωντανεύει τὸ θέμα μὲ ὄλο τὸ ποιητικό του βάθος.

Ἔστι ψυχῆς, οὐδ' ὡς ἰσοστάσιος ὁ κόσμος, ὡς ἐδιδάχθης (3ο ὠδῆς θ' Μ. Τετ.).

Στὴν αἰτιολογία τῆς ἀναφωνήσεως, τὸ συμπλήρωμα τῆς ἔννοιας εἶναι ἐπισημαστικό στὴν ποιητικὴ ἀπόδοση τοῦ ὅμνου.

Ἔμᾱς μου τότε μαθητάς πάντες γνώσκονται, εἰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς τηρήσετε (1ο ὠδῆς η' Μ. Δευτ.).

Ἡ ὑπόθεση καὶ ἡ ἀπόδοση τῆς ὑποθετικῆς προτάσεως στὴ συνέχειά τους δὲν κάνουν μόνο ἓνα πλήρες νόημα, ἀλλὰ καὶ ὁλοκληρώνουν ἓνα ποιητικό αἶτημα.

Ἔσπε γὰρ θεοῖς Θεὸς ὑμῖν συνέσομαι, εἰπας (3ο ὠδῆς δ' Μ. Πέμ.).

Δὲν εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐνέργειας τὸ βάρος τῆς συμπερασματικῆς αὐτῆς προτάσεως, ὅσο τὸ ξάφνισμα τοῦ λόγου, ἔτσι καθὼς θέλει ὁ ποιητὴς νὰ τὸν παραστήσει, ὅπως δηλαδὴ εἰπώθηκε.

Οἱ κανόνες τῶν Ὁρθρων Μεγ. Δευτέρας, Μεγ. Τρίτης, Μεγ. Τετάρτης καὶ Μεγ. Πέμπτης ψάλλονται σὲ β' ἤχο. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ μελωδία τοῦ ἤχου αὐτοῦ, πού θεωρεῖται ὁ Λύδιος τῶν ἀρχαίων, γιὰ τὴ γλυκύτητα καὶ τὴν ἱεροπρεπῆ σεμνότητά.

Οἱ κανόνες τῆς Μεγ. Παρασκευῆς καὶ τοῦ Μεγ. Σαββάτου ψάλλονται σὲ ἤχο πλάγιου τοῦ β'. Ἐχει τὸ λόγο τῆς ἡ μεταβολῆ αὐτῆ τῆς δύο ἡμέρες τῆς μεγαλύτερης ἐντάσεως τοῦ Πάθους, πού εἶναι ἀφιερωμένες ἡ πρώτη στὴ Σταύρωση καὶ ἡ δευτέρα στὴν ταφή, ὅπως ἔχει τὸ λόγο τῆς καὶ ἡ ὁμοσχία ὄλων τῶν προηγούμενων ἡμερῶν. Ὁ πλάγιος τοῦ β' τῶν δύο αὐτῶν ἡ-

μερῶν ἔχει τὴ θέση του, ἐπειδὴ διακρίνεται γιὰ τὸν πένθιμο χαρακτήρα του. Ἡ θλίψη αὐτῆ ἔπρεπε ν' ἀποδοθεῖ μὲ τὸν ἤχο αὐτό, τὸν πλούσιο σὲ μελωδικές γραμμὲς καὶ θέσεις καὶ πού εἶναι ὁ Ὑπολύδιος τῶν ἀρχαίων.

Καὶ τῶν ἔξη ἡμερῶν τῶν Παθῶν—εἶν' ἐπίσης κί' αὐτὸ ἀξιανάφερτο—οἱ κανόνες—οἱ 4 πρῶτοι τοῦ β' ἤχου καὶ οἱ ἄλλοι 2 τοῦ πλάγιου β' ἤχου—ἀνήκουν στὸ χρωματικό γένος. Ὁ ἤχος τῆς Ἀναστάσεως ψάλλεται, γιὰ τὸ πανηγυρικό τοῦ θέματος τῆς ἐορτάσιμης αὐτῆς χαρᾶς, σὲ ἄλλο ἤχο—μόνος αὐτός—τὸν α', πού εἶναι σὲ ἄλλο γένος, τὸ διατονικό. Ἐχει μεγαλοπρεπέστατο ἦθος ὁ α' ἤχος, πού εἶναι ὁ Δῶριος τῶν ἀρχαίων.

Πρέπει καὶ πάλι νὰ ὑπογραμμισθῇ ὅτι καὶ οἱ δύο ὁμνογράφοι, Κοσμᾶς ὁ Μαϊουμᾶ καὶ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, δὲν εἶναι μόνο ποιητὲς ἀλλὰ καὶ συνθέτες ὅμων Βυζ. Μουσικῆς. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός μάλιστα εἰσήγαγε στὴ γραφὴ τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς νέα σημεῖα, τὴν ἀγγιστροειδῆ γραφὴ. Καὶ ὁ Κοσμᾶς ὁ Μαϊουμᾶ ὑπῆρξε ἀριστος μελωδός. Καὶ ὁ Μάρκος ὁ Ἰδρονύτης ἐπίσης, ὁμνογράφος καὶ μελωδός. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ Κασσιανή, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση.

Μαζὶ μὲ τὴν χριστιανικὴ λατρεία διαπνέονται οἱ κανόνες αὐτοὶ κί' ἀπὸ ἓνα ἀρχαιοπρεπῆ τόνο. Εἶναι ὠραία ἡ παραβολὴ καθὲ ὠδῆς μὲ ἀρχαῖα ποιητικά γεννήματα, πού μᾶς δίνουν αὐτὴ τὴν ἀναλογία: ὁ εἰρμός μοιάζει μὲ τὴν ἀρχαῖα στροφή, τὰ τροπάρια μὲ τὴν ἀντιστροφή καὶ ἡ καταβασία μὲ τὴν ἐπωδὸ. Καὶ κάτι ἄλλο εἶναι σημαντικό: ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὠδὴ δὲν νοεῖται γραπτῆ μόνο, ἀλλὰ ἑναρμόνια καὶ ψαλλόμενη.

Ποίηση τῆς Μεγ. Ἑβδομάδας καὶ τῆς Ἀναστάσεως δὲν εἶναι μόνο οἱ ὠδὲς τῶν κανόνων. Δὲν εἶναι ἀκόμα μόνο ἡ μουσική τους. Εἶναι μαζὶ καὶ ὅλη ἡ ἀτμόσφαιρα πού δημιουργοῦν οἱ ἡμέρες αὐτές. Καὶ στὴν ἐρημιά ἀκόμα, σ' ἓνα παλαιωμένο νατῶριο, ἀνάμεσα στοὺς ἀγρούς, δίπλα μιά ἀγριοσυκιά ἢ μιά γερασμένη βαλανιδιά ἢ ἓνα φιλέρημο κυπαρίσσι ἀπαντοῦν στὸ αἶ-

νιγμα τοῦ παρελθόντος μὲ τὴ δική τους παρουσία, ἔτσι ὅπως κάποτε λειτουργοῦνται ἀπὸ τὸν ἱερέα. Ἄν πέθανε ἡ ἐποχή, ποῦ ἐχτίστηκε τὸ ἐρημοκκλησι, κί' ἂν οἱ τοιχογραφίες του ξεθώρρασαν, ἐκείνη ἡ ἀοριστία, ἐκείνη ἡ ἐρείπωση ἀκόμα, δημιουργεῖ ἕνα ἀγιασμένο ἐσωτερικό, ποῦ κάνει εἰλικρινέστερη τὴ δέηση καὶ λυγίζει τὰ γόνατα στὴς φτωχὲς πλάκες του.

Ποίηση εἶναι καὶ ἡ διακόσμηση τῶν ναῶν. Πότε μὲ τὰ βᾶγια τοῦ θριάμβου, πότε μὲ τὰ ἐπιτάφια ρόδα, πότε μὲ τὰ μύρτα τ' Ἀναστάσιμα, ἔχουμε ἀλληλουχία αἰσθημάτων κατὰ τὴ Μεγ. Ἐβδομάδα. Ἡ καμπάνα, χτυπώντας ἀργὰ καὶ διακεκομμένα, εἶναι ἀνεκκλάλητα κατηφῆς στὸ Πάθος, εἶν' ἐπίμονα ὑποβλητικὴ στὸ κήρυγμα τῆς Ἀναστάσεως μὲ τὸ γοργὸ ρυθμὸ τῆς.

Ὡς καὶ ἡ συγνεφία παίρνει κί' ἐκείνη μιὰ συμβολικὴ ἔκφραση ὀδύνης τ' οὐρανοῦ, καὶ ἡ σταλαγματιὰ τῆς βροχῆς θαρρεῖς πῶς γίνεται τὸ δάκρυ τῆς ἡμέρας. Κί' ἡ νύχτα τῆς Μεγ. Παρασκευῆς, ἡ συνηθισμένα ἀστρόφεγγη, γεμίζει ἀπὸ τ' ἀσβυστα καντήλια τοῦ οὐράνιου θόλου, ποῦ μετέχουν στὸ θεῖο δρᾶμα. Ὅσο γιὰ τὸ Πάσχα, ἡ μεταμεσονύχτια λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως ἔχει πάρει τὴ μεγαλοπρέπεια τῆς θεότητας. Τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ ὁ ἀσπασμὸς τῶν πιστῶν εἶναι, νομίζεις, στίχοι τοῦ ἴδιου ποιήματος, ποῦ κάνει τὸν ἴδιον ἄνθρωπο, ποῦ παρακολούθησε τὴν ἐκφορά τοῦ Ἐπιταφίου κατὰ τὴ χτεσινὴ νύχτα, βέβαιος γιὰ τὴν αὐριανὴ Ἀνάσταση, νὰ τρυγᾷ σήμερα τὴ διαπίστωση. Πόσες μεταφορὲς γίνονται τῶν συμβόλων αὐτῶν στὴ ζωὴ μας! Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀληθινῆς θεοπτικῆς ποιήσεως.

Στοὺς κανόνες αὐτοὺς, ἡ διεκκυσίδα τοῦ ὕλικου καὶ τοῦ πνευματικοῦ σημειώνει σταθερὴ νίκη τοῦ δεύτερου. Τὸ ἄτομο ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα τοῦ ἐξανθρωπισμοῦ, ποῦ κάνει ὑπερτροφικὴ τὴν ψυχὴ, μὲ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἐπαληθεύσεως τῶν ὀμολογικῶν ἐκφράσεων.

Τὸ πνεῦμα τοῦ ὕμνογράφου εἶναι τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστιανισμοῦ. Σύνπλεγμα τῆς ἰδέας καὶ τῆς ποιήσεως, εἶναι ξεχείλισμα

ψυχῆς ποῦ δὲν ξέρει κανένα μηχανισμό. Ὁ Κοσμᾶς ὁ Μαΐουμᾶ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅσο κί' ἂν στηρίζονται στὸ θέμα, ὡς τόσο κατακτοῦν τὴν ποίηση, κί' ὅσο κί' ἂν ἐμμένουν στὴ θεωρητικὴ γνώση, καὶ πάλι αὐτὸ δὲν γίνεται μὲ μείωση τοῦ ποιητικοῦ στοιχείου. Γιατί στὴ θρησκευτικότητά τους, ἡ φαντασία καὶ τὸ πάθος ζοῦν μὲ τὴν ἔνταση καὶ ὅ,τι εἶναι γνώση ἔξω ἀπὸ τὴν τέχνη τροφοδοτεῖται στὴν ποιητικὴ περιοχὴ μὲ μέθοδο ποῦ εἶναι ἀδιστακτὰ ποιητικὴ.

Ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν μιὰ συνέπεια τῆς συνειδήσεως, ποῦ φτάνει σ' ἀκρότατα, στὴν τελευταία λεπτομέρεια. Ἡ θρησκευτικὴ πολιορκεῖ ὅλο τὸ εἶναι, ἀποθαίνει ἕνα πληρέστατο εἶναι, ποῦ ἀποτυπώνεται δλόκληρο στοὺς ὕμνους αὐτοῦς. Γενικώτερα: τὸ θρησκευτικὸ φρόνημα γίνεται φρόνημα ποιήσεως. Εἰδικώτερα: τὸ χριστιανικὸ δόγμα ἀποθαίνει δόγμα ποιήσεως. Ἐνοποιοῦνται ἀκόμα τὰ αἰσθητικὰ καὶ ἠθικὴ ἴχνη σ' ἕνα ἀδελφωμένο σύστημα, ποῦ κάνει τοὺς στίχους εὐάρμοστους στὴν οὐσία τους.

Εἶναι ἀφηγηματικὴ ἡ Ὑμνογραφία. Διηγεῖται καὶ διδάσκει ὅπως ἡ Ζωγραφικὴ. Ἐχουν κοινὸ ἡ βυζαντινὴ Ὑμνογραφία καὶ ἡ βυζαντινὴ Ζωγραφικὴ τὴν πνευματικὴ ἐξαῶλωση. Ἀλλὰ ἐνῶ ἡ Ὑμνογραφία ἔχει ὅλη τὴν τάση πρὸς τὴν ἀρτιωμένη ἔκφραση, ἡ θρησκευτικὴ ζωγραφικὴ τῶν βυζαντινῶν δὲν ἐπιμένει στὴν πλαστικὴ παράσταση τῶν σωμάτων. Ἀντὶ τῆς πλαστικότητος, τὴν ἐνδιαφέρει ἡ γραφικὴτητα.

Ἐχουν ὁμοιὰ καὶ κάτι ἄλλο κοινὸ: ἡ βυζαντινὴ Ζωγραφικὴ ξειδανικεύει τὰ φυσικὰ πρότυπα κί' ὁμοια καὶ ἡ βυζαντινὴ Ὑμνογραφία αὐτὸ τὸ προχώρημα πρὸς τὴν ἰδέα σημειώνει. Ὅμοια βαδίζουν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸ κοσμικὸ στὸ ἀπόλυτο, ἀπὸ τὸ ὄρατὸ στὸ ἀόρατο, ἀποφεύγοντας ὅσομποροῦν τὸν μιμητικὸν χαρακτῆρα, ποῦ περισσότερο φυσικὰ τὸν ἔχει ἡ Ζωγραφικὴ.

Ὅπως ἡ προσωπογραφία τῆς βυζαντινῆς Ζωγραφικῆς δὲν θέλει νᾶναι ρεαλιστικὴ, ὁμοια καὶ ἡ βυζαντινὴ Ὑμνογραφία θέ-

λει ν' ἀποφύγει τὴ ρεαλιστικὴ φυσιογνωμία-κι' ἀναζητοῦν κι' οἱ δυὸ συνεχῶς ἀντιπροσωπευτικούς τύπους τοῦ ἰδεαλισμοῦ, μὲ τὸ ἀνάλογο ἠθικὸ ὕψος καὶ τὴν πνευματοποίηση.

Μιλῆσαμε γιὰ τὴν ἀσθηση τοῦ φωτός, ἰδίως στὰ τροπάρια τῆς Ἀναστάσεως, καὶ σὲ τόσα ἄλλα ὕμνογραφικὰ προϊόντα. Θαρρεῖ κανένας πῶς εἶναι ἀντίστοιχο στὸ χρυσὸ φόντο τῶν μωσαϊκῶν καὶ πῶς ποιητῆς καὶ ζωγράφος τὸ δανεῖζονται ἀπὸ τὸ ἄπλετο φῶς τοῦ χώρου. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ ἀδιόρατο βάθος, ὅπου τρικυμιάζει ὁ στίχος τοῦ Ὑμνογράφου στὰ Πάθη, θὰ τὸ ἀναζητήσουμε σ' ἓνα βαθυσκότεινο μπλε χρωματισμὸ τῶν μωσαϊκῶν.

Καὶ μιὰ ἄλλη ἀναλογία: στὴ γλῶσσα τοῦ ὕμνογράφου, ποῦ δὲ μιλιέται σήμερα, καὶ στὴν ἀκίνησια στὶς ὀπερατικὲς παραστάσεις τοῦ ζωγράφου. Ὅπως ὁ ζωγράφος διαλέγει ἀκίνητες τίς μορφές, σταματημένες, χωρὶς δρᾶση, ποῦ ὅμως μὲ τὴν ὑποβολὴ τους μᾶς παρασύρουν ἐμᾶς σὲ κίνηση, ὅμοια κι' ὁ ποιητῆς δίνει εὐκίνησια στὴ νεκρὴ, γιὰ τὴ σημερινή μας ἀσθηση, γλῶσσα, τῆς χαρίζει ζωὴ καὶ τὴν ἐξωραίζει σὲ μιὰν ἐξαιρετὴ στιγμή. Τυποποίηση ἄλλὰ καὶ χρωματικὸς πλοῦτος στὴ ζωγραφικὴ, γλῶσσα καὶ δὲ μιλιέται καὶ ποῦ μὲ τὸν πληθωρισμὸ τῆς πετυχαίνει ἄπειρη ἐντύπωση στὴν Ὑμνογραφία, μᾶς φέρνουν μιὰ παράλληλη ὑποβολὴ ὀπτασίας.

Ὅπως στοὺς κανόνες αὐτοὺς ἐδῶ εἶδαμε τὴν ἀποτύπωση τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ὅμοια καὶ στὴ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ θὰ βροῦμε τὴν ἀφθονώτατη παρεμβολὴ τους. Ἡ διάβαση τοῦ Μωϋσῆ καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὁ Ἰωνᾶς ἐκ τοῦ κήτους, οἱ τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ, ποῦ τόσο εἶναι ὑμνημένα καὶ μεταφερόμενα στὴν α', στ', ζ' καὶ ἠ' ὠδὲς τῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἐβδομάδας, δὲν εἶναι ξένα ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ζωγραφικὴ. Ἄς θυμηθοῦμε αὐτὰ τὰ θέματα, σ' ἓνα παράδειγμα φυσικὰ μόνο: Ἡ διάβαση τοῦ Μωϋσῆ καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν σὲ ἔργο τοῦ 1ου ἡμίσεος τοῦ 12ου αἰῶνα (Ὀκτάτευχος Σεραγίου Κωνσταντινουπόλεως, πίν. 12ος, ἀριθ. 121). Οἱ προσωποποιήσεις εἶναι ἀρχαῖες, καὶ ἡ Ἐρυ-

θρὰ θάλασσα θέλει νὰ ρίξει τὸν Ἄγγελο, ἀλλ' αὐτὸς τὴν ἀπώθει κι' ἔτσι διαβαίνουν οἱ Ἰσραηλίτες μὲ τὸν Μωϋσῆ.—Ἐπίσης, καὶ οἱ τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ (ἀπὸ τὸ ψαλτήριον τῆς Μονῆς Παντοκράτορα τοῦ Ἁγ. Ὁρους, 1084) μαζί μὲ τὸν Ἄγγελο ποῦ τοὺς προστατεύει καὶ μεταβάλλει τὴ φωτιὰ σὲ δροσιά.—Τὸ ἴδιο, καὶ οἱ τέσσερες σκηνές τοῦ Ἰωνᾶ ἀπὸ τὴν σαρκοφάγο τῆς Ρώμης, ἔργο τοῦ 4ου αἰῶνα.

Μποροῦμε ν' ἀναζητήσουμε καὶ θέματα, ποῦ εἶναι στὸ περιγύραμα τῶν Παθῶν, ἐπειδὴ μόνο περιλαμβάνονται καὶ σὲ Ἀκολουθίες τῆς Μεγ. Ἐβδομάδας. Ἐνα μωσαϊκὸ τῆς Ραθέννας (πίν. 44) παρουσιάζει μιὰ μορφὴ γυναικεία στὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ, ποῦ δίπλα του βρίσκονται οἱ μαθητῆς του, καὶ ποῦ μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ πῶς εἶναι ἡ Αἰμορροῦσα ἢ Ἰσως καὶ ἡ Ἀμαρτωλὸς τοῦ δρθρου τῆς Μεγ. Τετάρτης. Εἶναι ἔργο τοῦ 6ου αἰῶνα (βλ. Calassi Roma o Byzantio). Τὸ ἴδιο μποροῦμε ν' ἀντικρύσουμε τὴν Παραβολὴ τῶν φρονίμων καὶ τῶν μωρῶν Παρθένων (βλ. Millet, Peintures de l' Athos, πίν. 140, 1).

Ἀπὸ τὰ Πάθη, μποροῦμε ν' ἀναζητήσουμε πολλὲς σκηνές. Σ' αὐτὲς θὰ συναντήσουμε πάντα τὸν Ἰησοῦ σὲ ὑπεροχὴ ἀπέναντι τῶν ἄλλων μορφῶν. Τὸ Πάθος καθαγιάζεται περισσότερο. Ἡ ἀναταραχὴ τῶν διαλογισμῶν φέρνει ἓνα σιωπηλὸ ρίγος στὸν πιστὸ. Ἡ φαντασία συγκλονίζεται κι' ὅλες οἱ μορφές δίπλα στὸν Ἰησοῦ εἶναι ἡ συμπίκνωση τῆς ἀνθρωποκρατίας ποῦ κορυφώνεται στὴ θεοκρατία. Ἡ ζωγραφικὴ συνδέει μὲ τίς παραστάσεις τίς βιώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνθρώπου. Μιὰ ἀσύλληπτη δύναμη συγκεντρώνει στὸν ἀνθρωπο καὶ στὸ Θεὸ τὴν προβληματικότητα, ποῦ δὲν εἶναι ἡ τρέχουσα ἀλλὰ ἡ κοσμικὴ.

Ἔτσι, ἄς περάσουμε στὴν ποιητικὴ αὐτὴ σκηνογραφία τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ὅπως τὴν εἶδαμε νὰ ἐξελλίσσεται μὲ τὸν λόγο στὴν Ὑμνογραφία.

Τὴ βιασύνη τοῦ Συνεδρίου τῶν Ἰουδαίων (στὸ Λαογραφικὸ τμήμα, στὴν ἀριστερὴ πτέρυγα, ἀριθμ. 775, τοῦ βυζαντινοῦ Μουσείου, ἔργο τοῦ 17ου αἰῶνα).

Τὴν ταπείνωση στὸ ὕψος τῆς θεότητας

καὶ τῆ συγκαταθετικῆ ἀφηση τοῦ Πέτρου (στὸν Νιπτήρα τοῦ πρωτάτου τοῦ Πανσελήνου, στὸν Ἄθω, ἔργο τοῦ 14ου αἰῶνα).

Τὴν ὑπέροχη διάταξη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, ὥστε σ' ἓνα χαμηλὸ τραπέζι τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου οἱ καθημένοι μαθητὲς νὰ μοιάζουν σὰν ὄρθιοι (στὴ φορητὴ εἰκόνα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, ἔργο τοῦ 15ου αἰῶνα, ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ).

Χαρακτηριστικὴ εἶναι καὶ ἡ προσευχὴ στὸ Ὅρος τῶν Ἐλαιῶν (πίν. 50 τῆς Ραβέννας, τοῦ 6ου αἰῶνα, ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ). Ὁ Χριστὸς εἶναι σὲ προσευχὴ ἀπάνω ἀπὸ τὰ δέντρα, ποὺ εἶναι ὀλόσωμα ἀπὸ τίς ρίζες, ἐνῶ κάτω οἱ μαθητὲς σὲ λογισμὸ κουράζονται, ἔτσι καθ' ὁμάδες, ὅπως μᾶς παρουσιάζονται.

Ὁμοια καὶ ἡ Προδοσία τοῦ Ἰούδα (στὸν Νάρθηκα τοῦ Δαφνίου), ὅπου ἡ ἀποτύπωση τῆς σκηνῆς, καθὼς σπεύδει ὁ Ἰούδας καὶ οἱ Ἰουδαῖοι στὸν Χριστό, εἶναι ὑποβλητικωτάτη.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ Ἄρνηση τοῦ Πέτρου (πίν. 54, τῆς Ραβέννας, ἔργο τοῦ 6ου αἰῶνα), ὅπου εἶναι ἀνεθασμένοι ὁ ἀλέκτωρ ἀπάνω σὲ στήλη, καὶ δίπλα ὁ Χριστὸς καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ σκεπτικὸς ὁ Πέτρος, μᾶς δίνει τόσο τὴ βεβαιότητα πὼς ἡ σκηνὴ θέλει ν' ἀποφύγει κάθε τυπικότητα.

Γιὰ τὴ Σταύρωση, θ' ἀναφερθοῦμε στὴν παράσταση τοῦ καθολικοῦ τοῦ νάρθηκα τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκά τῆς Βοιωτίας ποὺ εἶν' ἔργο τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνα. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ ὁδὸν εἶναι χυμμένη στὰ χλωμὰ πρόσωπα τῆς Παναγίας καὶ τοῦ Ἰωάννη, ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς ἀπλώνει στὸ σταυρὸ τὰ χέρια, γεμάτος ἔλεος καὶ συγγνώμη, σὰ νὰ θέλει νὰ κρατῆσει μόνος τοῦ τὸν πόνο ὅλου τοῦ κόσμου.

Στὴν ἀποκαθήλωση τοῦ Χριστοῦ (στὸ Καθολικὸ στὸ Χιλιαντάρι, ἔργο τοῦ 14ου αἰῶνα), ἡ ἀποτύπωση τῶν συναισθημάτων ἀπὸ τὸν θάνατο εἶναι πέρ' ἀπὸ τὸν θρῆνο. Ἔτσι ἡ Παναγία βαστάει τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Θεολόγος τ' ἀριστερὸ κι' ἀποθέτουν σ' αὐτὰ κι' οἱ δύο τὸ φίλημά τους, ἐνῶ στὸν Ἰωσήφ τὸν Ἀ-

ριμαθαίας καὶ στὸν Νικόδημο ἐπικρατεῖ ἓνας βαθύτατος σεβασμὸς.

Ἀντίθετα, ὁ Ἐπιτάφιος Θρῆνος, ἔργο τοῦ Θεοφάνη τοῦ Κρητός, στὴ μονὴ Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἔργο τοῦ 1535, ἔχει ὄλη τὴν πίκρα τοῦ θανάτου, ἐκεῖ ποὺ ἡ Παναγία ἀγκαλιάζει τὸν Ἰησοῦ κι' ἔχει τὸ κεφάλι του στὰ χέρια της, μὲ τὸ ἀνυπέρθλητο μητρικὸ φίλητρο, ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι εἶναι σὲ ἄκρα συντριβῆ. Σὲ τοιχογραφία τῆς μονῆς Χρυσοστόμου τοῦ Κουτσοθένη, στὴν Κύπρο, τοῦ 14ου αἰῶνα, ἡ Παναγία κλαίει τὸν Ἰησοῦ μόνη της σχεδόν, ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι παραμένουν στὴ σιωπηλὴ τους θλίψη μακρύτερα.

Καὶ τέλος, ἡ Ἀνάσταση στὸ μοναστήρι τοῦ Δοχειαρίου τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ἔργο τοῦ 16ου αἰῶνα, εἶναι πλούσια σὲ σκηνές. Παρίσταται ὄχι μόνον ὁ Χριστὸς νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ μῆμα, ἀλλὰ καὶ οἱ Πρωτόπλαστοι. Δεξιὰ ἀπὸ τὸ Χριστὸ εἶναι οἱ Δίκαιοι, ὁ Σολωμὼν, ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Πρόδρομος.

Ἀναφερθήκαμε σ' αὐτὰ τὰ δημιουργήματα τῆς βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς ζωγραφικῆς, γιατί τὰ θέματά τους εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὰ θέματα τῶν κανόνων τῆς Μεγ. Ἐβδομάδας καὶ τοῦ Πάσχα. Ὅταν ψάλλεται ἡ ποίηση τῶν κανόνων αὐτῶν, ὁ νοῦς σὰ νὰ προσηλώνεται στὴν εἰκόνα-κι' ὅταν ἀντειζόουμε τὴν εἰκόνα, ἡ ψυχὴ ἀνακαλεῖ κοντὰ της τὰ τροπάρια τῶν κανόνων.

Στὶς σκηνές αὐτές τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως, ποὺ τίς ἀπεικόνισαν οἱ ἀγιογράφοι, ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν εἰκονογραφικῶν αὐτῶν θεμάτων, μὲ τὴ δραματικώτατη συνάρτηση ποὺ ἔχουν, θυμίζει τὴν ἴδια ἀλληλουχία τῶν ὁμνογραφικῶν κανόνων. Ἔτσι, ἡ εἰκονογραφικὴ ἀναπαράσταση συγγενεῖ μὲ τὸ ζωντανεῖμα τοῦ ποιητικοῦ λόγου. Εἶναι σὰ δύο θαυμαστοὶ κύκλοι σύνθετοι. Τὰ γεγονότα καὶ οἱ ἀληθεῖς ἔχουν τόση ἐπίδραση στὴν καλλιτεχνικὴ συνείδηση ὁμνογράφων καὶ ζωγράφων, ποὺ ἀναζητοῦν τὴν ἀπόδοση μὲ τὸν ποιητικὸ λόγον ἢ μὲ τὴ ζωγραφίαν τοῦ θεῖου μεγαλείου.

Τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἀποδίνεται στὸν ὕμνο τοῦ ὁμνογράφου καὶ

στὴν ἀγιογραφία τοῦ ζωγράφου μὲ τὴν οὐσία τῆς εὐσέβειας. Πρὶν μεταδοθῆ σ' ἐμᾶς ἀπ' αὐτοὺς ἢ συγκίνησή τους, οἱ ἴδιοι ἔχουν δονηθεῖ. Εἶναι λειτουργικὴ ἀγιότητα ἢ τέχνη καὶ τῶν δυό. Ὁ Μ. Βασίλειος αὐτὴ τὴν ἀντιδιαστολή, πού καταλήγει σὲ συμφωνία, τὴν καθώρισε ἔτσι: «λόγω κοσμοῦσιν» γιὰ τοὺς ὑμνογράφους «πὶνάξιν ἐγχαράττουσιν» γιὰ τοὺς ἀγιογράφους «λόγω ἐξηγεῖται» γιὰ τοὺς ὑμνογράφους «ἔργω δεικνυσιν» γιὰ τοὺς ἀγιογράφους.

Κατάνυξη καὶ μακαριότητα εἰν' ἐκείνη, πού κάνει τὸν ὑμνογράφο ν' ἀνοίγει τὸ χαρτί καὶ νὰ γράφει τοὺς ὕμνους σ' αὐτό-καὶ τὸν ἀγιογράφο ν' ἀπλώνει τὸ χέρι στὸν τοῖχο, ζωγραφίζοντας τίς ἱερὲς παραστάσεις του. Πόσο εἰρηνικὸ πνεῦμα, πόση συστολή καὶ πόση ταπεινώση στὸ ἔργο τους αὐτό! Χέρια καὶ τὰ δυό προκομμένα, πού ὑπακούουν σὲ μιὰ ψυχὴ-στὴν ἴδια τους τὴν ψυχὴ-προσευχόμενη-καὶ σ' ἓνα νοῦ-τὸν ἴδιο τους τὸ νοῦ-προσηλωμένο στὴν ἀποστολὴ τους: αὐτὴ ἀγιάζει τὸ χαρτί, αὐτὴ ἀγιάζει τὸν τοῖχο.

Καὶ τὰ σύμβολά τους ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶναι τὰ ἴδια, ἀπὸ τὰ φυτὰ καὶ τ' ἀνθὲς ἕως τ' ἄλλα παντοειδῆ ἐμβλήματα. Συμβολισμὸς τῆς εἰρήνης μὲ τὴν ἐλιά, τῆς νίκης μὲ τὸν στέφανο, τῆς ἀλήθειας μὲ τὴν ἄμπελο, τῆς ἐλπίδας μὲ τὴν ἄγκυρα. Μεταφορὲς καὶ προσωποποιήσεις κοινὲς γιὰ τὸν ὑμνογράφο καὶ τὸν ἀγιογράφο.

Τὰ κείμενα καὶ τὰ ζωγραφικὰ αὐτὰ ἔργα εἶναι πολὺ δικά μας: χριστιανικά καὶ ἑλληνικά μαζί. Τῆς περασμένης καὶ τῆς τωρινῆς ἐποχῆς. Γιατί ἡ βυζαντινὴ ὑμνογραφία καὶ ἡ βυζαντινὴ ἀγιογραφία πρέπει νὰ πυρώνει καὶ τὴ δική μας εὐαίσθησι. Πόσοι κανονογράφοι καὶ πόσοι λαϊκοὶ ἀγιογράφοι τὰ ἔζησαν αὐτὰ κι' ἐμπνευστή-κανε ἀπ' αὐτὰ-καὶ πόσοι ἄλλοι ἔμειναν ἀνώνυμοι-κι' ὅσα ξεχώρισαν κι' ἔφτασαν στὴ σημερινὴ ἀκοή μας καὶ στὴ σημερινὴ δρασί μας ἔμειναν κλασσικά κατὰ ἓνα τρόπο.

Τὸ ὑπερβατικὸ καὶ τῶν δυό εἶναι ἐξασφαλισμένο: οὔτε ὑμνογραφία, πού δὲ θᾶχε τὴν ἀπομάκρυνση τῆ γλωσσικῆ, αὐτὴ πού ἔχει ἡ βυζαντινὴ, οὔτε ἀγιογραφία τῆς συνηθισμένης ἀνατομίας καὶ τῆς συνηθι-

σμένης προοπτικῆς, θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν αἰσθητικὴ δικαίωση. Ἐκείνη ἡ γλώσσα τῶν ὕμνων κι' ἐκείνο τὸ ζωγράφημα εἶναι στὸν χρόνο τὸν βυζαντινὸ καὶ θὰ μείνουν καὶ στὸν τόπο τὸν ἑλληνικὸ πάντα. Εἶναι κληρονομημένοι ὁ βυζαντινὸς χρόνος στὸν ἑλληνικὸ τόπο.

Ἡ ὑποσυνειδητὴ μνήμη τοῦ ὑμνογράφου καὶ τοῦ ἀγιογράφου ἀνεβάζει ἀπὸ τὸν βυθὸ τῆς μορφῆς καὶ πλάσματα, πού ὑστερα τὰ κατευθύνει μιὰ φλεγόμενη φαντασία. Σύγχρονα λοιπὸν ἀλληλοσυμπληρώνονται: ἡ γραπτὴ γλώσσα καὶ ὁ εἰκονογραφικὸς τύπος. Ὁ λόγος ὁ φωνητικὸς καὶ ὁ λόγος ὁ ἄφωνος, πού θεμελιώνει σὲ ὄλα τὴ χριστιανικὴ ἐνότητα, κι' ἔτσι ἀκροαματικὴ καὶ ὀπτικὴ εὐαίσθησι ἀ συμβαδίζουν. Βιβλίο τῶν ὕμνων καὶ τοιχογραφία γίνονται ἓνα, γιὰ νὰ συγκινήσουν ὁμαδικὰ τὴν ἀκοή καὶ τὴν δραση. Ἡ θεία εὐχαριστία τοῦ πιστοῦ γίνεται εὐαρέστηση τοῦ συνήθους ἀνθρώπου.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ συνεκφράζεται ἡ συλλογικὴ θρησκευτικὴτητα. Ὅλα ποτίζονται τότε μ' ἓνα πρωτοχριστιανικὸ πάθος. Ἀπ' αὐτὴ τὴν αἴσθηση διαμορφώθηκε ἡ βυζαντινὴ νοοτροπία. Ἔτσι, δύσκολα σχήματα ἀποβαίνουν εὐκολονόητα, ἡ μυστικὴ συγκίνηση μοιάζει σάν ἀπτή. Τὸ καθιερωμένο σὲ μιὰ τέτοια ποίηση καὶ σὲ μιὰ τέτοια εἰκονογραφία ἀνανεώνεται. Τὸ ἀτομικὸ πάθος τοῦ μελωδοῦ ἢ τοῦ καλλιτέχνη ἔρχεται σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴν παράδοση ὁλόκληρου λαοῦ. Κι' ὄλα αὐτὰ σ' ἓνα ρυθμὸ πού ἡ μονολιθικὴ του ὀργάνωση ποτέ δὲν κουράζει, γιατί ὁ διχασμὸς εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴ φύση του τὴν ἴδια.

Ἀπευθύνεται ἡ μελέτη μας αὐτὴ στὸν ἀναγνώστη, καὶ γι' αὐτὸν ἐγράφηκε, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο πού ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου προϋποθέτει τὸν ἀκροατὴ τῆς. Θέλησε ἐκείνος, πού ἐτοίμασε τὴ μελέτη αὐτὴ ἐδῶ, νὰ κάνει κάποιες διαπιστώσεις καὶ προσπάθησε τὰ κριτήριά τῆς νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατό πλατύτερα, ἀπὸ τὴν ὀποιοῦ τῆς συναρμογῆς κάθε ἐξετάσεως τοῦ θέματος.

Πρὸ παντός, μπροστά του εἶχε πάντα τὴ βασικὴ σκέψη πὼς οἱ Ὕμνοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἓνα νεκρὸ λείψανο.

Μὲ μιὰ θελημένη-ἂν πέτυχε δὲν ξέρουμε-ἀναλογία, προχωρήσαμε στὴν ἐξέταση πολλαπλῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων, ἀποφεύγοντας κάθε παράφορο πῆδημα καὶ κάθε ἀσυλλόγιστη περιέργεια μὲ τὴν ἐπίγνωση πὼς ἀπὸ τὰ ὕμνογραφικὰ αὐτὰ κείμενα ἀπουσιάζει ἐντελῶς ἡ ρητορεία ἡ ἐγκωμιαστικὴ καὶ ἡ ἐπιδεικτικὴ κενολογία. Ὁ ὕμνογράφος, παρὰ τὴν αὐστηρότητα τῆς λογικῆς διαρθρώσεως, ποὺ τόσο τὴν ἀσκεῖ, εἶναι ἓνας θεοφίλης κατηχητής, ποὺ ὑπακούει στὶς ἐσωτερικώτερες ἀπαιτήσεις καὶ δὲν ἀρμονίζεται μορφικὰ μόνο. Χωρὶς νᾶρχεται σὲ καμμιά ρήξη πρὸς τὴ ζωὴ, ἔξεν ξέρεῖ ποτὲ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἐπεξεργασμένη διακόσμηση, ποὺ εἶναι ἐπιφανειακὴ.

* Ἄσμα πνευματικὸ θὰ εἶποῦμε τὴν καλλικέλαδὴ φωνή του. * Ἄσμα, ποὺ ἡ λεπταίσθητη πνοή του κατακτᾷ τὴν ἐπιγραμματικότητα. Ἄποκροεῖ κάθε ὄραιοφάνεια, κάθε ὑπερφόρτωση τῆς λεπτομέρειας.

Ὁ ὕμνογράφος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ τῆς ἀπειρης δημιουργίας. Στρέφει τὴ διάνοιά του μὲ ἐλεύθερη, ἀλλὰ καὶ δεσμευμένη συνειδητά, θέληση πρὸς μιὰ καθολικὴ βεβαίωση τῆς ἠθικῆς ὑπάρξεως, καὶ ἡ ἐπιμονή, μὲ τὴν ὁποία ἀγεται, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῆ ἀπὸ τὸν ἀμύητο νοησιαρχικὴ, χωρὶς βέβαια αὐτὸ νὰ συμβαίνει ποτέ. Καὶ ἡ συντηρητικότητά του, ποὺ ὁ ἴδιος ἀμύητος θ' ἀπεπειρᾶτο νὰ διαπιστώσει, δὲν εἶναι ἀδιαφορία πρὸς τὸ καινοφανές, ὅτε τοῦ μοναστῆ ἀναχώρηση, ἀλλὰ ἡ θεία γνώση, ποὺ ἔρχεται γιὰ νὰ καταπαραυνεῖ τὴν ὀρμή, διατηρώντας τὴν ἔνταση τοῦ ποιοῦ τῆς.

Στὸν ὕμνογράφο ἡ μουσικὴ ὑποβολὴ τῆς φωνῆς εἶν' ἐκείνη ποὺ ὁ λαὸς αἰσθάνεται. Κατηχητής καὶ τελετουργὸς μαζί, κάνει συνεχῶς τὴν προσφορά του, καὶ τοῦ εἶναι πάντα καταληπτὸς ὁ προορισμὸς του καὶ τῶν ἄλλων ὁ προορισμὸς. Γι' αὐτὸ τὸ τραγοῦδι του φέρνει τὴν ἐπιγραφή τῆς θεότητος. Ἡ ὕπαρξη ἡ ἀνθρώπινη τοῦ φαί-

νεται περισσότερο πνευματικὴ, ὅταν μεταφέρει τὴν προαίρεση τοῦ ἀνθρώπου στὴν κρίση τοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ ἐπικαλεῖται κάποτε τὴν εὐνοια τῆς ἀκροώμενης συνειδήσεως τοῦ πιστοῦ.

Ποτὲ δὲν σημειώνει ἀντιβολὴ πρὸς τὰ ἴδια τὰ δεδομένα τῆς ἡ τέτοια συνείδηση τοῦ ὕμνογράφου, καὶ παρακολουθεῖ ὡς τὸ τέλος ὄλο ἐκεῖνο τὸ ἀπταιστο σύμβολο τῆς μεταβολῆς τοῦ Ἀκάνθινου στέφανου τοῦ Πάθους σὲ δόξα τῆς Ἀναστάσεως. Εἶναι διαρκῆς, γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ, ἡ ἐπιβλητικότητα τοῦ συνόλου τῶν ὕμνων του.

Τὸ ποιητικὸ καὶ μουσικὸ κῦρος τῶν κανόνων αὐτῶν τὸ ἐπύργωσε σταδιοδρομία, θὰ τὴν ὀνομάζουμε, αἰώνων. Ἐγινε ἓνα πολυχρόνιο ὕψος, ποὺ τὸ ὀμαλύνει, θαρρεῖς, ἡ ἴδια ἀτμόσφαιρα τῶν ἡμερῶν, στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται. Θὰ λέγαμε γιὰ τίς ὡδὲς τῶν κανόνων αὐτῶν, πὼς μᾶς διηγούνται πολλὰ γιὰ τὸν θρησκευτικὸ χαρακτήρα τοῦ πόνου τῶν Παθῶν καὶ τῆς χαρᾶς τῆς Ἀναστάσεως. Κι' εἶναι στιγμές, ποὺ ὁ ἀνθρώπος τὸν πόνον αὐτὸ καὶ τὴν χαρὰ θὰ τὰ βρεῖ στὴν προσωπικὴ του βίωση, ἔξω ἀπὸ τὰ Πάθη καὶ τὴν Ἀνάσταση: θὰ τὰ πλησιάσει ὅμως καὶ τότε, κατὰ προέκταση, θρησκευτικὰ, ἐξαγνισμένους ὅσο τὸ δυνατό περισσότερο.

Στὴ γενικότητά τους οἱ κανόνες τῶν Παθῶν καὶ τῆς Ἀναστάσεως περιπλέκονται ἀρμονικὰ μεταξὺ τους, διατηρώντας σύγχρονα ὁ καθένας τους τὴ δική του ποιητικὴ φυσιογνωμία, καὶ δὲν παρέχουν στὰ ἐπι μέρους ἐρμηνευτικὴ δυσχέρεια, ἐπειδὴ καθεὶ εἶναι κατὰ ἓνα τρόπο καὶ περιεκτικὸ τῶν ἄλλων. Ἐτσι ἐξασφαλιζεται ἡ φραστικὴ ὀργανικὴ ὁλόγηση.

Ἡ ἀπέραντη διόραση τοῦ μεταφυσικοῦ μαζί μὲ τὸ ἄλλο περιεχόμενο προκαθορίζουν τὸ ποιητικὸ νόημα τῶν κανόνων αὐτῶν. Ὅλα διασαφηνίζονται γιὰ τὸν ὕμνογράφο, ὅταν ὡς ὕστατο μυστικὸ ἔχει τὸ συντελεσμένο πλάτος τῆς θεότητος. Καὶ παραπάνω ἀπὸ αὐτὴ τὴ γλῶσσα τῶν συμβόλων δὲν μπορεῖ νὰ ἐξαρθῆ ὁ ἀνθρώπος.

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΞΥΔΗΣ

LLOYD C. DOUGLAS

Ο Άμερικανός λογοτέχνης Lloyd C. Douglas είναι ήδη γνωστός στους αναγνώστες των «Ακτιών» και από το μήνυμά του, που δημοσιεύσαμε στο πανηγυρικό τεύχος του Ιανουαρίου (σ. 11 12). Είναι από τους πιο φημισμένους σημερινούς έργατες της Τέχνης. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε δεκάεπτά γλώσσες. Ειδικώς το έργο του «Ο Χιτώ» είχε εξαιρετική επιτυχία και στην Άμερική και στο εξωτερικό. Το έργο αυτό πλέκεται γύρω απ' την Ιστορία του χιτώος του Κυρίου, που οι στρατιώτες τον έπαιξαν στους κύβους. Ο συγγραφέας, κατορθώνει στο έργο του αυτό να μάς παρουσιάσει όχι μόνο μία συναρπαστική διήγηση αλλά και μετ' πολλά ζωντανά εικόνια της εποχής και της ζωής στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Ολόκληρο το έργο θα κυκλοφορήσει σε λίγο στη σειρά των εκδόσεων «ή Δαμασκός».

Ο Δημήτριος άργησε επίτηδες να ξεκινήσει, και δυσκολεύτηκε πολύ ώσπου να μά-

θει τον τόπο όπου θα γινόταν η εκτέλεση -ένα χωράφι έξω απ' την πόλη, που χρησιμοποιούσε για να καίνε τα σκουπίδια της Ίερουσαλήμ. Έλπιζε έτσι να φτάσει άρκετά άργά, ώστε ν' αποφύγει την άρχική φάση της σταύρωσης.

Προχωρούσε με διαταχτικό βήμα, και ποτέ απ' την ημέρα που έγινε δούλος δεν είχε νοιώσει τέτοιο πλάκωμα στην ψυχή του. Μετά τα χρόνια, τα σημάδια των πληγών απ' τις άλυσίδες του είχαν έπουλωθεί. Η καλή μεταχείριση που είχε βρει στην οικογένεια του Γαλλίωνα είχε συντελέσει πολύ στον κατευνασμό της καρδιάς του. Μά σήμερα ο κόσμος του φαινόταν άλωσδιόλου άφόρητος για έναν πολιτισμένο άνθρωπο. Όλοι οι άνθρωποινοί θεσμοί ήταν βουτηγμένοι στα ψέματα. Τα δικαστήρια ήταν διεφθαρμένα. Η δικαιοσύνη άνυπαρκτη. Όλοι οι άρχοντες, μεγάλοι και μικροί, μπορούσαν να εξαγοραστούν. Άκόμα κι' οι ναοί ήταν μια άπάτη και τίποτ' άλλο. Όλες οι ύποθετικές έγγνησεις που είχε ο άνθρωπος και που άξιούσαν το σεβασμό του, δεν ήταν παρά άντικείμενα λικρής περιφρόνησης απ' τους πραγματικά τίμιους.

Άν και συνηθισμένος να περπατάει με μεγάλο και σταθερό βήμα, ο Δημήτριος σερνόταν στους σκονισμένους δρόμους σαν άλήτης που έχει χάσει κάθε έλλίδα, κάθε πίστη, κάθε άξια. Όσο του έρχόταν στο νου τα διάφορα δικαστήρια, απ' το πιο μικρό ως το πιο μεγάλο απ' τη μιά άκρη του κόσμου ως την άλλη, ή περιφρόνηση του γινόταν τόση μεγάλη, που του έρχόταν να τη φωνάξει δυνατά. Πατριωτισμός! Πώς άρεσε στους ποιητές και στους ραψωδούς να φλυαρούν για την ύψηλή τιμή του να

χύνει κανείς το αίμα του! Ίσως νάταν κι αυτοί πουλημένοι. Ό γέρο-Όράτιος, λόγου χάρι. Ίσως νά τοῦστειλε ὁ Αὔγουστος κανέναν καινούργιο μανδύα καί κανένα φλασκί κρασί, κι' αὐτά νά τοῦδῶσαν τήν ἐμπνευση νά γράφει «Τί γλυκό, τί ἔνδοξο νά πεθαίνει κανείς γιά τή χώρα του!» Ἀνοησίες! Γιατί ἕνας λογικός ἄνθρωπος νά τὸ θεωρεῖ εὐχάριστο ἢ εὐγενικό νά δίνει τή ζωή του γιά νά σώσει τὸν κόσμο; Ό κόσμος δὲν ἄξιζε τὸν κόπο νά ζῆ κανείς σ' αὐτόν. Πολὺ λιγότερο λοιπὸν νά πεθαίνει γι' αὐτόν. Καί ποτὲ δὲν θά καλύτερευε. Νά, αὐτὸς ὁ τολμηρὸς Γαλιλαῖος, ἄς ποῦμε, εἶχε τόσο θυμώσει γιά τὴ βεβήλωση ἐνὸς ἱεροῦ τόπου, ποὺ εἶχε κάνει αὐθόρμητα μιά μικρὴ χειρονομία διαμαρτυρίας, χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα. Σίγουρα, οἱ δεκαεννιά ἄπ' τοὺς κάθε εἴκοσι ἄνθρώπους σὲ τούτη τὴν ἄγωνα, νικημένη, φτωχεῖα χώρα θά ἐπικροτοῦσαν ἀπὸ μέσα τους τὴν τόλμη τοῦ δυστυχισμένου αὐτοῦ ἀνθρώπου. Μά, στὴν κρίσιμη στιγμή, ὅλοι τοῦτοι οἱ ἀσημαντοὶ φτωχοὶ ταπεινωμένοι ἄνθρωποι θ' ἄφιναν πάλι τὸν Ἰησοῦ μοναχό του, δίχως οὔτε ἕνα φίλο, μπροστὰ στοὺς ἐπίσημους ἀντιπροσώπους ἐνὸς ἀπατηλοῦ Ναοῦ καί μιάς διεστραμμένης Αὐτοκρατορίας.

Νομιμοφροσύνη! Γιατί νά σκοτιζεταί κανείς γιά τὴ νομιμοφροσύνη; Καλύτερα νά πηγαίνει τὸ δικό του δρόμο, καί νά προστατεύει τὸν ἑαυτό του ὅσο καλύτερα μπορεῖ. Γιατί νά σπαταλᾷ τὴ ζωὴ σου ἀκολουθώντας καταπόδι ἕναν ρωμαῖο ἀφέντη, ποὺ πότε σ' ἐμπιστεύεται καί πότε σὲ ταπειώνει; Γιατί θᾶχανες τὸν αὐτοσεβασμό σου ἂν τὸν ἄφινες στὰ κρῖνα τοῦ λουτροῦ; Δὲν ἦταν καί τόσο δύσκολο νά φτάσει κανείς στὴ Λαμασκό.

Αὐτὴ ἡ μέρα ἦταν μαύρη γιά τὸν Δημήτριο. Ἀκόμα κι' ὁ οὐρανὸς ἦταν φορτωμένος μὲ μολυβένια, σκοτεινὰ σύννεφα. Τὸ πρωί, ὁ ἥλιος ἔλαμπε μιά χαρά. Μά ἔδω καί μισὴ ὥρα, εἶχε ἀρχίσει ν' ἀπλώνεται μιά τρομαχτικὴ σκοτεινιά.

Όσο πλησίαζε στὸ ἀποκρουστικὸ χωράφι, ποὺ τὸ καταλάβαινες ἀπὸ μακριὰ ἄπ' τὴ δυνατὴ ὄσμη τῶν σκουπιδιῶν καί τῆς σαπίλας, συναντοῦσε ἄνθρώπους ποὺ γύρι-

ζαν στὴν πόλη μὲ γρήγορο βῆμα. Οἱ περισσότεροὶ τοὺς ἦταν καλοθρεμένοι, καλοντυμένοι, μ' ἕνα ὕψος γεμιστὸ μεγαλοπρέπεια, καί φαίνονταν πολὺ συλλογισμένοι. Ἦταν ὅλοι τοὺς μεσόκοποι ἢ καί πιὸ μεγάλοι, ποὺ περπατοῦσαν χωριστὰ ὁ ἕνας ἄπ' τὸν ἄλλο-ποὺ εἰδειχνε πὼς εἶχαν ἔρθει ὁ καθένας μόνος του. Ό Δημήτριος συλλογίστηκε πὼς αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν ὑπεύθυνοι γιά τὸ σημερινὸ ἐγκλημα. Αἰσθανόταν κάποια ἀνακούφιση στὴν ἰδέα πὼς τὸ χειρότερο μέρος τῆς διαδικασίας εἶχε τελειώσει. Εἶχαν δεῖ τὴν ἐπιτυχημένη ἐκτέλεση τῆς δημόσιας δολοφονίας, κι' ἦταν τώρα ἐλεύθεροι νά γυρίσουν στὶς τράπεζές τους ἢ στὰ πατάκια τους. Μερικοί, τὸ δίχως ἄλλο, θά πῆγαιναν στὸ Ναὸ καί θᾶλεγαν τίς προσευχές τους.

Ἀφοῦ πέρασε καί τίς τελευταῖες χωματένιες καλύβες, ἔφτασε τέλος στὸ σιχαμένο χωράφι μὲ τὰ σκουπίδια. Τοῦκανε ἐντύπωση πόσες βρωμιές εἶχαν μαζευτεῖ σ' αὐτὸ τὸ μέρος. Δὲν φανταζόταν κανείς ποτὲ πὼς οἱ δρόμοι τῆς πόλης τᾶχαν βγάλει ὅλ' αὐτά. Ἔνα στενὸ, σχετικὰ καθαρὸ μονοπάτι ὠδηγοῦσε σ' ἕνα λοφάκι ποὺ φαίνονταν προστατευμένο ἄπ' τίς ἀκαθαρσίες. Ό Δημήτριος στάθηκε καί κοίταξε. Πάνω στὸ πράσινο ὕψωμα, τρεῖς ψηλοὶ σταυροὶ ἦταν στημένοι στὴ σειρὰ. Φαίνεται πὼς εἶχαν ἀποφασίσει ἀργότερα νά ἐκτελέσουν καί δυὸ ἄπ' τοὺς φίλους τοῦ Γαλιλαίου. Ἀλλὰ ἦταν δυνατὸ νά προσπάθησαν νά τὸν ὑπερασπιστοῦν ἀπὸ ἀγανάκτηση ἴσως γιά τὰ βασανιστήρια ποὺ τὸν περίμεναν; Ἀπίστευτο! Δὲν φαίνονταν τέτοιοι ἄνθρωποι-οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ εἶχε συναντήσει μαζί του στὸ δρόμο, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ εἶχε δεῖ σήμερα τὸ πρωί.

Ταχύνοντας τὸ ἀπρόθυμο βῆμα του, προχώρησε κοντὰ στὸν τόπο τῆς ἀποτρόπαιης σκηνῆς καί σταμάτησε σὲ μικρὴ ἀπόσταση. Οἱ δυὸ ἄγνωστοι ἄνθρωποι σπαρταροῦσαν ἀπάνω στοὺς σταυροὺς των. Ό μοναχικὸς ἄνθρωπος στὸν κεντρικὸ σταυρὸ ἦταν ἀκίνητος σὰν ἄγαλμα. Τὸ κεφάλι του ἦταν πεσμένο πάνω στὸ στήθος του. Ἔσως νά ἦταν νεκρός, ἢ τουλάχιστον-ἔτσι ἔλπιζε ὁ Δημήτριος-ἀναίσθητος.

Ἔμεινε ἀρκετὴ ὥρα σ' ἐκείνη τῆ θέση, κοιτάζοντας τὸ τραγικὸ θέαμα. Ὁ ἄγριος θυμὸς ποὺ κόντευε νὰ τὸν πνίξει εἶχε τώρα κάπως πέσει. Ὁ μοναχικὸς ἄνθρωπος εἶχε θυσιάσει τὴ ζωὴ του. Ἡ τόλμη του δὲν εἶχε χρησιμεύσει σὲ τίποτα. Ὁ Ναὸς θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ κοροϊδεύει τοὺς χωριάτες ποὺ ἔρχονταν νὰ προσφέρουν τὰ πρόβάτα τους. Ὁ Ἡρώδης θὰ ἐξακολουθοῦσε ν' ἀπειλεῖ καὶ νὰ μαστιγώνει τοὺς φτωχοὺς ποὺ ἔφερναν ἐμπόδια στοὺς πλούσιους. Ὁ Καϊάφας θὰ ἐξακολουθοῦσε νὰ καταδικάζει τοὺς ἀσεβεῖς ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ γίνεταί ὁ Ναὸς παζάρι. Ὁ Πιλάτος θὰ ἐξακολουθοῦσε ν' ἀδικεῖ-καὶ νὰ πλένει τὰ βρώμικα χέρια του σὲ ἀσημένιες λεκάνες. Αὐτὸς ὁ μοναχικὸς ἄνθρωπος εἶχε πληρώσει μεγάλον τμήμα γιὰ τὸν σύντομον κι' ἄκαρπον πόλεμό του ἐναντίον τῆς διαφθορᾶς. Μὰ τοῦλάχιστον εἶχε μιλήσει. Εἶχε ἐνεργήσει. Ἴσως αὐριο κανεὶς νὰ μὴ θυμόταν πὼς τᾶχε ριψοκινδυνέψει διὰ-κι' εἶχε χάσει τὴ ζωὴ του-γιὰ χάρη τῆς τιμωρίας. Μὰ ἴσως νᾶταν καλύτερο νὰ πεθαίνει κανεὶς, παρὰ νὰ ζῆ σ' ἓνα κόσμον ὅπου γίνονταν τέτοια πράματα. Ὁ Δημήτριος αἰσθανόταν κι' αὐτὸς πολὺ μόνος.

Δὲν εἶδε τόσο κόσμον ὅσο περιέμενε νὰ βρῆ. Δὲν φαινόταν κανένα ἴχνος ἀνωμαλίας, ἴσως ἐπειδὴ οἱ λεγεωνάριοι ἦταν ἀνακατεμένοι μὲ τὸ πλῆθος. Ἀπ' τὸ ὕψος τῶν στρατιωτῶν, ποὺ ἀκουμποῦσαν ράθυμα στὶς λόγχες τους, ἦταν φανερὸ πὼς δὲν εἶχε γίνεαι καμιά ταραχὴ, οὔτε ἦταν πιά πιθανὸ πὼς θὰ γινόταν.

Ὁ Δημήτριος προχώρησε πιὸ κοντὰ καὶ στάθηκε πίσω ἀπ' τοὺς πιὸ ἀπομακρυσμένους θεατῆς. Δὲν ἔδλεπε κανεὶς πολλοὺς ἀπ' τοὺς πλουσίους τῆς Ἰνσουλα. Οἱ περισσότεροι πολῖτες ἦταν φτωχικὰ ντυμένοι. Πολλοὶ ἔκλαιγαν. Ἦταν καὶ μερικὲς γυναῖκες, μαζεμένες σὲ μικρὰς ομάδες. Φοροῦσαν βαρεῖα πέπλα, καὶ ἡ θλίψη τους ἦταν χωρὶς ἐλπίδας φῶς. Γύρω στοὺς σταυροὺς, ἓνας μεγάλος κύκλος ἔμενε ἀδειανός. Προχωρώντας ἀργά, πατώντας κάθε τόσο στὶς μύτες τῶν ποδιῶν γιὰ νὰ διακρίνει ποῦ βρισκόταν ὁ κύριός του, ὁ Δημήτριος στάθηκε πίσω ἀπὸ ἓνα λεγεωνάριο πού, ἀναγνώ-

ρίζοντάς τον, ἀπάντησε στὴ χαμηλόφωνη ἐρώτησή του. Ὁ Διοικητῆς, εἶπε, μαζὶ μὲ μερικοὺς ἄλλους ἀξιωματικοὺς, βρισκόταν ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ λόφου, πίσω ἀπ' τοὺς σταυροὺς.

—Τοῦφερα λίγο νερό, ἐξήγησε ὁ Δημήτριος ὑψώνοντας τὸ κανάτι.

Ὁ στρατιώτης χαμογέλασε δείχνοντας τὰ λίγα του δόντια.

—Καλὴ ἰδέα, εἶπε θᾶχει τοῦλάχιστον νὰ πλύνει τὰ χέρια του. Δὲν πίνουν νερὸ σήμερα. Ὁ Ἡγεμὼν ἔστειλε ἓνα φλασκὶ μὲ κρασί.

—Πέθανε ὁ ἄνθρωπος; ρώτησε ὁ Δημήτριος.

—Ὁχι. Μίλησε ἐδῶ καὶ λίγη ὥρα.

—Τί εἶπε; Μήπως μπόρεσες ν' ἀκούσεις;

—Εἶπε πὼς διψοῦσε.

—Τοῦδωσαν νερό;

—Ὁχι. Ἐβρεξαν ἓνα σφουγγάρι μὲ ξύδι, ποὺ εἶχε μέσα κάποιο βάλσαμο, καὶ τ' ἀκούμπησαν στὸ στόμα του. Μὰ ἐκεῖνος δὲν τῶθελε. Δὲν καταλαβαίνω καὶ καλά γιὰτί τὸν ἔχουν ἐκεῖ πάνω-μὰ πάντως δὲν εἶναι δειλός.

Ὁ λεγεωνάριος ταλαντεύτηκε λίγο στὴ θέση του, ἔδειξε τὸν οὐρανὸ ποὺ σκοτεινίαζε ὅλο καὶ πιὸ πολὺ, εἶπε τοῦ Δημήτριου πὼς θὰ ξεσοῦσε σὲ λίγο θύελλα, κι' ἀνακατεύτηκε μὲ τὸν ἄλλο κόσμον.

Ὁ Δημήτριος δὲν ξανακοίταξε τὸν μοναχικὸ ἄνθρωπον. Ἀποχωρίστηκε ἀπ' τὸν ὄμιλον τῶν θεατῶν καὶ κίνοντας μιὰ μεγάλη βόλτα ἔφτασε στὴν ἄλλη μεριὰ τοῦ λόφου. Ὁ Μάρκελλος, ὁ Παῦλος καὶ τέσσερες-πέντε ἄλλοι ἦταν ξαπλωμένοι χάμω ράθυμα κι' ἔπαιζαν κύβους. Μόλις τοὺς πρωτόειδε, ὁ Δημήτριος αἰσθάνθηκε ζωηρὴ ἀγανάκτηση. Ὁ Μάρκελλος δὲν ἦταν συνήθως τόσο κτηνώδης κι' ἀναίσθητος· θᾶπρεπε νᾶναι ἀλήθεια πολὺ μεθυμένος γιὰ νὰ δείχνει τόση κυνικὴ ἀδιαφορία σὲ μιὰ τέτοια στιγμή.

Τώρα ποὺ ἔφτασε κοντὰ τους, ὁ Δημήτριος συλλογίστηκε πὼς ἔπρεπε νὰ ρωτήσῃ τὸν κύριό του ἂν τὸν ἤθελε τίποτα. Πλησίασε ἀργὰ τοὺς ἀξιωματικοὺς, ποὺ ἦταν ἀποτροφημένοι ἀπ' τὸ παιγνίδι. Σὲ λίγο, ὁ Μάρκελλος σήκωσε νοθρὰ τὰ μάτια καὶ

τοῦγενεψε. Οἱ ἄλλοι τοῦριξαν μιὰ ματιά κι' ἐξακολούθησαν τὸ παίγνιδι τους.

—Θέλεις τίποτε νὰ μοῦ πῆς; ρώτησε ὁ Μάρκελλος μὲ βαριά φωνή.

—Σὰς ἔφερα λίγο νερό, κύριε.

—Πολὺ καλά. Ἄσ' το ἐκεῖ. Θὰ πῶ ἔπειτα.

Ἦταν ἡ σειρά του νὰ παίξει. Κούνησε κωθρὰ τὸ κουπάκι καὶ πέταξε τὸ ζάρι.

Εἶσαι τυχερὸς σήμερα! μουρμούρισε ὁ Παῦλος. Αὐτὸ ἦταν ἡ καταστροφή του.

Ἄπλωσε τὰ μακριὰ του χέρια κι' ἔνωσε τὰ δάχτυλά του πίσω ἀπ' τὸ κεφάλι του.

—Δημήτριε, εἶπε δείχνοντας ἕναν τσαλακωμένο καφετὶ χιτώνα ποὺ ἦταν ριγμένος χάμω, κοντὰ στὸν μεσαῖο σταυρό. Φέρε μου αὐτὸ τὸν χιτώνα. Θέλω νὰ τὸν δῶ.

Ὁ Δημήτριος μάζεψε τὸ ρουχο καὶ τοῦ τῶδωσε. Ὁ Παῦλος τὸ ἐξέτασε μὲ κωθρὸ ἐνδιαφέρον.

—Δὲν εἶν' ἄσχημος χιτώνας, εἶπε ἀπλώνοντας τὸ χέρι του γιὰ νὰ τὸν κοιτάξει καλύτερα. Εἶναι ὑφασμένος στὴν ἐπαρχία καὶ βαμμένος μὲ χυμὸ καρδιοῦ. Δὲν θὰ χρειαστεῖ πιά στὸν κάτοχό του. Μοῦ φαίνεται πὼς θὰ τὸν κάνω ἰδιοκτησία μου. Τί λὲς ἐσύ, χιλιάρχε;

—Γιατί νὰ τὸν πάρεις ἐσύ; εἶπε ὁ Μάρκελλος ἀδιάφορα. Ἄν ἀξίζει τίποτα, ἄς τὸν παίξουμε στὰ ζάρια. (Καὶ δίνοντας τοῦ Παύλου τὸ κουπάκι:) Ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς κερδίζει. Εἶναι ἡ σειρά σου.

Μιὰ ὑπόκοψη βροντὴ ἀκούστηκε ἀπ' τὰ βορεινά, καὶ μιὰ ἄγρια φωτεινὴ γλώσσα ξεπήδησε ἀπ' τὸ μαῦρο σύννεφο. Ὁ Παῦλος ἔριξε δυὸ τριάρια, καὶ κοίταξε ἀνήσυχχα τὸν οὐρανό.

—Χμ, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ σὲ κερδίσουμε, εἶπε ὁ Βινίτιος, ποὺ καθόταν δίπλα του.

Πῆρε τὸ κουπάκι κι' ἔριξε ἕνα πεντάρι κι' ἕνα τεσσάρι. Τὸ κουπάκι ἔκανε τὸ γύρο του χωρὶς νὰ ξεπεράσει κανεὶς αὐτὸ τὸν ἀριθμὸ, ὥσπου τέλος ἔφτασε στὸν Μάρκελλο.

—Δυὸ ἐξάρια! φώναξε ὁ Μάρκελλος. Δημήτριε, πᾶρ' ἐκεῖνο τὸ χιτώνα καὶ φύλαξέ τον.

Ὁ Παῦλος ἔδωσε τὸ χιτώνα.

—Μὲ χρειάζεστε ἐδῶ, κύριε; ρώτησε ὁ Δημήτριος.

—Ὅχι... δὲν χρειάζομαι τίποτα. Γύρισε πίσω στὴν Ἰνσουλα, κι' ἄρχισε νὰ ἐτοιμάζεις τὰ πράματά μας. Λέμε νὰ ξεκινήσουμε χωρὶς αὔριο τὸ πρωτὶ.

Ὁ Μάρκελλος κοίταξε τὸν οὐρανό.

—Παῦλε, κάνε μιὰ βόλτα καὶ δὲς τί γίνεται. Φαίνεται πὼς θάχουμε ἄσχημη θύελλα.

Σηκώθηκε βαρὺς στὰ πόδια του, καὶ ταλαντεύτηκε μιὰ στιγμή. Ὁ Δημήτριος θέλησε νὰ τὸν πιάσει ἀπ' τὸ χέρι γιὰ νὰ τὸν στηρίξει, μὰ κατάλαβε πὼς μιὰ τέτοια χειρονομία θάταν ἀνεπιθύμητη. Ἡ ἀγανάκτησή του εἶχε τώρα σβήσει. Ἦταν φανερὸ πὼς ὁ Μάρκελλος εἶχε πιεῖ κρασί. Θὰ τοῦ ἦταν ἀνυπόφορο νὰ κάνει μὲ ψύχραιμο μυαλό αὐτὴ τὴν αἰσχροὶ δουλειά.

Ἐκείνη τὴ στιγμή ἀκούστηκε μιὰ φοβερὴ βροντὴ, ποὺ ἔκανε τὸ ἔδαφος νὰ σειστεῖ. Ὁ Μάρκελλος ἄπλωσε τὸ χέρι του καὶ στηρίχτηκε στὸν μεσαῖο σταυρό. Ὅταν βρῆκε τὴν ἰσοροπία του, τὸ χέρι του ἦταν ματωμένο. Τὸ σκούπισε στὸ χιτώνα του.

Ἐνας παχὺς ἄνθρωπος, ντυμένος μ' ἕναν πολυτελὴ μαῦρο μανδύα, ἀποχωρίστηκε ἀπ' τὸ πλῆθος κι' ἦρθε κοντὰ στὸν Μάρκελλο. Τὸν κοίταξε βλοσυρὰ, ἀλαζονικά.

—Μαλώστε αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους! φώναξε μὲ θυμὸ. Λένε πὼς ἡ καταγίδα σημαίνει τὴν καταδίκη μας!

Μιὰ καινούργια τρομερὴ βροντὴ δόνησε τὸ στερέωμα.

—Ἴσως νάχουν δικιο! φώναξε ὁ Μάρκελλος θαρραλέα.

Ὁ παχὺς ἄνθρωπος κούνησε τὴ γροθιά του ἀπειλητικά.

—Εἶναι καθήκον σας νὰ τηρεῖτε ἐδῶ πέρα τὴν τάξη! ἔκανε μὲ στριγγὴ φωνή.

—Θέλετε μήπως νὰ σταματήσω τὴ θύελλα; εἶπε ὁ Μάρκελλος.

—Νὰ σταματήσετε τὴ βλαστημία! Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι φωνάζουν πὼς ὁ Γαλιλαῖος εἶναι ὁ γιὸς τοῦ Θεοῦ!

—Κι' ἂν εἶναι; φώναξε ὁ Μάρκελλος, λιάνοντας τὴ λαβὴ τοῦ σπαθιοῦ του. Σ εἶς δὲν μπορείτε νὰ ξέρετε! Ὁ παχὺς ἄνθρωπος ἔκανε μερικά βήματα πίσω, οὐρλιάζον-

τας πὼς θάπρεπε νὰ τ' ἀκούσει αὐτὸ ὁ Ἡγεμών.

Κάνοντας τὸ γύρω τοῦ μικροῦ λόφου, ὁ Δημήτριος σταμάτησε γιὰ νὰ ρίξει μιὰ τελευταία ματιὰ στὸν μοναχικὸ ἄνθρωπο πού ἦταν κρεμασμένος στὸν μεσαῖο σταυρό. Εἶχε σηκώσει τὸ πρόσωπό του καὶ κοιτοῦσε ψηλὰ τὸν μαῦρο οὐρανό. Ξαφνικὰ ἄφησε μιὰ δυνατὴ φωνή, σὰ νὰ ζητοῦσε βοήθεια ἀπὸ κάποιο μακρινὸ φίλο.

Ἔνας μεσόκοπος ἄνθρωπος μὲ γένηια, φτωχικὰ ντυμένος—ίσως ἕνας ἀπ' τοὺς ἐπαρχιωτὲς φίλους τοῦ Γαλιλαίου, ὄρμησε ἔξω ἀπ' τὸ πλῆθος καὶ κατέβηκε τὴν πλαγιά, ἀφίνοντας τὸ θρήνο του νὰ ξεσπάσει ἐλεύθερα. Καθὼς περνοῦσε σκουντουφλώντας, ὁ Δημήτριος τὸν ἔπιασε ἀπ' τὸ μανίκι.

—Τί εἶπε;

Ἵ ἄνθρωπος δὲν ἀπάντησε. Ἀποτράβηξε τὸ χέρι του, κι' ἔφυγε τρέχοντας κι' ἐξακολουθώντας τὸ ἀκατάληπτο μοιρολόι του.

Τώρα, ὁ ἐτοιμοθάνατος Γαλιλαῖος κοιτοῦσε τὸ πλῆθος πού ἦταν μαζεμένο ἀπὸ κάτω του. Τὰ χεῖλη του σάλεψαν. Τὰ μάτια του ἔβλεπαν τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὴν ἴδια ἔκφραση τῆς θλίψης πού εἶχαν τότε στὸ δρόμο, ὅταν ὁ ὄχλος τὸν εἶχε χαιρετήσει γιὰ βασιλιά του. Μιὰ καινούργια ἄγρια βροντὴ ἔσεισε τὸν οὐρανό. Ἡ σκοτεινιά ἔγινε πιὸ πυκνή.

Ἵ Δημήτριος τύλιξε τὸν Χιτῶνα καὶ τὸν ἔχωσε μὲς στὸ μανδύα του, σφίγγοντάς τον κάτω ἀπ' τὸ μπράτσο του. Αὐτὴ ἦ ἐπαφὴ ἀνακούφισε κάπως τὴν ἀπελπισία του. Ἀναρωτήθηκε ἂν ὁ Μάρκελλος θὰ τὸν ἄφινε νὰ κρατήσει τὸν χιτῶνα. Θάταν παρηγοριά νὰ κατέχει κανεὶς κάτι πού εἶχε φορέσει ὁ θαρραλέος αὐτὸς ἄνθρωπος. Θὰ τὸν φρόνιζε σὰν ἀνεκτίμητη κληρονομιά. Αἰσθανόταν πὼς θά'χε κερδίσει πολλά, ἂν εἶχε γνωρίσει αὐτὸν ἄνθρωπο, ἂν εἶχε μάθει τὸν τρόπο πού σκεπτόταν. Τώρα πού δὲν θά'χε πιά τὴ δυνατότητα ν' ἀποκτήσει τὴ φιλία του, ἢ κατοχὴ τουλάχιστον τοῦ χιτῶνα του θάταν μεγάλη ἀνακούφιση.

Μὲ δακρυσμένα μάτια, γύρισε κι' ἄρχισε νὰ κατεβαίνει τὸ λόφο. Ἡ σκοτεινιά ἦταν τώρα τόσο μεγάλη, πού τὸ στενὸ μονο-

πάτι δὲν διακρινόταν καλά. Ἐριξε μιὰ τελευταία ματιὰ πίσω του, μὰ ὁ λόφος εἶχε χαθεῖ μὲς στὸ μισοσκόταδο.

Ἵ Όταν ἔφτασε στοὺς πρώτους δρόμους τῆς πολιτείας, ἢ Ἱερουσαλήμ ἦταν βυθισμένη στὸ σκοτάδι, ἂν καὶ δὲν ἦταν παρὰ ἀπόγεμα ἀκόμη. Φῶτα ἔλαμπαν στὰ παράθυρα. Οἱ διαβάτες περπατοῦσαν ἀργά, κρατώντας ἀναμμένα διαδία. Τρομαγμένες φωνὲς καλοῦσαν ἢ μιὰ τὴν ἄλλη. Ἵ Δημήτριος δὲν μπορούσε νὰ καταλάβει τί ἔλεγαν, μὰ ὁ τόνος του ἦταν γεμάτος ἀνησυχία, σὰ ν' ἀναρωτιόντουσαν ποιά ἦταν ἢ αἰτία αὐτοῦ τοῦ παραξένου σκοταδιοῦ. Τὴν ἴδια ἀπορίᾳ εἶχε κι' ἐκεῖνος, μὰ χωρὶς νὰ αἰσθάνεται ἀνησυχία ἢ φόβο. Δὲν εἶχε πιά τὴν αἰσθησὴ πὼς ἦταν μόνος κι' ἀνεπιθύμητος σ' ἕναν ἔχθρικό κόσμο. Δὲν ἦταν μόνος τώρα. Ἐσφιγγε ἀπάνω του τὸ Χιτῶνα, λὲς κι' ἀποτελοῦσε κάποιο ἀνεξήγητο φάρμακο γιὰ τὸν πόνο τῆς καρδιάς του.

Ἵ Ὁ Μάρκελλος γύρισε πιωμένος, παραλισμένος, καὶ τελειῶς ἐξαντλημένος. Λύνοντας τὸ ζωστήρα καὶ τὸ ξίφος του, τᾶδωσε τοῦ Δημήτριου κι' ἔπεσε βαρὺς σ' ἕνα κάθισμα.

—Φέρε μου λίγο κρασί, πρόσταξε μὲ βραχνὴ φωνή.

Ἵ Ὁ Δημήτριος ὑπάκουσε. Κι' ἐνῶ ὁ κύριός του ἔπινε, γονάτισε καὶ τοῦλυνε τὰ σκονισμένα πέλδιλα.

—Ἔνα κρύο μάνιο θὰ σᾶς κάνει πολὺ καλό, κύριε, εἶπε γιὰ νὰ τὸν ἐνθαρρύνει.

Ἵ Ὁ Μάρκελλος ἀνοιξε μὲ κόπο τὰ πρησμένα του μάτια, καὶ κοίταξε τὸ δοῦλο του μὲ περιέργεια.

—Ἦσουν κι' ἐσὺ ἐκεῖ; ρώτησε μὲ βαριά φωνή. Ἵ Ἀ, καὶ θυμάμαι τώρα. Ἦσουν! Μοῦ φερες κι' ἕνα κανάτι νερό.

—Καὶ πῆρα καὶ τὸ Χιτῶνα του, βιάστηκε νὰ πεί ὁ Δημήτριος.

Ἵ Ὁ Μάρκελλος πέρασε μὲ ἀμηχανία τὸ χέρι του στὸ μέτωπό του, προσπαθώντας νὰ διώξει τὴ θλιθερὴ ἀνάμνηση, καὶ σήκωσε τοὺς ὄμους, μὲ ξαφνικὸ ῥιγος.

—Θὰ πάτε στὸ γεῦμα, κύριε; ρώτησε ὁ Δημήτριος.

—Πρέπει! μουμούρισε ὁ Μάρκελλος. Δὲν μπορῶ ν' ἀνεχθῶ νὰ γελᾶνε μαζί μας οἱ ἀξιοματικοί. Ἐμεῖς στὴ Μίνωα... εἴμαστε σκληροτράχηλοι. Δὲν πρέπει νὰ λένε οἱ ἀξιοματικοὶ πῶς... πῶς ὁ Διοικητὴς τῆς Μινώας ἀρρωσταίνει διὰν βλέπει αἷμα.

—Ἐχετε δίκιο, κύριε, εἶπε ὁ Δημήτριος. Ἐνα μπάνιο κι' ἕνα καλὸ μασσάζ θὰ σᾶς συνφεύρουν ἐντελῶς. Σᾶς ἐτοίμασα καὶ καθαρὸ χιτώνα.

—Πολὺ καλά, ἔκανε μὲ κόπο ὁ Μάρκελλος. Ποτὲ ὡς τώρα ὁ Διοικητὴς τῆς Μινώας δὲν ἦταν τόσο βρώμικος. Τ' εἶν' αὐτό;

Ἀκούμπησε τὰ δάχτυλά του σ' ἕναν ὑγρὸ, σκοτεινὸ λεκὲ πὺν ἦταν ἀπλωμένος στὸ κάτω μέρος τοῦ χιτώνα του.

—Αἷμα! τραύλισε. Ἡ μεγάλη ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία κάνει πολὺ γενναῖες δουλειές! Κερδίζει αἱματηρὲς μάχες!

Ὁ μεθυσμένος μονόλογος ἐκφυλίστηκε σὲ σκοτεινά, ἀσυνάροτα λόγια. Τὸ κεφάλι τοῦ Μάρκελλου ἔπεφτε ὄλο καὶ πιὸ χαμηλά πάνω στὸ στῆθος του. Ὁ Δημήτριος ἔεσφιξε τὸ χιτώνα του, ἔβρεξε μιὰ πετσέτα στὸ κρῦο νερὸ καὶ τὴν πάτησε δυνατὰ στὸ πρησμένο πρόσωπο τοῦ κυρίου του.

—Σηκωθῆτε, κύριε! φώναξε, τραβώντας τὸν Μάρκελλο γιὰ νὰ τὸν σηκώσει στὰ πόδια του. Ἄλλη μιὰ σκληρὴ μάχη, κύριε! Ἐπειτα θὰ μπορεῖτε νὰ κοιμηθῆτε ὅσο θέλετε.

Ὁ Μάρκελλος ἀνασηκώθηκε ἀργά, κι' ἀκουμπώντας βαριά μὲ τὰ δύο του χέρια

πάνω στοὺς ὄμους τοῦ δούλου του, τὸν ἀφῆσε νὰ τοῦ βγάλει τὰ λεκιασμένα του ρούχα.

—Εἶμαι βρώμικος, μουμούρισε. Εἶμαι βρώμικος... κι' ἀπ' ἔξω κι' ἀπὸ μέσα. Εἶμαι γεμάτος βρωμιὰ καὶ ντροπὴ. Καταλαβαίνεις... Δημήτριο; Εἶμαι γεμάτος βρωμιὰ καὶ ντροπὴ.

—Ἐκτελοῦσατε διαταγές, κύριε, τὸν παρηγόρησε ὁ Δημήτριος.

—Ἦσουν καὶ σὺ ἐκεῖ πέρα; ἔκανε πάλι ὁ Μάρκελλος, προσπαθώντας νὰ ξεθαμπώσει τὰ μάτια του.

—Μάλιστα, κύριε. Πολὺ θλιβερὴ δουλειά.

—Τί γνώμη ἔχεις γι' αὐτόν;

—Πολὺ γενναῖος. Ἦταν πολὺ ἀσχημὸ πὺν ἔτυχε σὲ σᾶς αὐτὸ τὸ καθῆκον, κύριε.

—Δὲν θὰ ξανακάνω ποτὲ τέτοιο πρᾶμα, ὅποιος καὶ νὰ διατάξει, δήλωσε ὁ Μάρκελλος μὲ ἄγριο ὕφος. Ἦσουν ἐκεῖ διὰν ζήτησε ἀπ' τὸ Θεὸ του νὰ μᾶς συγχωρέσει;

—Ὅχι... μὰ κι' ἂν ἤμουν, δὲν θὰ καταλάβαινα τὴ γλώσσα του.

—Ὅυτε κι' ἐγὼ τὴν καταλάβαινα... μὰ μοῦ τῶσαν ἄλλοι. Καὶ κοίταξε μάλιστα ἐμένα διὰν τότε. Φοβᾶμαι πῶς θὰ βασανιστῶ πολὺ ὥσπου νὰ ξεγᾶσω αὐτὸ τὸ βλέμμα.

Ὁ Δημήτριος ἔπιασε τὸ μπράτσο τοῦ Μάρκελλου γιὰ νὰ τὸν στηρίξει. Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πὺν ἔβλεπε δάκρυα στὰ μάτια τοῦ κυρίου του.

Μετὰφραση: Γ. ΔΑΜΦΑ

ΜΠΡΟΣ ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟ

«Εἰστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ...» (Ἰωάν. ιθ' 26-28).

ὦ, στερνὲ μου καημὲ
καὶ καινούργιε μου πόνε!
τῆς χαρᾶς μου Ἐσοῦ τέρμα
τῆς ἐλπίδας αὐγὴ
κάποιου ἀγέραστου θρήνου
ματωμένη οἰμωγὴ,
Ἄσημένιας καμπάνας
Ἄναστάσιμε τότε,

Μὲ τὸ δάκρυ
σου φλόγα
στῶν ματιῶν σου τὴν ἄκρη
μὲ τὸν πόνο σου ἀγάπης πηγὴ,
καλωσύνη καὶ γέλιο,
—Φῶς καθάριο τὸ δάκρυ
σου—, θὰ σκορπίσεις στὴ Γῆ!...

ΛΟΥΚΑΣ Π. ΛΙΝΑΡΑΣ

ΣΤΗΝ ΚΑΠΝΑΠΟΘΗΚΗ

Τὴν λένε Χρυσούλα.

Φτάνει δὲ φτάνει τὸ ἓνα μέτρο καὶ εἰκοσι πόντους.

Εἶναι λεπτή καὶ εὐλύγιση σὰν τὴν τρυφερὴ κορφοῦλα τοῦ σκίνου. Στὰ μεγάλα μάτια τῆς ἔχει αἰχμαλωτιστῆ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν γαλάζιο οὐρανὸ τῆς πατρίδας τῆς. Καὶ τὸ μικρὸ ἀεικίνητο κεφαλάκι τῆς τὸ στεφανώνουν δυὸ δλόξανθες χοντρὲς πλεξοῦδες, χρυσῆς σὰν τὴν ἀνατολὴ πού βλέπει τὸ χωριὸ τῆς πάνω ἀπὸ τὶς κορφῆς τοῦ Βεργίου. Τὸ μεσημέρι, ὅταν τελειώνει τὸ σχολεῖο καὶ περνᾷ κελαιδώντας καὶ ψευτοχορεύοντας μὲ τ' ἄλλα μαθητοῦδια, ξεχωρίζει μέσα στὶς σκορφες ποδιῶν τὸ ξανθόμαλλο κεφαλάκι τῆς σὰν ἓνα φωτεινὸ σημεῖο. Καὶ οἱ γερόντισσες, πού μὲ τὴ ρόκα στὸ χέρι, λιάζονται, στὰ κατώφλια τους, τῆς φωνάζουν:

—“Ἐλα ἴδω ξανθοῦλα μου. Ἐχω νὰ σοῦ δώσω μύγδαλα...

Καὶ ἡ Χρυσούλα τρέχει κοντὰ τους, ζωηρὴ ὅπως τὰ σπουρογίτια στὸν ἥλιο, τρυφερὴ σὰν ἓνα λουλοῦδι τοῦ κάμπου.

—“Ἐλα νὰ σὲ φιλήσω κορφοῦλα μου...

Καὶ ἡ Χρυσούλα σκύβει τὸ λευκὸ καὶ ἀθῶο μέτωπό τῆς στὴ γρηῃ θεῖα καὶ πετάει ἔπειτα κοντὰ στὶς συμμαθητριάς τῆς.

—“Ὁ καὶήμενος ὁ πατέρας του, λέει σιγὰ στὴ διπλάνῃ τῆς ἡ γερόντισσα, δὲν ἔζησε νὰ τὸ ἰδῇ γεννημένον τὸ ἀγγελοῦδι του.

Καὶ στρίβει μελαγχολικὴ τὸ ἀδράχτι τῆς ...Σὲ τί καιροῦς ζοῦμε Παναγία μου...

Αὐτὴ εἶναι ἡ Χρυσούλα.

*

Ψυχοσάββατο σήμερα. Ἐχει χιονίσει ἀπὸ βραδὺς καὶ τώρα χιονίζει πάλι. Τὸ πρωί, ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ δὲν ἔβγαλε τὸ χέρι του ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου, γιὰ νὰ χτυπήσῃ ὅπως συνειθίζει τὸ κουδοῦνι ἔξω, νὰ τὸ ἀκούσουν καὶ νὰ μαζευτοῦν τὰ παιδιὰ ἀπὸ τὶς ἄκρες τοῦ χωριοῦ γιὰ τὸ μάθημα. Κάνει κρῦο καὶ ἡ

Χρυσούλα ἔσκυψε στὸ παραγῶνι καὶ φουσαίει, μὲ ὅλη τὴ μικρὴ δύναμι τῶν παιδικῶν πνευμονιῶν τῆς, ἓνα ξύλο πού κλπίζει στὶς πλάκες τοῦ τζακιοῦ. Μιά ἀδύνατη φλόγα ἄναψε στὴ βᾶσι τοῦ ξύλου καὶ ἡ Χρυσούλα κατακόκκινη ἀπὸ τὴν προσπάθεια καὶ εὐχαριστημένη ἀπὸ τὸ κατόρθωμά τῆς, τραβάει τὸ αὐτὶ τῆς γάτας πού πλησίασε στὸ τζάκι. Ἐπειτα ἐκύτταξε, ἀπὸ τὸ τζάμι τοῦ μικροῦ παραθύρου ἔξω, τὸν συννεφιασμένον οὐρανὸ πού σκοτεινιάζει ὅσο προχωροῦν οἱ ἀπογειωτικὲς ὥρες. Ἀρχίζει νὰ στενοχωριέται ἡ Χρυσούλα, ὅσο περνᾷ ἡ ὥρα καὶ δὲν γυρίζει ἡ μητέρα τῆς. Ψηλά στὰ δοκάρια τῆς στέγῃς καὶ στὶς γωνιῆς πῆζει σιγὰ σιγὰ τὸ σκοτάδι.

*

Ἀκούστηκε τώρα, ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα ἡ μητέρα τῆς πού τινάζει τὸ χιόνι ἀπὸ πάνω τῆς. Ὁ μάνταλος τῆς πόρτας κουνήθηκε καὶ τὸ στερνὸ φῶς τῆς ἡμέρας φώτισε ἀπὸ τὸ ἄνοιγμα τῆς πόρτας τὸ μικραμένον πρόσωπο τῆς χήρας.

—Μανοῦλα, ἔλα manoῦλα, ἄρχισα νὰ φοδᾶμαι μόνη, φώναξε μὲ παραπονεμένη φωνὴ ἡ Χρυσούλα καὶ τρέχει καὶ γαντζώνεται ἀπάνω στὴ νέα γυναικία. Μὰ πού ἦσαν manoῦλα;

Ἡ μάνα τῆς ἔσκυψε καὶ ἄρπαξε τὸ ξανθὸ κεφαλάκι τοῦ παιδιοῦ μέσα στὶς παλάμες τῆς καὶ τὸ φίλησε ἀχόρταγα στὰ μάτια, στὰ μαλιά.

—“Ἀγγελέ μου, πού μοῦ ἀνησούχησες... Στὸν μπαμπά σου εἶχα πάει πού σήμερα γιορτάζει.

Τὸ κοριτσάκι σούρωσε τὰ χεϊλάκια του. Μιά σιὰ περνᾷ καὶ σβύνει τὸ ἀγγελικὸ χαμόγελο.

Ὁ μπαμπᾶς του... Δὲν τὸν γνώρισε, μὰ ξαίρει πὼς εἶναι ἐκεῖ κάτω, κοντὰ στὸν δρόμο.. Σὲ μιὰ μεγάλη πέτρα εἶναι γραμμένο τὸ ὄνομά του, μαζί μὲ ἄλλα πολλὰ καὶ γύρω εἶναι σταυροί. Οἱ σταυροὶ τῶν ἀδικοσκοτωμένων ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς...

*

Ἡ μητέρα τῆς ἄναψε τὴν λάμπα τοῦ πετρελαίου καὶ τὴν ἀκούμπησε μὲ προσοχὴ

στή μέση τοῦ μικροῦ τραπέζιου. Σιγά-σιγά, ὅσο μεγαλώνει ἡ φλόγα σὸ φυτόλι τῆς λάμπας, ἕνας φωτεινὸς κύκλος σπρώχνει πρὸς τὶς ἄκρες τοῦ δωματίου τὸ σκοτάδι. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ φωτισμένο πεδίο, ἡ Χρυσούλα, μὲ ζεσταμένη τὴν καρδιά ἀπὸ τὴν παρουσία τῆς μητέρας της, ἀπλώνει τὰ χεράκια της, ποὺ εἶναι ἀκόμη κοντὰ γιὰ τὸ ἔργο αὐτό, στρώνει τὸ σκοῦρο τραπέζομάντηλο καὶ ἀκουμπάει ἐπάνω δὺο πῆλινα πιᾶτα, γιὰ νὰ φᾶνε τὸ λιτὸ φαγητό τους.

Ἡ Χρυσούλα, μὲ τὸ χρυσόμαλλο κεφάλαι στυμμένο μέσα σὸ πιᾶτο ποὺ φτάνει σχεδὸν ἔως τὴ μυτούλα της, στηρίζοντας τοὺς ἀγκῶνες δεξιὰ καὶ ἀριστερά, ἀγωνίζεται νὰ φάη χωρὶς ζημιὲς τὴ σούπα της. Καὶ ἡ μάνα της, ποὺ ἔχει σπρώξει στοὺς ὤμους τὴ μαύρη μαντίλα τῆς πρόωρης χηρείας της, δὲν χορταίνει νὰ κυττάξῃ γεμάτη στοργὴ τὸν θησαυρὸ της αὐτόν, τὴν μοναδική της παρηγοριά μετὰ τὸν σκοτωμὸ τοῦ ἀνδρός της.

Ὁ Θεὸς δὲν τοὺς εἶχε δώσει παιδιὰ στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ γάμου τους καὶ τὸ εἶχε κρυφὸ μαράζι. Νὰ μὴ κρατήσῃ στὴν ἀγκαλιά της ἕνα μωρό, νὰ μὴν τὸ θρέψῃ, νὰ τὸ κουνήσῃ, νὰ τὸ τραγουδήσῃ γιὰ νὰ τὸ ἰδῇ ἔπειτα νὰ μεγαλώνῃ σὰν φιντάνι καὶ νὰ θεωριεῖθ ὡς ἄνθρωπος, νὰ γεμίξῃ τὸ σπῆτι της καὶ τὴ ζωὴ της... Πόσα δάκρυα ἔχουσε γονατιστὴ μπροστὰ στὰ εἰκονίσματα. Καὶ ὁ Θεὸς τὴν ἄκουσε...

Ὡ, ποὺ νὰ ἤξαιρε (τὰ μάτια της δακρῶζον ὅταν τὸ σκέπτεται) ὅτι λίγους μῆνες ἀφότου ἔνοιωσε νὰ πᾶλλῃ μέσα στὰ σπλάγχνα της ἡ Χρυσούλα, θὰ ἔμενε μὲ μοναδικὴ συντροφιά, στήριγμα καὶ σκοπὸ τὸ παιδί της αὐτό... Καὶ μέσα στὴν πρόωρη χηρεία της, τὴ φτώχεια, τὴ μοναξιά, εἶναι εὐτυχησμένη κοντὰ στὸν ἄγγελο αὐτὸ ποὺ τῆς χάρισε ὁ Θεός-ἀνταμοιβή στὴν ἀγνή ψυχὴ της.

—Μανοῦλα, γιατί δὲν μοῦ μιλάς; Ρώτησε ἡ Χρυσούλα μὲ παράπονο, καὶ τὸ χελάκι της τρέμει. Εἶδε τὰ μάτια τῆς μητέρας της ὑγρά-ποὺ νὰ ξέρῃ ὅτι εἶναι δάκρυα εὐγνωμοσύνης-καὶ ἡ Χρυσούλα εἶναι ἔτοιμη νὰ βάλῃ τὰ κλάμματα.

Σηκώθηκε ἀπὸ τὸ σκαμνὶ της καὶ ἔτρεξε κοντὰ στὴ μάνα της, ἀνέθηκε στὰ πλαϊνὰ ξύλα τῆς καρέκλας καὶ τίλιξε τὰ χεράκια της σὸ λαϊμὸ τῆς νέας γυναίκας.

—Τί σκέπτεσαι μανοῦλα μου;

*

Ἐνα σκυλί, γαύγισε στὴν ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ἔπειτα πολλὰ μαζί ἄρχισαν νὰ γαυγίζουν ἄγρια, μανιασμένα, νὰ κόβωνται σὲ ἕνα ἰδιαίτερο γαύγισμα, ποὺ σήμαινε γιὰ τοὺς χωρικοὺς ὅτι ξένοι μπαίνουν σὸ χωριό...

—Σοῦτ, εἶπε ἡ μάνα της στὴ Χρυσούλα, καὶ τέντωσε τὸ αὐτί της ἐνῶ τὰ χεῖρια της σφίγγουν σπασμωδικὰ τὸ τρυφερὸ σωματάκι.

Μιά σπαρακτικὴ γυναικεία κραυγὴ εἶχε ἀκουστῆ πέρα, στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ χωριοῦ. Ὑστερα ἕνας πυροβολισμὸς, ποὺ ὁ ἀντίλαλὸς του πνίγηκε κούφια μέσα σὸ χιόνι.

Ἡ μάνα πάγωσε, τὰ γόνατά της κοπήκαν. Θυμήθηκε τὴν ἐποχὴ ποὺ ἐρχόντουσαν οἱ Γερμανοί... Κάποιος πλησίαζε τὴν πόρτα της, εἶχε ἀκούσει τὸ χιόνι νὰ τρίξῃ κάτω ἀπὸ τὰ βήματα ποὺ ἐπλησίαζαν τὴν πόρτα.

—Ἀντιγόνῃ, Ἀντιγόνῃ, ἀνοιξέ μου, ἐγὼ εἶμαι, εἶπε πνιχτὰ μὲ γυναικεία φωνή, ἀπ' ἔξω.

Ἐτρεξε ἡ μάνα καὶ ἀνοιξε.

Μὲ τὰ μάτια τεγτομένα ἀπὸ τὴν τρομάρα, φουσκωμένη ἀπὸ τὸ γρήγορο περπάτημα, ἡ γοιὰ θεία τῆς Χρυσούλας μπῆκε μέσα σὸ δωμάτιο καὶ ἔσπρωξε βιαστικὰ πίσω της τὸ θυροφύλλο.

—Τὸ παιδί, φώναξε πνιχτὰ. Πᾶρο καὶ φύγε... Ἦρθαν... Τὰ μαζεῦνουν...

*

Σώθηκε ἡ Χρυσούλα ἐκεῖνο τὸ βράδυ... Μύριους θανάτους ἔνοιωσε ἡ δύστυχη ἡ μάνα της ὅσο νὰ φτάσῃ ἐδῶ, στὴν μεγάλη καπναποθήκη, στὴν παραλιακὴ πόλι, χωρὶς ροῦχα, χωρὶς τρόφιμα, χωρὶς τίποτε... Δὲν ἔχει οὔτε τὸ παλῆδ καπνισμένο εἰκόνισμα, γιὰ νὰ σηκώσῃ τὰ δακρυσμένα της μάτια ἱκετευτικά... Καὶ θὰ τὰ στηρίξῃ σὲ σᾶς, τώρα, ὅταν θὰ πᾶτε ἐκεῖ στὴν καπναποθήκη νὰ τὴν βρῆτε.

Ἐκεῖ γυρῆστε τὴ Χρυσούλα. Εἶναι λε-

πτή και εδλύγιστη σαν την τρυφερή κορφοῦλα τοῦ σκίνου. Στά μεγάλα της μάτια ἔχει αἰχμαλωτισθῆ ἓνα κομμάτι ἀπὸ τὸν γαλανὸ οὐρανὸ τῆς πατρίδας της καὶ τὸ μικρὸ αἰκίνητο κεφαλάκι της τὸ στεφανώνουν δυὸ δλόξανθες πλεξοῦδες, χρυσῆς σαν τὴν ἀνατολὴ πού βλέπει τὸ χωριὸ της πάνω ἀπὸ

τὶς κορφές τοῦ Βερυίου.

...Καὶ ἂν δὲν βρῆτε τὴν ἴδια τὴ Χρυσοῦλα καὶ βρῆτε κάποιο ἄλλο μικρὸ χωριό-τόπουλο, δὲν πειράζει, τὸ ἴδιο εἶναι. Βοηθήστε το νὰ μὴ σβῆσει τὸ χαμόγελο πού φύτρεψε στὰ λακάκια τοῦ προσώπου του ἢ ἐλεύθερη ζωὴ τοῦ χωριοῦ του.

ΟΥΤΙΣ

ΣΗΜΕΡΑ ΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΠΑΣΧΑ ΣΟΥ

Κί' ὅταν θάρθη τότε ὁ ἄγγελος-πύρινος τῆς Παρουσίας,
 Νὰ σταθῆ κοντὰ στὸν τάφο μου-καὶ μιὰ σκόνη θά'χω γίνει,
 Καὶ μιὰ γῦρι θά'χω γίνει στὸν ἀνθὸ τῆς ἀκακίας
 Καὶ μιὰ σκόνη ἴσως πολύχρωμη πού στὰ χέρια θὰ σοῦ ἀφήνῃ
 Τὸ φτερό τῆς πεταλούδας.

Κί' ὅταν θάρθη, τότε, ὁ ἄγγελος-καὶ τὴ σάλπιγγα στὸ χέρι
 Θὰ κρατᾶ νὰ μὲ ξυπνήσῃ μέσα στὸ βαθύ μου ὕπνο-
 Καὶ τὴ σάλπιγγα μ' ὄρμη ὡς τὰ χεῖλη του θὰ φέρῃ
 «Κί' ὅσοι» θὰ σαλπίζῃ «ἔλθετε οἱ πιστοὶ ὅλοι στὸ δεῖπνο»
 Καὶ τὴν πέτρα θὰ κυλίσῃ.

Ὅπως βγῆκε ἀπὸ τὸν τάφο του
 Τὴν ἡμέρα τῆς ἀνάστασης
 Κί' ἀπ' τὸ βῦθο τοῦ θανάτου
 Ἐλαμψε πάλι στὸ φῶς
 Ὁ Χριστός.

Ἔτσι ὅλη αὐτὴ ἡ σκόνη πού ἦταν κάποτε τὸ σῶμα μου
 Ἀπ' τὰ πέρατα τοῦ κόσμου θάρθη πάλι νὰ μὲ βρῆ-
 Κί' ἡ ψυχὴ μου ἀπ' τὸ οὐράνιο πού θὰ στέκεται τὸ δῶμα μου
 Θὰ κατέθῃ ὅλη χαμόγελα κι' ὅλη χάρι νὰ ντυθῇ
 Τὸ παλιό-καινούργιο σῶμα.

Τότε πάλι οἱ δυὸ μαζί-πού ἦμαστ' ἔτσι χωρισμένοι-
 Κί' ἡ ψυχὴ μου ἦτανε φῶς καὶ τὸ σῶμα μου σκοτάδι-
 Θὰ κινήσουμε καὶ πάλι ἀπ' τὸ χέρι μας πιασμένοι-
 Μὰ θὰ ξέρουμε πῶς τώρα τὸν νικήσαμε τὸν ἄδη!
 Πῶς στὸ τέλος δὲν προσμένει ἄλλος τάφος κι' ἄλλος ὕπνος
 Καὶ πῶς πέρασε στ' ἀλήθεια ἡ βαρειά μας τιμωρία,
 Κί' εἶν' ὁ δρόμος χωρὶς ἄκρη-κι' εἶν' ὁ Μυστικὸς μας Δεῖπνος,
 Κί' εἶν' δικὸς μας ὁ Νυμφίος κι' εἴμαστε «Ἡ Ἐκκλησία».

Σήμερα πού εἶναι Πάσχα σου κι' εἶν' ἀνάστασί σου,
 Δός μας τὸν καλὸ τὸ θάνατο, συντροφιά μαζί σου.

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΙΤΑ

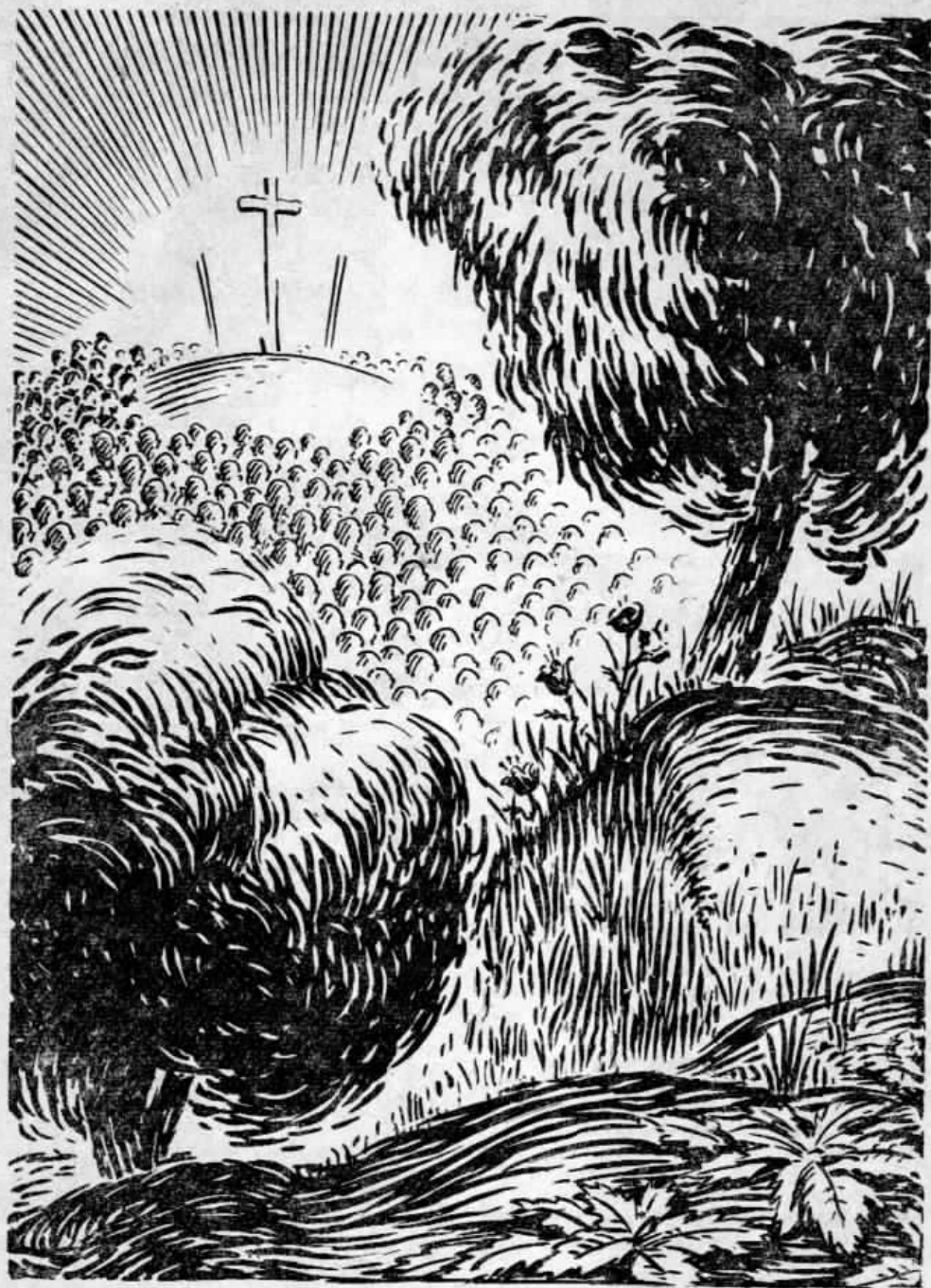
ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ

Τοῦ Χριστοῦ τὰ τάγματα ἐστρατοπέδευσαν ἐδῶ.
Ἦοψεις
ἡλιων,
ἀστρων,
ἀστραπῶν.
Πανέμορφα παιδιὰ φοροῦν λευκοὺς χιτῶνες.
Οἱ σαλπικταὶ σαλπίζουν καὶ ξυπνᾷ Νέα Ζωὴ
σ' ἀπέραντους εἰρηνικοὺς ἐλαιῶνες.

Φρουροὶ τῆς Νέας Αὐγῆς
ἄτρομοι,
μ' ἄτρωτες καρδιές.
Δὲν εἶναι πλάσματ' ἀστρικά, χιμαϊρικά δὲν εἶναι.
Ψυχές τῆς Γῆς,
παιδιὰ τῆς Μέρας τοῦ Φωτός, χαριτωμένα,
Γενναῖοι τῶν ταγμάτων τοῦ Χριστοῦ:
Γνώρισαν μάχες,
φόβους,
πόνους,
εἶδαν θανάτους,
κι' ὀδεύουν τώρα σὲ καινούργια πεπρωμένα.

Ἐδῶ τοῦ μόχτου ὁ ἐργάτης,
ὁ ζευγάς,
ὁ φοιτητῆς
κι' ὁ μαθητῆς τῶν δέκα χρόνων
λάμπουν,
ἀστράφτουν,
ἥρωες τῆς χαρᾶς,
στὶς πεντακάθαρες στολές τῶν ἄσπρων τῶν χιτῶνων...

Κι' ἀντιλαλοῦν καμπάνες.
Τραγουδοῦν
Χριστὸς Ἀνέστη.
Στὶς ἐνωμένες χώρες τοῦ Θεοῦ
Χριστὸς Ἀνέστη.
Ἀληθῶς
Ἀνέστη.

Σύνθεσις: Γιάννη Σίτνη

« Ἠγέρθη ὁ Κύριος ! »

Ν Ε Ο Ι Π Ο Υ Γ Ρ Α Φ Ο Υ Ν

ΙΩΑΝΝΗ ΤΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

ΩΔΗ Γ'

(ἀπ' τὰ «Πασχαλιάνικα τραγούδια»)

1

Λεβτε πόμα πίωμεν καινόν
οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατουργούμενον,
ἀλλ' ἀφθαρείας πηγῆν,
ἐκ τάφου ἠμερήσαντος Χριστοῦ,
ἐν ᾧ στερεοῦμεθα

2

Νῦν πάντα πεπληρωται φωτός,
οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια·
ἐφορτίζεται γοῦν
πᾶσα κτίσις τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ,
ἐν ᾗ ἐστερεῖται.

3

Χθές συναθρομένη σοι Χριστέ,
συναγεύομαι σήμερον ἀναστάντι σοι·
συνεσταυρούμενη σοι χθές·
αὐτός με συνδόξασον Σωτήρ
ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου.

Καὶ ἡ ἀπόδοσι :

1

Τὸ νέο ἔλατε χριστιανοὶ κρασί· νὰ πιῶμε
Ποῦ μέσ' ἀπ' τὸν κατάφερο δὲν βγαίνει βράχο,
Καὶ μὲ τ' ἀθάνατο νερό νὰ θροισιοτοῦμε
Ποῦ ἀναβλύζει: ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τὸν Τάφο,
Στὴν ἀγια πίστη μας—γερὰ νὰ στεργιωθοῦμε !

2

Ἄλλα φωτίστηκαν ἀπ' τ' ἅγιο τώρα φῶς:
Τὰ οὐράνια, ἡ γῆ, τὰ καταχθόνια τοῦ Ἄδου.
Χαρήτε ὅλοι καὶ γιορτάστε πού ὁ Χριστός
Ἀπὸ τοῦ τάφου ἀναστήθη τὸ σικτάδι,
Νάναί φάρος τῆς πίστεως μας καὶ στεργιαμός !

3

Μαζί Σου μὲ κατέβασαν στὸν τάφο ἐχτές,
Μαζί Σου σήμερ' ἀναστήθηκα Χριστέ,
Τί, ἀναστήθηκα; Ἐσύ !
Μαζί σου χτέ εἶχα σταυρωθεῖ.
Ἄν Σοῦ ζητάω τίποτα· νὰ δοξασιῶ μόνο μαζί-
Σου
Μέσα στὸ κίθωνί-σου βασιλεῖο τοῦ ἐξαίσιου
Παραδείσου.

ΝΤΙΝΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΩΡΑ ΠΟΥ ΤΟΝ ΗΛΙΟ

ΑΝΤΙΚΡΥΖΟΥΜΕ...

(Ἐφηβικό Τραγούδι)

Ἦ Φῶς Ἀθάσητο, λαμπρό πολὺ
γιὰ τὸν θνητὸν τὴν ὕπαση.
Ἦ Φῶς Ἀθώρητον τεύχοισιοτῶμέν
Σοὶ διὰ τὴν μεγάλην Σου δόξαν ἔκ
T. S. ELIOT

Ὁ παιδικός μου φίλος τώρα μεγάλωσε.
Μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια ἐκστατικά,
καὶ τὸ ἐλπιδοφόρο του πρόσωπο
κοιτάζει κατὰματα τὸν Ἥλιο...

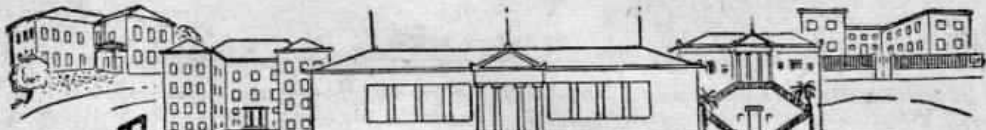
Μπορεῖ νὰ τὸν βλέπει κατὰ πρόσωπο
κι' ὅσο πιότερο τ: Φῶς τὸν θαμπώνει
τόσο ἔχει προσηλάνει τὸ βλέμμα του.

Θέλει, τὸ Φῶς ποῦ ἀντικρύζει νὰ κάνει δικό του,
θέλει: στὰ χέρια του σφιχτὰ νὰ τὸ πιάσει.
Ποθεῖ μέσα του νὰ κλεισιε: τὸ Μάγο τὸ Φῶς
καὶ θρονί τὴν τρυφερὴ νὰ δώσει καρδιά του.

— Τώρα ποῦ τὸν Ἥλιο ἀντικρύζουμε
καὶ τὸ Φῶς του μαζί μας ἔδεσε
γιὰ τὸ ταξίδι τῆς ζωῆς ὡς ἐτοιμαστοῦμε.
Ἄν ξέρουμ' ἂν θάναί μεγάλο ἢ μικρό...
Μὲς στὸν κόσμο τὸν ἄγριο, τὸν ἀγνωστο
τὸν κακὸ καὶ τὸν πλάνο,
Ἐλα φίλε μου μαζί νὰ ὁδοιπορήσομε
μὲ τὴν ψυχὴ μας ἀγνή καὶ καθάρια.
Κι' ἂν μακρὸς εἶν' ὁ δρόμος καὶ δύσβατος
ὅμως, ξέρουμ' ἐμαῖς ποῦ πατάμε...
Γιατὶ νύχτα καὶ μέρα τὸ ἔκθεσ τὸ Ἥλιοφῶς
χωρὶς ἔσση, θὰ φέγγει στὴ δικὴ μας πορεία.
Γιατὶ μποροῦμε νὰ κοιτάζουμε τὸν Ἥλιο κατὰ-
[ματὰ
— κι' ὦ θάμμα — νὰ τὸν ἔχομε καὶ μὲς στὴν
[ψυχὴ μας.

Φίλε μου τὸ ταξίδι μας θὰ εὐδοηθῇ
γιατὶ μὲ τὸν Ἥλιο συντονίσαμε τὴν πορεία μας.

ΑΓΓΕΛΟΣ Ν. ΜΟΣΧΟΣ

Φοιτητική Στήλη

ΤΟ ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟ ΑΓΓΕΛΜΑ

Μετά την θυσίαν ή νίκη, μετά τόν Σταυρόν ή 'Ανάστασις. Λέξεις πού σφραγίσθηκαν μέ αίμα θεϊκό, τίς τρείς έκαινες μοναδικές ημέρες του Γολγοθά και του κενού μνήματος. Για να επικυρωθῆ μέ αυτόν τόν εξαιρετικό τρόπο ένας κανών παγκόσμιος, ότι εάν δέν ἠπαρέη ή πολύμοχος και κοπιώδης ἐργασία, ὁ ἀγών, ή καταβολή κάθε δυνάμεως και κάθε δυνατότητος, τέλος αὐτή ή θυσία, τότε ή ἐπιτυχία και ή πρόσδος είναι ἀπλῶς ἓνα δ-ειρο και μιὰ χίμαιρα. Κανών ὅμως πού ζητεῖ ἀπαραίτητως τόν πολικόν του ἀστέρα, εάν δέν θέλομε νά καταλύξωμε ἀς χῶδεις σωρούς νεκρικῶν ἐρεσιῶν, στήν ἤττα και στήν τραγική εἰρωνία τῆς ἀγονης θυσίας.

Ἐχει ὅμως μιὰ ξεχωριστή σημασία για μᾶς τούς φοιτητάς τὸ ἀναστάσιμο αὐτό ἄγγελμα τῆς νίκης. Μέσα στήν ἰσογονευστική ἀτμόσφαιρα ἐνός κόσμου πού ἐρωτοτροπεῖ μονότονα και ἀπελπιστικά μέ τόν θάνατο καλούμεθα νά τοῦ προσφέρωμε αὐτή τήν ἰδία τή ζωή. Ἀφοῦ ὅμως τήν κάνωμε δική μας, ἐμεῖς πρῶτοι, τήν νέα ζωή, για νά τήν ἀκτινοβολήσωμε ἔπειτα και στοῦς γύρω μας. Μᾶς εἶπαν ότι εἰμεθα ή ἐλπία, ἀλλά και ὁ φόβος τῆς ἀνθρωπότητος. Σκέψις μεγαλειώδης και φοβερά μαζί. Θά καθήσωμε ἐπὶ πολὺ ἀκόμη στό νοσηρό τέλμα τῆς ἀδρασίας και τῶν ἀμφιβολιῶν; Ἡ εὐγενική προσπάθεια για τόν καταρτισμό μας και για τή διαπότισι τοῦ συνόλου ἔπειτα, μέ τὸ ἄρωμα μιᾶς ἀληθινῆς χριστιανικῆς ζωῆς, τῆς μόνης ἐγγυήσεως για τή συνέχισι τῆς ζωῆς στόν πλανήτη μας, δέν είναι δυνατόν παρά νά φέρη τὰ εὐτυχισμένα ἀποτελέσματά τῆς. Ἀρόμος δύσκολος, ἀδύνατος; Ὅχι. Κάθε ἄλλο! Ἀρόμος ἀνθρώπινος είναι, ἀπαντᾶ ή πραγματικότης; ἀλλά ὁρμος ἀποάσεως και σταθερότητος; δηλ. ἡρωϊσμοῦ. Καὶ ἂν δέν τόν βαδίσω τόν ὁρμον αὐτόν ή ἡλικία τῶν ἡρωϊσμῶν, τότε ποιός θά ἀγωνισθῆ για τὸ καλύτερο ἄβριο; Ἡ μεγάλη κλήσις τῆς κομμοίτορικῆς ἐποχῆς μας περιμένει ἐπιτακτικά τήν ἀπάντησί τῆς κυρίως ἀπό τή νέα γενεά και ἄλλιστα ἀπό τοῦς μορφωμένους νέους. Για νά φάσωμε ἀς μιὰ ἀνάστασις τῆς ἀνθρωπότητος και τοῦ πολιτισμοῦ.

ROBERT A. MILLIKAN

Χωρίς ἀμφιβολία ἀποτελεῖ ἀφορμὴν ἰδιαίτερας πνευματικῆς χαρᾶς ή στενωτέρα γνωριμία τοῦ σπουδαστοῦ μέ μορφές πού ἔχουν πρωτοπο-

ρειακή θέσι, εἴτε στήν ἐπιστήμη, εἴτε στήν πολὺπλευρῆ πολιτιστική ἐργασία. Καὶ ἀσφαλῶς τέτοια συνθετική μορφή είναι και ὁ σοφός καθηγητῆς τῆς Φυσικῆς Robert A. Millikan, για τόν ὅποιο μίλησε ἀς συγκέντρωσι τῆς Χριστιανικῆς Φοιτητικῆς Ἐνώσεως ὁ Ὑφηγητῆς κ. Δ. Κωτσάκης.

Τὸ ὄνομα τοῦ διαπρεποῦς καθηγητοῦ τὸ συναντᾶ κανεὶς στίς τελευταῖες σελίδες κάθε νεωτέρου συγγράμματος Φυσικῆς, πού ἀναφέρονται στήν ἠγῆ τοῦ ἀτόμου, στήν κοσμική ἀκτινοβολία κλπ. Διότι ὁ R. Millikan είναι ἓνας ἀπό τοῦς μεγαλύτερους πειραματικούς ἐργάτας τῆς νεωτέρας Φυσικῆς, πού ὠδήγησαν τήν ἐπιστήμη αὐτή στή σημερινή αἴγλη τῆς. Τὸ 1923 ἐτιμήθη μέ τὸ βραβεῖο Nobel τῆς Φυσικῆς «διὰ τὰς ἐργασίας του ἐπὶ τοῦ στοιχειώδους ἠλεκτρικοῦ φορτίου και τῆς φωτοηλεκτρικῆς ἐνεργοῦ». Ἐτυχε, ὅμως ἰδιαίτερος, ἐξαιρετικῶν τιμῶν ἐκ μέρους Ἀκαδημιῶν, Πανεπιστημιῶν, Ἰνστιτουτῶν και ἐπιστημονικῶν ἐταιριῶν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἐθνημοσίους δὲ παρὶ τὰς 200 πρωτοτόπους ἐπιστημονικῆς μελέτας. Ἐξ ἰσοῦ ὅμως σπουδίας μέ τήν τεραστία ἐπιστημονική του ἐπίδοσι είναι και αἱ ὀχιεῖς πνευματικαὶ του πεποιθήσεις, τίς ὅποιες διακηρύσσει μέ κάθε παρρησία δοάκις τοῦ δίδεται ἐδακίρις, εἴτε προφορικῶς, εἴτε διὰ τοῦ τύπου. «Ἡ μηχανιστική θεωρία, ἐτόνιζε τὸ 1927, ἐχρεωκόπησε (is bankrupt). Ὁ δὲ ὀλισμὸς ἀσφαλῶς δέν είναι ἀμάρτημα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἡ νεωτέρα ἀληθινῆ ἐπιστήμη μαθαίνει νά πορεύεται ταπεινῶς μετά τοῦ Θεοῦ τῆς». Είναι δὲ συγχρόνως και βαθύς μελετητῆς τῆς Γραφῆς ἀπὸ τήν ὅποια ἔχει ἐπιηρεασθῆ ἰδιαίτερος. Μετά τόν τελευταῖο πόλεμο, ἀναφερόμενος εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνοικοδομήσεως, ἐλεγχε χαρακτηριστικά. «Νά κάνωμε τοῦς λογαριασμούς μέ τόν ἔθιο τόν ἑαυτοῦ μας, για νά γίνη ὁ κόσμος ὅπως τόν θέλομε ἐμεῖς καλύτερο». Καὶ καταλήγει, ότι μέσα εἰς μιὰ χώρα «ή χριστιανική Ἐκκλησία είναι ἀναμφισήτητος τὸ μέγιστο κοινωνικό Ἰνστιτουτο». Αὐτός είναι ὁ τρόπος μέ τόν ὅποιο ἀντιμετωπίζει ὁ R. Millikan τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος.

ΧΡΥΣΕΣ ΥΠΟΘΗΚΕΣ

«Μὴν ἀφίνετε τόν ἑαυτοῦ σας νά κηλιθῆ ἀπὸ ἓνα ταπεινὸ και γυμνὸ οκεπτικισμό, μὴν ἀφίνετε τόν ἑαυτοῦ σας νά ἀποθαρρυνθῆ ἀπὸ τήν θλίφι ὄρισμένων ὄρων πού περνοῦν πάνω ἀπὸ τὰ ἔθνη... Ζήστε μέσα στή γαλήνη τῶν ἐργαστηρίων και τῶν βιβλιοθηκῶν...»

«Ο μεγάλος Pasteur παρέδιδε τις υποθήκες αυτές στους φοιτητές και σπουδαστές της Γαλλίας, υποθήκες όμως που νίκησαν το χρόνο και παραμένουν με την ίδια αξία και σήμερα. «As πρωτόμια κάθε μέρα τόν έαυτο μας, όπως συνιστοῦσε ο Pasteur, «τί έκαμα σήμερα για τή μόρφωσί μου;» — «Και καθώς θά προχωρήτε», έλεγε ο ίδιος, «θά ρωτάτε: τί έκαμα για τό καλό τής χώρας μου; Μέχρις ότου έλθει καιρός που θά μπορούσατε να έχετε τήν άπέραντη εὐτυχία και συντελέσατε με κάποιο τρόπο στην πρόδο και τό καλό τής ανθρωπότητας».

«Αξίζει να έχωμε πάντοτε εμπρός μας τό φωτεινό παράδειγμα του Pasteur. Η αγάπη του προς τήν έρευνα και τήν επιστήμη τόν έφερα στις μεγαλειώδεις επιτυχίες του, αλλά και η ζωντανή χριστιανική πίστις του ένέπνευσε τήν τόσο αγάπη του προς τόν άνθρωπο...

ΑΠΟ Ο,ΤΙ ΛΕΓΕΤΑΙ

«Δέν έχωμε τόσον ανάγκη από περισσοτέραν γνώσην όσο από περισσοτέραν ήθικότητα», ετόνιος ο καθηγητής τής Ιατροδικαστικής κ. Γρ. Κάτορας, στο άναρτήριό λόγο του στις 8 'Απριλίου, που έγινε στη μεγάλη αίθουσα τελειών του Πανεπιστημίου 'Αθηνών. 'Αναπτύσσαν τά προσόντα του Ιατροδικαστού όπως και κάθε Ιατρού, ο κ. καθηγητής υπεγράμμισε ιδιαίτέρως τό ήθος και τόν άμειμπτο χαρακτήρα σε όλες τις εκδηλώσεις τής ζωής του Ιατρού. 'Ιδιαίτέρως, για τήν ιερότητα του Ιατρικού επαγγέλματος, είπε ότι «εις χείρας τών Ιατρών οι άνθρωποι έμπιστεύονται, τι πολυτιμότερο έχουν, τήν ζωήν των, τήν υγείαν των. Πόσο δέ σπουδαίον αγαθόν είναι ή υγεία, μιάς τό εδειξαν», είπε χαρακτηριστικώς ο κ. καθηγητής, «ο ίδιος ο Θεάνθρωπος, ο όποιος ενδιαφέρθη τόσον δι' αυτήν. Διά τής δυνάμεώς του, ετόνισαν, και τυφοί ανέβλεψαν και λεπροί εκκαθαρίσθησαν».

Στό τέλος τής ομιλίας του, ο κ. καθηγητής, έκαμε θερμή έκκλησι προς τους φοιτητές να βαδίσουν τόν δρόμο τής άρετής και του καθήκοντος, που μόνος αυτός οδηγεί προς τήν επιτυχία. Τά παραταταμένα χειροκροτήματα εις τά όποια εξέσπασαν οι φοιτηταί έδειξαν πόσην άπληχχην εβήκεν ή ομιλία του κ. καθηγητού εις τις ψυχές των.

—Ο καθηγητής και 'Ακαδημαϊκός κ. Ι. Πολίτης τελειώνοντας μιά σειρά μαθημάτων που έκανε, σχετικά με τή θεωρία τής εξέλιξης, είπε τά εξής σημαντικώτατα: «'Ενθ ή κληρονομικότης τών ζώντων οργανισμών έχει σήμεραν έρευνηθη και πολλά φαινόμενα έχουν εξηγηθη δι' αυτής, τά σχετικά με τήν δημιουργίαν και τήν εξέλιξιν τών ειδών δέν έχουν σημαύσαι σχεδόν καμμίαν πρόδον, διότι αι μέχρι τουδς θεωρίαι, από του Λαμάρκ μέχρι και τής θεωρίας τών μεταλλαγών, δέν δίδουν ικανοποιητικήν άπάντησιν εις τό πρόβλημα. 'Αν όμως δέν γνωρίζωμε πως δημιουργήθη τό πλήθος τών ειδών, δυνάμεθα εκ διαιουθήσεως να έχωμεν άκράδαντον πεποίθη-

σιν ότι όλη αυτή ή δημιουργία και διαδοχική εμφάνισις τών ζώντων οργανισμών έγινε επί τής βάσει ενός προϋπάρχοντος σχεδίου. Και τό σχέδιον αυτό προϋποθέτει νοούσαν δύναμιν. Δέν δυνάμεθα να άποδοσωμεν εις τήν τύχην τήν δημιουργίαν τής ποικιλίας του οργανικού κόσμου. Η ύποθηρίξις του τυχαίου έχει βάσιον όταν υπάρχουν ίσαι πιθανότητες να γίνη ή να μη γίνη κάτι. Όταν όμως αι πιθανότητες είναι μία φορά να γίνη εκείνο, τό όποιον θφαιλε να λάβη χώραν εις τήν κατάλληλον περίστασιν και εν εκατομμύριον φορές να μη γίνη, και εις τό τέλος επαληθεύει ή μία πιθανότης, δέν μπορούμε να παραδεχθώμε ότι πρόκειται περί συμπτώσεως.»

«Ακούγονται βεβαίως, τώρα τελευταία, πολλές παρόμοιες άνακοινώσεις, αλλά τά τόσο κατηγορηματικά λόγια του καθηγητού κ. Πολίτου άρμολιωτάτου να μιλήση επάνω στο ειδικό αυτό θέμα τής εξέλιξης ήταν, τι χρειαζόταν.

—Σ' ένα μάθημά του, σεβαστός καθηγητής τής Φυσικής, που δέν παραλείπει να εκθέτη εις τους φοιτητές τις σκέψεις του επί των γυνικωτέρων προβλημάτων που αντιμετώπιζει ο μορφωμένος άνθρωπος, ετόνισε: «'Αφ' ότου άκούσθηκε ή «καινή έντολή», άγαπάτε άλλήλους», μόνον κοινωνία αι έποιαί τήν εφήμεσαν μπόρσαν να προχωρήσουν. Και σήμερα, παρ' όσα λέγουν όσοι ύποστηρίζουν τήν μέθοδον του μίους, μόνο ή αγάπη μπορεί να μας σώση.»

ΦΟΙΤΗΤΙΚΑ

—Περισσότεροι από εκατό φοιτηταί τής 'Ιατρικής, προσκεκλημένοι τής Χ.Φ.Ε., είχαν τήν ευκαιρία να μελετήσουν διάφορα προβλήματα του κλάδου τους μέσα σε μιά θερμή κι' εχάριστη ατμόσφαιρα. Τά θέματα είχαν αρκετή ποικιλία. Η άποστολή του φοιτητού τής Ιατρικής μέσα στο Πανεπιστήμιο, το χριστιανικό Ιατρού στην κοινωνία. Μεγάλες σύγχρονες μορφές κ.ά.

—Με πρωτοβουλία τών «Φίλων του 'Αγρότου», γνωστών ήδη εις τους άναγνώστας τών «'Ακτινών», ήρχισαν μιά πρωτότυπη συνεργασία μεταξύ τών σπουδαστών τής Παιδαγωγικής 'Ακαδημίας και τής 'Ανωτάτης Γεωπονικής Σχολής Σε μιά σειρά κοινών συγκεντρώσεων συζητήθηκαν τά σχετικά προβλήματα, από τήν πρακτική τους άποψη, που θά αντιμετώπισουν κατά τήν ένδοξησι του επαγγέλματός των στο έλληνικό χωριό.

—Σε μιά ώραία ταλειτή που οργανώθηκε στη Μαρόαλειο για τό Σολωμό, οι σπουδασταί παρακολούθησαν με ιδιαίτερο ένδιαφέρον τή σχετική ομιλία του κ. Δισυθνοῦ τής 'Ακαδημίας. Πτυχές από τή ζωή του 'Εθνικού μας ποιητού, άγνωστας στους πολλούς, βοηθήσαν τό σπουδαστή να πλουτίση τις γνώσεις του γύρω από τή μοναδική αυτή μορφή τών νεοελληνικών γραμμάτων.

—'Από ένα γράμμα: «'Η δράσις μας εξακο-

Ο Κόσμος τῶν Γραμμάτων

TA BIBLIA

Ἄνδρ. Ι. Κεραμίδα: «Ὁ Ἰησοῦς Χριστός καί ἡ Φύσις». Τό καινούργιο βιβλίον τοῦ κ. Ἄνδρ. Ι. Κεραμίδα ἔχει τὰ κύρια χαρακτηριστικά κάθε ἐργασίας πού μέχρι τώρα ἔχει ὁ συγγραφεύς του παρουσιάσει: πίστι ἀγνή καί γνώσι βαθεῖα τοῦ θέματος. Τό ἐξαιρετικό θέμα μᾶς παρουσιάζεται ἀπό τόν θεολόγο-λογιστή ἀνάγλυφο, ζωντανό, γιομάτο ὀμορφιά. Δέν ὑπάρχει μελετητής τοῦ Εὐαγγελίου πού νά μὴν ἔχη συγκινήθη ἀπό τόν τρόπο, μέ τόν ὅποιον ὁ Κύριος χρησιμοποίησε τήν παρατήρησι καί τήν χάρι τῆς Φύσεως στή διδασκαλία του καί τήν συγκίνησι ἀπό τήν ὀμορφιά τῆς Δημιουργίας, σάν κλίμακα γιά τὸ ἀνάσασμα πρὸς τόν Δημιουργό. Ὁ κ. Κεραμίδα, μέ τήν γιομάτη λυρισμὸ λογοτεχνικότητά του, ἔρχεται νά μᾶς δείξῃ, μ' ἓνα ἐξαιρετο ἐπαγωγὸ καί συστηματικὸν τρόπο, τὴν ἀγάπῃ τοῦ Κυρίου πρὸς τὴ Φύσι. Λεπτός ἀνθολόγος μὲ καί δοκιμὸς κριτικός, δέν περιορίζεται, εἰς τὸ νά συλλέξῃ μόνο, ἀλλὰ πλέκει, συνθέτει, στοχάζεται, καί δημιουργεῖ ἓνα σύνολο πού συγκινεῖ. Δέν θέβει ν' ἀφήσῃ ἀπαράτηρητη

λουθεῖ εἰς τὴν Ἀμερική. Πρὸ καιροῦ πού ἔτυχε νά βρεθῇ στή Φιλαδέλφεια, ἓνα Κυριακάτικο πρωῖνόν, γιά νά κάνῃ ἓνα μάθημα εἰς τὴν ἑλληνόπουλα, εἶδα εἰς τὸ ἑλληνοχριστιανικὸ πνεῦμα ἀνθίξει παντοῦ ὅπου οἱ φορεῖς του πηγαίνουν. Παιδιά, πού ἦλθαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀνάλαβαν, τώρα τελευταία, τὴν εἰσαγωγὴν τῶν χριστιανικῶν τραγουδιῶν τῆς Ἀθήνας, πού περιλαμβάνονται εἰς τὸ βιβλίον «Μετὰ τὸ τραγοῦδι καί τὸ γέλιον».

— Τὸ φετεινὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος ἀνέτειλε, γιά τὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή, μέ τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν ἑλαττωθῆναι οἱ ὑπερβολικῆς ὥρας διδασκαλίας, πρᾶγμα πού καί οἱ ἴδιοι οἱ καθηγηταὶ τὸ βλέπουν δίκαιον καί πολλοὶ προσπάθησαν νά τὸ ἐπιτύχουν. Καί οἱ φοιτηταὶ ἤλπισαν... Ἀλλὰ ἀποχαιρετοῦν καί αὐτὸ τὸν χρόνον μόνον μέ ἐλπίδας γιά τὸν ἐρχόμενον. Ἴσως τότε κάτι νά γίνῃ.

Τὸ ἴδιον ἐλπίζουν εἰς τὴν γίνῃ, τὸν ἐπόμενον χρόνον πάντοτε, γιά τὸ ζήτημα τῶν ἐξεταστικῶν περιόδων, ὥστε νά μὴ συμβαίνουν τόσες καθυστερήσεις. Σὲ μερικῆς περιπτώσεως οἱ ἐξετάσεις τοῦ Ἰουνίου διεξάγονται τὸν ἐπόμενον Μάρτιον ἢ Ἀπρίλιον.

— Τὸ φθινόπωρον ἐσχεδιάζοντο ἀπὸ τῆς ἀρμόδιας ὑπηρεσίας πολλὰ ὄρατα πράγματα γιά τὴν βελτίωσιν τῶν φοιτητικῶν οἰκῶν. Τώρα ἐκινήθη τὸ ἀνδιὰφέρον καί τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας.

Ὁ «Σύνδεσμος Ἑλληνίδων Ἐπιστημόνων» ἤλθε

τὴν ἐσχωριστὴν ἀξία ποῦσαι τὸ βιβλίον γιά τὴν νεότητα. Ὁ σ. εἶναι ἐκπαιδευτικός, ἀγαπᾷ μέ θερμὴν τὴν ἀποστολὴν του καί αὐτὸ φαίνεται καί στὴν νεὰ του ἐργασία. Τὸ βιβλίον του εἶναι μιὰ προσφορά πού πρέπει νάχει συνέχισιν. Μέσα εἰς τὸ βιβλικὸν θησαυρὸν εἶναι πολλὰ τὰ θέματα τὰ κατὰλληλα νά κινήσουν μιὰ πέννα σάν τὴν πέννα τοῦ κ. Κεραμίδα, μέ τὴν ἐξαιρετὴν λογοτεχνικὴν ἀφήγησιν, τὸ λεπτὸ ὄψος καί τὴν ὀμορφὴν γλώσσας καί ἀκόμη μέ τὴν εὐσυνείδησιν καί τὴν διδασκαλικότητα, προσόντα πού κοσμοῦν τὴν νεὰ του ἐργασία.

Σ. ΚΑΛΗΣΠΕΡΗΣ

Sir James Jeans: The Growth of Physical Science, Cambridge 1947, p. 364, 12s. 6d.

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ καθηγητοῦ Jeans.

Πρόκειται περὶ ἔργου ἀνταξίου τοῦ συγγραφέως, ὁ ὅποιος εἶναι ἤδη πολλαπλῶς γνωστός εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτινῶν». Ὁ Jeans δέν κἀμνεῖ ἐξηλθὸν ἐκθῆσιν «τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν». Ὅπως σκοπὸς του εἶναι, ὅπως τονίζει εἰς τὸν πρόλογον, νά προσθέσῃ ἓνα ἀκόμη βιβλίον ἱστορίας τῆς ἐπιστήμης

εἰς ἐπαφὴν μέ ἐπαρχιώτισιν φοιτήτριάς καί συνεζήτησαν μαζί τῆς ἀνάγκης τους εἰς τὴν Ἀθήνα. Σκέπτονται νά ἰδρῶσουν καί οἰκοτροφεῖσιν γιά τὴν καλύτερα ἐξυπηρέτησιν τῶν φοιτητῶν.

— Ἡ Πανεπιστημιακὴ Λέσχῃ πρόκειται νά διαρρυθμισθῇ μιὰ αἴθουσα, σὲ ἐντεικτήριον τῶν φοιτητῶν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας. Καί οἱ ἐνδιὰφερόμενοι ὑπεδέχθησαν τὴν ὄρατα αὐτὴν πρωτοβουλία μέ εὐλογίαν ἱκανοποίησιν.

— Ἐνας συνάδελφος ὑπαδεικνύει, πῶς μέ ἓνα ἑκατοντάδραχμον ἐπὶ πλέον εἰς ἀντίτιμον τῶν λουτρῶν, θὰ ἐξαιρεθῆναι οἱ πόροι γιά νά ἐπισκευασθῇ ἡ σκάλα τῆς φοιτητικῆς Λέσχης πού ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς κατοχῆς βρίσκεται στὴν ἰδίαν κατὰστασιν.

— Οἱ ἐπισκέψεις εἰς τὰ Στρατιωτικὰ Νοσοκομεῖα συνεχίζονται ἀπὸ τὸν φοιτητικὸν κόσμον, σάν ἐλάχιστη ἐνδειξὴ εὐγνωμοσύνης πρὸς τῆς θυσίας τῶν τραυματιῶν. Διὰ λόγια ἐνθαρρυντικὰ καί τὸ κατὰλληλον εἰδικὸν ἔντυπον μέ τὴν χριστιανικὴν ἐλπίδα ἱκανοποιεῖν τὰ ἡρωικὰ αὐτὰ παιδιά.

— Ἄλλες ὁμάδες τῆς Χριστ. Φοιτητ. Ἐνώσεως ἐπισκέφθησαν τὸν παροσμένο μῆνα ἀρκετὰ Μέσα καί Ἀνώτερα Κατηχητικὰ Σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν καί τοῦ Πειραιῶς. Οἱ νεαροὶ μαθηταὶ αἰσθάνονται εἰς τὸν δέν εἶναι μόνοι τους εἰς τὸν τιμημένον δρόμον πού ἀκόλουθοῦν.

Ο ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΣ

εἰς τὰ ἤδη ὑπάρχοντα. Ἦθελε μὲ τὸ ἔργον αὐτό, ὅπως σημειῖται, νὰ δώσῃ μίαν περιγραφὴν τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν τῆς προόδου τῆς Φυσικῆς, συμπεριλαμβανομένης τῆς Ἀστρονομίας καὶ τῶν Μαθηματικῶν, ἀποκλείων δὲ αἰεὶ αὐτὰ σημεῖα ποῦ δὲν ἤμποροῦν νὰ ἐκταθοῦν εἰς γλωσσῶσαν μὴ τεχνικὴν καὶ ἔχουν παντοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἀναγνώστῃς οἱ ὅποιοι στεροῦνται εἰδικῶν ἐπιστημονικῶν γνώσεων.

Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην τῶν Βαθυλῶνων, τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Φοινίκων, διὰ τὴν συνεχίσει, μέσῳ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀράβων, τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελίξεως τῶν φυσικομαθηματικῶν ἀνακαλύψεων κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ νὰ σταματήσῃ εἰς τὸ ἔτος 1946. Ἔτσι, ἐνῶ τὸ ἔργον τοῦ εἶναι τόσο σύντομον καὶ περιληπτικόν, παρουσιάζεται καὶ ὡς ἐπιτομὴ τῆς νεωτέρας Φυσικῆς καὶ Ἀστρονομίας, ἐφ' ὅσον ἐπιτυχάνει νὰ δώσῃ πλήρη εἰκόνα τῶν συγχρόνων προόδων καὶ κατακτήσεων τῆς θετικῆς ἐπιστήμης. Ὁ σ. εἶναι τελείως ἐνημερωμένος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης τῶν τελευταίων αἰώνων, ὅπως καὶ τῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης (Σχολαὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας), καὶ μὲ τὸ ὑπέροχον καὶ γλαφυρὸν ὄρος τοῦ συναρπάσει πραγματικὰ τὸν ἀναγνώστην, ὥστε νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐννοήσῃ τὸ βαθύτερον νόημα τῶν ἐπιστημονικῶν ἀνακαλύψεων. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν μέσων αἰώνων, καὶ ἐκεῖ διαφεύγει πολὺ τὸν ἀναγνώστην καί, μολοντὶ θὰ ἐπιτύχῃ περισσότερον, ἂν δὲν εἶχεν ὡς σύμβουλον τὸν Gibbon, ὁ ὅποιος, κατὰ τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς, ἠδίκησεν ἐξαιρετικὰ τὸ Βυζάντιον.

Τὰ δύο τρίτα τοῦ ἔργου τοῦ τὰ ἀφιερῶναι εἰς τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην. Γέννησις τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης (1452 — 1600). Αἶων τῆς μεγαλοφυΐας (1601 — 1700) — Κέπλερ, Γαλιλαῖος, Κερτσίσιος, Νεύτων, Λάιμπνιτς, Huygens, Grimaldi, Boyle, Bernoulli κ. λ. π., οἱ δύο αἰῶνες μετὰ τὸν Νεύτωνα (1701 — 1897) — Μηχανικὴ Ἀστρονομία, Χημεία, Θερμοδυναμικὴ, Κινητικὴ θεωρία τῶν ἀερῶν, Ἠλεκτρισμός — καὶ τέλος τὸ πεδίον τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης (1886 — 1946), εἶναι οἱ τίτλοι τῶν τεσσάρων κεφαλαίων τὰ ὅποια παρουσιάζουν ξεχωριστὸν ἐνδιαφέρον.

Εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον ὁ Jeans ἐκθέτει ὅτι, οὐδοαῖον καὶ ἐνδιαφέρον ἔγινεν εἰς τὸ πεδίον τῆς ἐπιστήμης καὶ τὸ παρουσιάζει κατὰ τὸν ἀπλοῦστον τρόπον. Ἀρχαί τῆς θεωρίας τῆς σχετικότητος, ἐσωτερικὴ πλοκὴ τοῦ ὀλικοῦ ἀτόμου, ραδιενέργεια, θεωρία τῶν Κβάντα, κοσμικὴ ἀκτινοβολία, ἀρχὴ τοῦ ἀπροσδιορίστου καὶ τέλος σύντομος ἔκθεσις τῆς φυσικῆς καταστάσεως καὶ χημικῆς συστάσεως τῶν ἀστέρων, ὅπως ἐπίσης καὶ ἡ ἡλικία τοῦ σύμπαντος εἶναι τὰ κύρια θέματα τοῦ κεφαλαίου τούτου. Εἶναι ἀρὰ γε ἀνάγκη νὰ συστήσωμεν τὴν μελέτην ἐνὸς τοιοῦτου ἔργου;

K. ΠΕΝΤΕΑΙΚΟΣ

«Unity and Reunion» A Bibliography by H. R. T. Brandreth.

Ἐχουν γραφῆ πολλὰ βιβλία, μὲ σκοπὸ νὰ δεῖξουν τὴν ἀνάγκη ἐνότητος καὶ συνεργασίας ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ μιὰ κοινὴ προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴν πρόοδο τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅραματισμοὶ ἔχουν γίνει γιὰ μιὰ παγκόσμια Ἐκκλησία, συνέδρια ἔχουν ἀσχοληθῆ συνεχῶς γιὰ τὴν «ἐνότητα» καὶ μιὰ πλοῖσα γενικὰ βιβλιογραφία ἡπάρχει γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀλλὰ λίγοι ἄνθρωποι ἔχουν τὴν δυνατότητα νὰ γνωρίσουν τὴ δύναμι καὶ τὴ σημασία αὐτῆς τῆς προσπάθειας, γιὰτὶ ὅλοι σήμερὰ ζοῦμε περισσότερο τὰ γεγονότα ποῦ μαρτυροῦν τὴν διαίρεσι.

Καί, ἀκριβῶς ὁ σκοπὸς τοῦ H. Brandreth εἶναι νὰ δεῖξῃ μὲ τὸ βιβλίον τοῦ «Unity and Reunion» ὅτι «ἡ ἱστορία τῆς ἐνώσεως δὲν ὑστερεῖ τῆς ἱστορίας τῆς διαίρεσεως».

Ὁ σ., κάνοντας μιὰ προσπάθεια νὰ δώσῃ μιὰ ἀντικειμενικὴ εἰκόνα τῆς ἐργασίας ποῦ γίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19ου αἰῶνος, γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν, περιορίζεται μόνον σὲ ἐργασίας ποῦ ἔχουν γίνει, ἀφήνοντας ζωντανὰ ἀποτελέσματα μιᾶς αἰσθητῆς ἐνότητος τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τῆς προσπάθειας ποῦ ἔγιναν μὲ ἀρκετὰ καλὰ ἀποτελέσματα γιὰ τὴν ἐνότητα μικρῶν τμημάτων τῶν ἴδιων Ἐκκλησιῶν, προχωρᾷ σὴν μέρη σήμερὰ αἰσθητῆ ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν, ποῦ διαφέρουν μετὰ τοὺς οὐσιαστικὰ. Καί, ἀκριβῶς, αὐτὴ ἡ ἐνότης βοήθει τὸν συγγραφέα νὰ ἐκφράσῃ καὶ τὴν πεῖρα ποῦ αὐτὴ δίνει, καὶ ποῦ βγαίνει, κυρίως, ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἐνότητα τοῦ Καναδά, ὅτι δηλαδὴ «... ἡ ἐπιτυχία ἡπὴρξε μᾶλλον πνευματικῆς παρά οικονομικῆς φύσεως». Καὶ αὐτὴ τὴν διάγνωσι, ὅτι, δηλαδὴ, ἡ ἐπιτυχία γιὰ μιὰ ἐνότητα εἶναι αἰσθητὴ μόνον ὅταν εἶναι πνευματικῆς φύσεως, τὴν κάνει πλέον ὁ ἴδιος ὁ μελετητῆς τῆς ὅλης βιβλιογραφίας. Δὲν ὑστερεῖ δὲ ἡ βιβλιογραφία αὐτὴ σὲ τίποτε, νομίζω, ἐφ' ὅσον εἶναι κατὰ τέτοιον τρόπον τακτοποιημένη, ὥστε νὰ σκιαγραφῇ ὅλη τὴν καλὴν διάθεσι τῶν ἀξίων πνευματικῶν ἡγετῶν τῶν Ἐκκλησιῶν γιὰ τὴν κατανοήσι τῶν κοινῶν πνευματικῶν προβλημάτων ποῦ ἀπασχολοῦν ὅλες τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὐτὰς τῆς διαθέσεις τῆς βλέπει κανεὶς μέσα σὲ τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς βιβλιογραφίας, ποῦ τῆς παρουσιάζει μὲ τῆς διάφορες προσπάθεις ποῦ ἔχουν γίνει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Συνέδρια, προσευχῆς καὶ βιβλία, ποῦ σκοπὸ ἔχουν νὰ ἀνοίξουν δρόμους ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα σὲ ὅλες τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι τακτοποιημένα ἀπὸ τὸν συγγραφέα σὲ μιὰ ἁρμονικὴ σειρά, ἔτσι ποῦ νὰ δίνει ἡ βιβλιογραφία τὴν δυνατότητα νὰ μελετηθῇ καὶ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀπὸ τὸν εἰδικὸν καὶ τὸν μὴ εἰδικὸν ἀκόμη: Τόσο ὁ ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὴν ὅλη κίνησι γιὰ τὴν ἐνότητα ὅσο καὶ ὁ εἰδικὸς ἐνδιαφερόμενος γιὰ τῆς περιωρισμένης σχέσεως δύο Ἐκκλησιῶν (π.χ. Ἀγγλικανῶν — Ὀρθοδόξων) μπορεῖ εὐκολὰ νὰ βρῇ μιὰ

καλὴ καθοδήγησι μετὴν βιβλιογραφία αὐτή. Μία συλλογὴ τῶν περιοδικῶν ποὺ ἔχουν σάν σκοπὸ τους τὴν ἐργασία γιὰ τὴν ἐνότητα, σὸ τέλος τοῦ βιβλίου, διευκολύνει ἀκόμη περισσότερο ἕκαστον ποὺ συστηματικὰ παρακολουθεῖ τὴν ἐργασία αὐτή.

Ἄλλὰ θὰ ἦταν ἡ μεγαλύτερη παράλειψις, ἐάν κανεῖς, γράφοντας γιὰ τὴν βιβλιογραφία αὐτή, δὲν ἀνέφερε ἕκαστον ποὺ καὶ ὁ σ. τονίζει μὰ καὶ ποὺ ἀπὸ τὴν μελέτη της, βγαίνει, ὅτι δηλαδὴ ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐνότητα δὲν μπορεῖ νὰ γίνη πραγματικότερη ἢ δὲν εἶναι καθαρὰ χριστο-κεντρικὴ.

Ἡ μορφή τοῦ Χριστοῦ, ἀδιαίρετη καὶ ἐπιδη-λική, εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ πραγματοποιήσῃ τὸν δραματισμὸ τοῦ σ. γιὰ μιὰ ἐνωμένη Χριστιανικὴ ἀνθρωπότητα. Δ. Σ.

«Growing up in a Modern Society» by Marjorie Reeves.

Ἡ ἀνάπτυξι τοῦ παιδιοῦ μέσα σὲ μιὰ κοινω-νία, πολὺ δὲ περισσότερο μέσα σὲ μιὰ σύγχρονη μεταπολεμικὴ κοινωνία, εἶναι τὸ πρόβλημα ποὺ ἀπασχολεῖ τὴν σ. αὐτοῦ τοῦ βιβλίου.

Καὶ εἶναι ἀρκετὰ πρωτότυπος ὁ τρόπος μετὸν ἕποιο ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα αὐτό, γιατί ἡ σ. δὲν δίνει συνταγὰς γιὰ τὴν διαπαιδαγωγίαν τοῦ παιδιοῦ ἀλλὰ μὰς ἀφίνει νὰ δοῦμε ἀντικει-μενικὰ τὴν κοινωνία καὶ τὸ παιδί, μετὶς ἂ ἀγ-καεσ ποὺ ἔχει, γιὰ νὰ συμφωνήσωμε σὸ τέλος μετὶς ὁδηγίαις ποὺ δίνει ἡ συγγραφεὺς.

Δὲν νομίζει ἡ σ. πὸς ἡ μόρφωσι καὶ ἡ γενικὴ ἀνάπτυξι τοῦ νέου μπορεῖ νὰ σχεδιασθῇ μέσα σὸ ἐργαστήριον τοῦ παιδαγωγοῦ, μετὶς τὴ βοήθεια μὰς μόνο θεωρητικὰ κατηρητισμένης σκέψεως. Ἀντίθετα, πιστεύοντας πὸς ἡ μόρφωσι σχετίζε-ται μετὰς ἕκαστον τῆς κοινωνικῆς ζωῆς δίνει μιὰ ζωηρότητα στὴν ἀποψή της, ὅτι καθε σέ-διον διαπαιδαγωγήσεως πρέπει νὰ πηγάζῃ μέσα ἀπὸ τὴν πράξι. μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν καθημε-ρινὴν ζωὴν ποὺ θὰ ὑπαγορεύσῃ μιὰ μόρφωσι, ποὺ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐπιτυχία τοῦ παιδιοῦ.

Ἄλλὰ, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ κοινωνία παρουσιάζε-ται σάν διαμορφωτὴς τῆς διαπαιδαγωγήσεως τοῦ παιδιοῦ, γι' αὐτὸ παρατηρεῖ κανεῖς μέσα σὸ βιβλ. ο τῆς M. Reeves μιὰ τόσο ὄντολο-γικὴ ὅσο καὶ δεοντολογικὴ εἰκόνα τῆς σύγχρο-νης κοινωνίας, εἰκόνα ποὺ βάζει ἀρκετὰ ἐρωτη-ματικὰ γιὰ τὸ πὸς ἡ σύγχρονη κοινωνία μπο-ρεῖ ἀποδοτικὰ νὰ κατευθύνῃ τὴν καινούργια γενιά.

Καί, μόλις προχωρήσῃ κανεῖς λίγο μετὴν σ. στὴν ὄντολογικὴ ἐρευνα γιὰ τὴν σύγχρονη κοινωνικὴ πραγματικότητα, βλέπει ἀμέσως μιὰ πτώσι τῶν ἀξιών σὸ πρῶτο καὶ βασικὸ στοιχεῖο τῆς κοινωνίας, στὴν οἰκογένεια.

Ἡ οἰκογένεια ποὺ ἐμφανίζεται σάν τὸ γεφύρι ποὺ ἐνώνει τὸ ἄτομο μετὴν πλατύτερη κοινω-νία, τὸν ἔξω τοῦ σπιτιοῦ κόσμον δηλαδὴ, ἔχει χρεωκοπήσῃ στὴν προσπάθειά της αὐτή, γιατί δὲν φρόντισε νὰ ὀπλίσῃ τὸ παιδί μετὰ κάποια πί-στι, πρὶν τὸ ἐμφανίσῃ στὴν κοινωνία.

Καί αὐτὴ ἡ ἄλλειψις κάποιας πίστεως ποὺ, σιγὰ σιγὰ, ἐξαφανίστηκε ἀπὸ τὴν οἰκογένεια, φεύγει καὶ ἀπὸ τὴν ὅλην ὁρᾶσι τῆς κοινωνίας καὶ ἀφίνει στὴ θέσι της τὸ σύνθημα: ἀρπαγὴ καὶ ἀνταγωνισμὸς.

Πὸς λοιπὸν μπορεῖ σήμερα ν' ἀναπτυχθῇ ὁ νέος μέσα σὲ μιὰ τέτοια κοινωνία; Πὸς μπορεῖ, ἐνῶ τὰ συνθήματα τῆς ἀδικίας βουίζουν στὰ ἀ-τιά του, νὰ δώσῃ προσοχὴ σὲ κάποια ἄλλα συν-θήματα, στὰ συνθήματα τῆς ἀγάπης ποὺ ἂν καὶ δὲν ἐπαφῶν νὰ ὑπάρχουν ἐν τούτοις ἀκούγονται σεβόμενα μέσα σὸ ὄρυθο;

Καί ἀκριβῶς μέσα ἀπὸ αὐτὴ τὴ σύγκρουσι, ποὺ βλέπει κανεῖς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάμεσα στὴ σύ-χρονη πραγματικότητα ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ στὴν ἰδεατικὴ πραγματικότητα ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ σ. βγάζει ἕνα συμπέρασμα, ποὺ εὐκόλα μπορεῖ νὰ ξεπαράσῃ τὰ ὅρια τῆς θεωρίας Τὸ συμπέ-ρασμα ὅτι πρέπει τὸ ἄτομο νὰ βοηθηθῇ νὰ βρῇ τὴν ὀκλαλήρωσι τοῦ ἑαυτοῦ του. Καὶ αὐτὴν, σὲ πείσμα καθε κοινωνικῆς ἀνωμαλίας, τὴν δίνει ἡ συμμόρφωσι μετὸ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ σ., χωρὶς νὰ πικρὴ νὰ εἶναι, ὁ ρεαλιστής, ὁ ἀντικειμενικὸς μελετητῆς τῆς πραγματικότη-τος, δὲν διστάζει νὰ διαπιστώσῃ ὅτι ὁ μεγαλύ-τερος παιδαγωγὸς τοῦ νέου, ποὺ ζῇ μέσα στὴν σύγχρονη πραγματικότητα, εἶναι ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Κάνοντας ἕκκλησι στὴν Ἐκκλησία νὰ μορφώ-σῃ τὰ παιδιὰ της σάν συνειδητὰ μέλη τῆς παγκόσμιας Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, συνιστᾷ νὰ βρεθοῦν δάσκαλοι ποὺ θὰ μποροῦν ὄχι νὰ διδά-σκουν μόνο τὴ θεία ἐπιταγή, ἀλλὰ κυρίως νὰ τὴ ζοῦν. Τέτοιοι δάσκαλοι θὰ δείξουν σὸ παιδί, πὸς μιλάει ὁ Θεὸς στὸν καθένα γιὰ τὸ καθῆκον τῆς στιγμῆς, τὸ καθῆκον ποὺ πρέπει νὰ ἐκπλη-ρωθῇ σὸ γράφειο, σὸ ἐργοστάσιον, σὸ δρό-μο κλπ.

Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ πρέπει βαθειὰ νὰ ποτίζῃ τὴ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ, ἔτσι ποὺ τὸ παιδί νὰ μπο-ρῇ νὰ τὴ ζῇ, καὶ ὄχι νὰ τὴ δέχεται σάν μιὰ θεωρία ποὺ δὲν γίνεται πράξι. Αὐτὴ ἡ διαπαι-δαγωγίη θὰ ὀπλίσῃ τὸ παιδί νὰ ἀντιμετωπίζῃ, ἀνδρικά καθε ὀλιστικὴν θεωρία, γιατί θὰ τοῦ δώσῃ τὴ δυνατότητα νὰ ἔχῃ ζωντανὴ τὴ συναί-σθησι πὸς δουλεύει ἀποδοτικὰ γιὰ μιὰ καινούρ-για κοινωνία.

Ἡ ὅλη, λοιπὸν, περιγραφή τῆς κοινωνίας, ὅ-πως εἶναι, παρουσιάζει σὸ βιβλίον αὐτὸ ἀνά-γλυφα τὴς ἀνάγκης της. Ἀνάγκης ποὺ κάνουν πρόβλημα τὴν μόρφωσι καὶ τὴν ἀνάπτυξι τῆς προσωπικότητος. Ἄλλὰ τὸ πρόβλημα εἶναι ἄλυ-το, μέχρι τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ ἀναγνώστης θὰ μπο-ρέσῃ νὰ ὀμολογήσῃ μαζὺ μετὴν σ., ὅτι σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι «... νὰ μορφώσῃ τὸ παιδί μέσα σὲ μιὰ ἐπίγεια πόλι, μετὰ σκοπὸ νὰ τοῦ δώ-σῃ τὴ δυνατότητα νὰ ζητήσῃ ἐλεύθερα μιὰν οὐ-ράνια».

Ἡ προσερχογὴ στὴν σύγχρονη πραγματικότη-τα, ποὺ ὑπαγορεύεται ἀπὸ μιὰ αἰώνια ἀλήθεια τὴν ἀλήθεια τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, δίνει τὴν μοναδικὴ

λύσι γιά τή μόρφωσι τοῦ παιδιοῦ, ὅπως καί γιά τόσα ἄλλα προβλήματα. Δ. Σ.

Ἀνάμεσα στή πάμπολλα βιβλία πού κυκλοφόρησαν τελευταία στή Νέα Ἰόρκη καί κράτησαν τήν προσογή περιοδικῶν κι' ἐφημερίδων, εἶναι καί τὰ παρακάτω:

«**Ἀγγελοι στή σκόνη**»: Ἀγγλική μετάφρασι τοῦ μυθιστορήματος τῆς χριστιανῆς Πολωνίδος συγγραφέως Σοφίας Κουσάκ. Ὅπως καί τὰ προηγούμενα μυθιστορήματα τῆς Σοφίας Κουσάκ πού ἔχουν ἤδη μεταφραστῆ: «Μακάριοι οὐ πραιεῖς» καί ὁ «Ἀεπρός βασιλιγᾶς», το «Ἀγγελοι στή σκόνη» εἶναι μυθιστόρημα τοῦ χριστιανικοῦ μεσαιῶνος, καί πιό συγκεκριμένα τῆς πρώτης σταυροφορίας.

— «**Ὁταν ἔπασε τό βρονό**». Ἀγγλική μετάφρασι τοῦ μυθιστορήματος τοῦ γνωστοῦ Ἑλβετοῦ συγγραφέως Καρόλου Φερδινάνδου Ραμόζ. Μέσα ἀπό τήν τραγωδία τοῦ μικροῦ καλοκαιριοῦ χωριοῦ στήν Ἑλβετία πού πρὶν ἀπό 200 χρόνια, τό πλάκωσι τοῦ βρονό—ὁ Ραμόζ δίνει τό μήνυμά του: ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάνω ἀπ' ὅλες τίς δυνάμεις τῆς φύσεως καί τίς νικά ὅλες γιατί ἔχει ψυχή.

— «**Θάματα**». Ἀμερικανική ἔκδοσις τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀγγλοῦ συγγραφέως C. S. Lewis, πού πρωτοφάνηκε τό περασμένο καλοκαίρι στήν Ἀγγλία. Πολλοί θεωροῦν τόν C. S. Lewis σάν τόν καινούργιο Chesterton τῶν Ἀγγλικῶν γραμμάτων. Πρὶν φθάσι στό κύριο τῶν θέμα πού εἶναι τὰ θαύματα—καί τό πιό μεγάλο ἀπ' ὅλα ἡ ἐνσάρκωσι τοῦ Λόγου—ὁ Lewis ἀντιμετωπίζει: μέ δύναμι καί μεγάλη ἐπισέκεια τόσο τό νατουραλισμό ὅσο τόν πανθεϊσμό καί τόν ὄλισμό. Ὁ τρόπος τοῦ γραφίματός του, καί τῆς σκέψεως του εἶναι πρωτότυπος καί γυμνάτος ἀνδιαφέρον, εἶτε γιά τήν ελευθέρα βούλησι μιᾶς, τῆ Χάρι καί τήν αἰώνια ζωή, εἶτε γιά τή φύσι καί τή λογική.

— **Μεταπολεμική ἔκδοσις τῆς «World Book Encyclopedia»**. Τό ἐνδιαφέρον στήν καινούργια ἔκδοσις αὐτῆς τῆς Ἑγκυκλοπαιδείας πού θεωρεῖται μιᾶ ἀπ' τίς καλλίτερες, εἶναι καί τό ὅτι ὅλα τὰ θέματα πού ἀναφέρονται στή χριστιανική πίστι καί φιλοσοφία, δέν ἔχουν γραφή ἀπ' ὅποιονδήποτε κατὰ τό μέλλον ἢ ἤττον ὀρθολογιστῆ θεολόγο, ἀλλά ἀνεξαρτήτως ἔχουν ὅλα τήν ὑπογραφή ἀνθρώπων μέ γνήσια τή χριστιανική τους πίστι.

— «**Τό ξύλον τῆς ζωῆς**». Ὑπό Louis de Wohl. Τό μυθιστόρημα αὐτό εἶναι στήν ἴδια οὐρᾶ μέ τό «The Robe» τοῦ Lloyd Douglas πού εἶχε τόση μεγάλη ἀπήχησι στό παγκόσμιον ἀναγνωστικόν κοινόν.

Ἀναφέρεται κι' αὐτό στούς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Μέ τόν τίτλο «**Ἡμερολόγιον τῶν Γαλλικῶν Γραμμάτων**» ἐκυκλοφόρησε ἕνα ἐνδιαφέρον βιβλίον μέ πρόλογο τοῦ Georges Duhamel καί τή συνεργασία κορυφαίων Γάλλων κριτικῶν, πού σκοπό του ἔχει νά δώσει μιᾶ γενική εἰκόνα τῆς πνευματικῆς παραγωγῆς στή Γαλλία κατὰ τόν τελευταῖο καιρό.

Τά διάφορα ἐπί μέρους κεφάλαια πού ἀναφέρονται στή φιλοσοφία, στή λογοτεχνία, στήν ἱστορία, στίς θετικές ἐπιστήμες κλπ. καθρεφτίζουν τόν παλμό, τίς σκέψεις καί τίς προτιμήσεις τόσο τῶν συγγραφέων ὅσο καί τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινού. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ γνώμη τῆς Claude Edmonde Magny, μιᾶς ἀπό τίς καλύτερες κριτικούς, πού θεωρεῖ σάν μιᾶ αἰτία τοῦ ὅτι πολλά βιβλία φέρνουν τόν ἀναγνώστη σέ ἀμηχανία, τό σκοπό πού ἔχουν βάλει, νά σπάσουν τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, χωρὶς ἔν ταῦτοις νά ἀναγνωρίζουν τήν ὑπαρξί τῆς Ἀλήθειας.

Ὁ Robert Kanters, κρίνοντας τήν λογοτεχνική παραγωγή ξεχωρίζει: γενικά τό ὅλο ἔργο καί εἰδικότερα τό «Monsieur Ouine» τοῦ Bernanos ἐνός ἀπό τοῦς ἑξ μεγάλους συγγραφεῖς στούς ὁποίους ὑπολογίζει ἡ Γαλλία. Κάνει ἄλλο βιβλίον δέν εἶχε τήν πνευματική ἀπήχησι τοῦ ἔργου αὐτοῦ, στό ὅποιο ἡ κεντρική ἰδέα εἶναι ἡ ἀνάπτυξι ἐνός εἰδους καρκινώματος τῆς ψυχῆς ἀπό τό ὅποιο ὑποφέρει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος ἐνεκα τῆς ἀποστασίας.

Ὁ ἴδιος ὁ Kanters σέ μελέτες του παραδέχεται σάν αἰτία τῆς παρακμῆς τήν κρίσι τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος. Κατά τήν γνώμη του δέν μορεῖ νά ὑπάρξη ἀνάστυξι τοῦ πολιτισμοῦ χωρὶς ἀνάστυξι τοῦ συναισθήματος αὐτοῦ.

Τήν ἀνάγκη τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τονίζουν καί οἱ Γάλλοι ἐπιστήμονες πού, ὅπως βασιλιῶνα ὁ René Sudre στήν περί τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν κεφάλαιο, ἔρχονται νά κλονίσουν τόν ζυγόν τοῦ ὄλισμοῦ καί τό πετυχαίνουν πολὺ καλά.

Παράλληλα εἶναι αἰσθητῆ ἡ τάξι αὐτῆ καί στή Φιλοσοφία, ὅπου τὰ ρεύματα εἶναι ποικίλα. Καί ἐδῶ ὑπογραμμίζει: ὁ Jean Lacroix « τήν συνέχισι τῶν καλύτερων γαλλικῶν παραδόσεων, τήν ἀνάπτυξι δηλ. μελετῶν ἐπιστημονικῆς φύσεως ἀπό φιλοσόφους πού ἔχουν συγχρόνως τήν ἔννοια τῆς ἱεραρχίας τῶν ἀξιῶν ».

Σ' ὅλα γενικά τὰ κεφάλαια κυριαρχεῖ τό πνεῦμα πού ὀδηγεῖ τόν Robert Aron νά διαπιστώσῃ ὅτι «οἱ πιό ἐπικινδύνους μηχανεῖς δέν εἶναι ἐκείναι πού ἐξυρνομα ἀλλά ὅλοι αὐτοὶ οἱ πιό κρυφοὶ καί ἀγνωστοὶ μηχανισμοὶ τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ ὅταν δέν θέλει νά παραδεχθῇ τήν Ἀλήθεια. Καί τήν ἀλήθεια αὐτῆ ἀναγνωρίζοντας οἱ πνευματικοὶ ἡγέται τῆς Γαλλίας ἔρχονται—ὅπως καί σέ εἰδικότερα γι' αὐτοὺς ἄρθρα ἔγραψαν οἱ Ἀκτινές—νά σκοπίσουν τὰ σύννεφα τῆς προκαταλήψεως καί νά χύσουν καινούργια πνοή στήν πνευματική ζωῆ τοῦ τόπου τῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΑΛΗΘΙΝΕΣ ΕΛΠΙΔΕΣ

Φίλε κ. Διευθυντά,

Μολοντί οί καιροί πού περνοῦμε εἶναι τόσον δυσχερεῖς, ὡς δι' ἐκεῖνον πού ἔχει τὰ μάτια καθαρά καί βλέπει τήν πραγματικότητα τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, παρουσιάζουν οδαιώδη καί χαρακτηριστικά σημεῖα πολύ φωτεινά καί παρήγορα. Τά σημεῖα αὐτά γεμίζουν τήν ψυχὴν μὲ χαράν καί εὐχαρίστησιν καί κάνουν τόν σημερινόν ἄνθρωπον νά ἔχῃ ἐλπιδοφόρους δραματισμούς διὰ τὸ μέλλον καί διὰ τὸ παρόν, δραματισμούς πού ἀποτελοῦν πραγματικότητα μέσα εἰς τὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν εἰδικώτερον. Καί ἐσφυλίζοντας τὰς «'Ακτίνας» τοῦ παρασμένου Ματοῦ, διαβάζω (σ. 195), μεταξὺ τῶν ἄλλων, τοῦτα τὰ λόγια τοῦ Π. Μελίτη: «Χαρά νοιώθει ὁ χριστιανός τοῦ 1947, χαρά καί ἀγαλλίασι, ὅταν βλέπῃ τίς μαζικὰς ἐκδηλώσεις θρησκευτικοῦ ἐνδιαφέροντος στὸν πολιτισμό μας, στὴν ἐπιστήμη, στὰ γράμματα, στὴν τέχνη, ἐκδηλώσεις πού ὄχι χθές δὲν τολμοῦσιν κανεὶς νά τις σκεφθῇ. Χαρά καί ἀγαλλίασι, ὅταν βλέπῃ τίς ἐκκλησιαίς πού γεμίζουν ἀσφυκτικά, τὸ χριστιανικὸ ἔντυπο πού ὄλο κι' ἀπλώνεται στίς πλατεῖες μάζες, τίς μυριάδες τοῦ Κατηχητικοῦ».

Πόσον αἱ περσιναὶ διαπιστώσεις ἔχουν ὑπερβῆ κάθε αἰσιοδοξίαν προσδοκίαν καί πόσον περισσότερο πρέπει νά χαιρῶ ἢ καρδιά καί ν' ἀλλάσσεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ χριστιανοῦ τοῦ 1948, διὰ τὴν πλουσίαν αὐτὴν καρποφορίαν! Εἶναι μηνύματα χαρμόσυνα αὐτὰ πού βλέπουν σήμερα τὰ μάτια μας! Οἱ ἀγαπητοὶ ἀναγνώσταί τῶν «'Ακτίνων» θά ἐνθυμῶνται πελασιότερα ἄρθρα μου—καί μάλιστα τὸ Παγαλινοῦ τεύχος τοῦ 1943—πιθανόν δὲ νά εἶχα θεωρηθῇ τότε ὑπερβολικός ἢ καί ἀπαισιόδοξος εἰς τὰς κρίσεις μου ἐκεῖνας. «'Αλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τόν λόγον ὑπενωμίζω τὴν περίπτωσιν ἐκεῖνην, διὰ νά κάμω σήμερον, μετὰ μίαν πενταετίαν, μερικὰς εὐχαρίστους διαπιστώσεις.

Τὸ πνευματικὸν ἐξαχθάρημα εὐνεχίσθη μὲ μεγαλυτέραν ἔντασιν καί εἰς εὐρύτεραν ἔκτασιν τὰ τελευταῖα χρόνια. Αἱ πολλαὶ καί ποικίλαι δοκιμαί τῶν πικρῶν καρπῶν τῆς ἀνοήσεως καί τῆς ἀποστασίας εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς πνευματικῆς καί κοινωνικῆς ζωῆς τῆς χώρας μας' ἡ μεγαλυτέρα ἀποκάλυψις τοῦ ψεύδους καί τῆς ἀπάτης πού φέρει εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ὁ ὀρθολογισμός, ὁ ὀλιτισμός καί αἱ διάφοροι ἐκφάνσεις τῶν ἢ συνέχισις τῶν δοκιμασιῶν καί τῶν θλίψεων' πρὸ παντὸς ὅμως ἡ ἡμπρακτος ἐμφάνισις τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου, συντέλεσαν εἰς τὸ νά σημειωθῇ μία εὐχάριστος μεταστροφή. Νά ἴδῃ, δηλαδή, ὁ πολὺς κόσμος τὴν ζωὴν πού δίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ ἐφαρμογὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, νά τὴν θαυμάσῃ, νά τὴν ἀναγνωρίσῃ, καί νά ἐπιθυμήσῃ νά τὴν ἀκολουθήσῃ.

Ἐκεῖνος πού ζῆ μέσα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ τόπου μας καί παρακολουθεῖ τὰς συναχθεῖς μεταλλαγὰς τῆς, διαπιστώνει εὐχαρίστως ὅτι τὸν τελευταῖον καιρὸν σημειώνεται περισσότερο ἔντονος ἢ τὰς τῆς πλειονότητος τῶν πνευματικῶν ἡγετῶν νά ἐμπνέωνται ἀπὸ τὴν πηγὴν «τοῦ ὄρατος τοῦ ἀλλομένου εἰς ζωὴν». Διαλέξεις καί ὁμιλίαι, πού γίνονται ἀπὸ ἐπισήμων ἀκαδημαϊκῶν βημάτων ἀπὸ διακεκριμένους Ἑλληνας ἐπιστήμονας καί διανοουμένους, φέρουν τώρα πλέον κάποιον ξεχωριστὸν τόνον πού ἔχει τὴν αἰτίαν του εἰς τὸ πρωτακτοῦνον κήρυγμα τῆς λίμνης τῆς Τιθεριάδος. Μαθήματα γενικά, ἀπευθυνόμενα πρὸς φοιτητὰς τῶν Πανεπιστημίων μας ἢ καί πρὸς σπουδαστὰς τῶν ἄλλων Ἀνωτάτων Σχολῶν τοῦ κράτους, ἔχουν κάποιον ἰδιαιτέρον χρώμα πού ζητεῖ νά μῆ μέσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νέων καί πραγματικὰ ἐπιδρᾷ ἐντόμως καί εὐρίσκει ἰσχυρὰν ἀπήχησιν εἰς τὴν νεολαίαν μας. Καί εἶναι ἄξιον προσοχῆς τὸ γεγονός ὅτι, ὅλη αὐτὴ ἡ χριστιανικὴ πνοὴ εἶναι ἀπόρροια καί ἐκδηλώσις μιᾶς βαθυτέρας μεταβολῆς πού συνταλεῖται εἰς τὰ βάθη τῆς ὑπάρξεως διδασκόντων καί διδασκωμένων. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ εἶναι φυσικὴ νά γίνεταί περισσότερο ἐμφανῆς εἰς τὴν σπουδάζουσαν νεότητα. Ἡ νέα γενεά, αὐτὴ ἀκριβῶς πού θ' ἀναλάβῃ ἐντός ὀλίγου ὑπευθύνους ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς τοῦ ἔθνους μας, ἐπιθυμεῖ νά ζήσῃ καί κατὰ ἓνα ἀξιόλογον μέρος ζῆ τὴν χριστιανικὴν ζωὴν.

Εἶναι δὲ πλέον τόσον διάχυτος καί ἐμφανῆς ἡ πνοὴ αὐτὴ, ὥστε πολὺ δύσκολα νά διαφεύγῃ τὴν προσοχὴν καί τοῦ ὀποιοῦδήποτε προκατειλημμένου παρατηρητοῦ τῆς σημερινῆς πραγματικῆς τῆς «'Αλλ'» εἶναι ἐξαιρετικὰ εὐχάριστος καί παρήγορος καί ἐλπιδοφόρος ἡ εὐθεσία πού ἀποπνέει ἡ ἀτμόσφαιρα αὐτὴ καί τὴν ὅποιαν αἰσθάνονται ὅσοι ἀγαποῦν τὸν τόπον μας καί ποθοῦν νά ζοῦν τὴν Ἑλλάδα «λουραμένη στῆς πίστεις τὸ φῶς».

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος συγκινεῖται κανεὶς κατὰ βάθος κυττάζοντας τὴν ἀγνὴν, τὴν ἄδολον, ἀλλὰ πηγαῖαν καί καθαρὰν καί ζωογόνο/ν ἀτμόσφαιραν, μέσα εἰς τὴν ὅποιαν ἀνατρέφεται καί ἀνδρῶται ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῶν γυμνασίων καί τῶν ἄλλων σχολῶν, ἐμπορικῶν, ἐπαγγελματικῶν καί τεχνικῶν. Ἡ, κατὰ τὴν ὁσάν τῆς, χριστιανικὴ αὐτὴ ἀτμόσφαιρα παρουσιάζεται περισσότερο ἔντονος, ὅταν ἡ νεότης ἐμφανίζεται θυαδικά. Τὴν ἱδραῖον π.χ. εἰς τὰς σχολικὰς τῆς ἑορτᾶς νά σκορπίζῃ τὸ ἄρωμα πού κάμνει τοὺς μεγάλους νά ἐνθουσιάζωνται καί νά δραματίζωνται πολλά. Διότι ὅλα ὅσα παρουσίας, τὸ τραγῶδι, τὸ ποίημα, ὁ διάλογος, τὸ σκέτς, τὸ μικρὸ δραματάκι κλπ., ὅλα ἐπρόδιδαν εἰς κάποια μεγάλη καί βαθεῖα μεταβολὴ ἔχει σημειωθῇ εἰς τὴν ζωὴν τῶν παιδῶν μας. Εἶναι πλέον πέρα πού ἀπηρεασμένη ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα καί ἀπὸ τὸν πλῆμον πού δίδει κάθε πηγατον, καί αὐτὸ ἀκριβῶς μετέδωκεν εἰς ὅλους ὅσοι παρηκολούθησαν τὰς ἑορτὰς τῆς. Τὴν παρηκολούθησαμεν τὸν τελευταῖον καιρὸν εἰς τὰ

σχολαία καὶ τὴν εἶδαμεν νὰ χρωματίζῃ ἔντονα τὴν σχολικὴν ζωὴν. Εἰς τὸ μάθημα, τὸ παιχνίδι τὸ διαλειμμα, τὴν ἐλεύθερη ὥρα, παντοῦ.

Καὶ εἶδαμεν εὐχαρίστως καὶ τοὺς διδασκάλους τῆς νεολαίας αὐτῆς νὰ ἀμιλλῶνται εἰς τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς νέας γενεᾶς. Νὰ θέλουν καὶ νὰ ἐργάζονται νὰ μεταδώσουν διὰ τὸν καλὸν ἔχουν καὶ πιστεύουσιν πὺς βοηθεῖ τὰ παιδιά διὰ νὰ εἰσέλθουν τὸν δρόμον τοῦ δὴγασε εἰς τὴν χαρὰν καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἐπιτυχημένην. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς καθηγητὰς, ἐμπνέονται ἀπὸ τὰ παιδιά, ἀλλὰ καὶ ἐμπνέουν καὶ κατευθύνουν καὶ αὐτοὶ τοὺς μαθητὰς τῶν. Τοὺς συνιστοῦν τὸ καλὸν βιβλίον καὶ περιοδικόν, τὸ Κατηχητικὸν Σχολεῖον, τὴν εὐγενῆ ἐν γένει προσπάθειαν καὶ τὰ ἐνθαρρύνουν εἰς τὴν χριστιανικὴν ζωὴν. Διότι βλέπουν διὰ τὰ παιδιά ποὺ ἐπηρεάζονται πρὸ πολὺ ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν πνευματικὴν καὶ, κόπως ξεχωριστά, τὰ παιδιά τῶν Χριστιανικῶν Μαθητικῶν Ὁμάδων (X.M.O.), εἶναι τὰ καλύτερα εἰς τὰ μαθήματα καὶ τὸ ἦθος καὶ τὸν χαρακτῆρα καὶ οἱ μικροὶ βοηθοὶ τῶν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ σχολείου.

Ὅταν μέσα εἰς τοὺς κόλπους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅταν μέσα εἰς τὴν καρδίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν πρωτεύουσάν της, ὅπως καὶ τὴν πλεον ἀπομακρομένην γωνίαν τῆς ἑλληνικῆς γῆς, γίνεται τέτοια πνευματικὴ δημιουργία καὶ ἀναδημιουργία εἰς μεγάλους καὶ νεωτέρους καὶ μικροὺς, καὶ ἡ ἐργασία αὐτῆ περιουσιάζῃ ρυθμὸν ταχύν, σταθερόν καὶ συνεχῶς προοδευτικόν, τότε κάθε Ἑλληγὴν, κάθε ἄνθρωπος ποὺ λυπεῖται διὰ τὸ κατάντημα εἰς τὸ ὅποιον ἔφερε τὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστασία, εἶναι αἰσιόδοξος καὶ πλήρης ἐλπίδων διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐκδοκίαν ὄλων τῶν δυσκόλων προβλημάτων ποὺ ἀντιμετωπίζει ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης.

Μὲ ἀγάπην
ΣΕΡΓΙΟΣ ΠΑΓΛΟΣ

ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΑΛΗΘΙΝΩΝ ΕΛΠΙΔΩΝ

Ἀξιότιμη Κύριε Διευθυντά,

Μία ὀπηρεσιακὴ ἐργασία μ' ἔκαμε νὰ ἐπισκοπῶ πολλές πόλεις καὶ κομποπόλεις τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Αὐτὴ μου ἡ ἐπικοινωνία, κυρίως μὲ τὴ νέα γενεά, μ' ἔκανε νὰ ὀψο δίκαιον ἔχουν οἱ «Ἀκτίνες» ὅταν ἀπὸ χρόνια τώρα τὸνίζουσιν καὶ πιστοποιοῦν τὴν ἀνῆσιν ἐνὸς νέου χριστιανικοῦ πνεύματος μέσα στὴν ἑλληνικὴ νεολαία καὶ τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία καθόλου. Κι' ἐχάρηκα, στέλλῃθαι γιὰ τὴ σιωπηλὴ καὶ ἀθόρυβη, ἀλλὰ τόσο γόνιμη καὶ προδευτικὴ ἐργασία ποὺ γίνεται ἀνάμεσα στοὺς νέους καὶ τὴς νέας τῶν διαφόρων πόλεων.

Βλέπει κανεὶς παντοῦ τὴ φτώχεια, τὴν καταστροφή ἀπὸ τὰ χρόνια τῶν κατακτιτῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος γαμίζει ἡ ψυχὴ του μὲ χαρὰ, ὅταν ἀντικρύξῃ τὸ νεανικό, ἀγνὸ παλμὸ παῦ προσπαθεῖ νὰ ἐπιτύχῃ μιά πνευματικὴ ἠμελίω-

σι τῆς κοινωνίας μας. Βλέπει ὀμίλους νέων—εἴτε γραμματισμένων, εἴτε ἐργαζομένων—νὰ μπαίνουν πρωτοπόροι στὴν ἐργασία διὰ τὴν πνευματικὴν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἐκπολιτιστικὴν ἐξυψώσιν τῆς περιφερείας τῶν. Μὲ τὰ τραγούδια τους καὶ τὴς ὀμιλίας τους—καὶ σὲ χωρὶα ἀκόμη—μὲ τὴς ἐπισκοπῆς τους σὲ νοσοκομεῖα ἡ καὶ στρατιωτικὰ κέντρα, μὲ τὴς δεινροφυτῶσεις τους καὶ τὰ ἄλλα ἔργα κοινῆς ὠφελείας, σκορπιζοῦν παντοῦ τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἐλπίδα γιὰ μιά καλύτερη αἰθρία καὶ δυναμῶνουν καὶ τοὺς μεγάλους ποὺ παραδέρνονται μέσα στὰ τόσα βάσανα καὶ τὴς δοκιμασίας.

Παρατηρεῖ κανεὶς καὶ ὀμάδες κοριτσιῶν νὰ κάνουν μιά παράλληλη δουλειά. Σὲ ἐργαστῆρια, σὲ γυμνάσια, σὲ οἰκοκυρικὰ σχολεῖς, σὲ Παιδαγωγικὰς Ἀκαδημίας, παντοῦ δουλεύουν τὰ χριστιανόπουλα κορίτσια, κυρίως νὰ ἐξυψώσουν ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ τὴ γυναίκα τῆς ἐπαρχίας. Σὲ ἔργα φιλανθρωπίας, σὲ ντύσιμο ὀρφανῶν καὶ ἄλλων παιδιῶν ποὺ ἀφῆσαν τὰ χωριά τους, τὴς βλέπεις τὴς κοπέλλες αὐτῆς νὰ σκορποῦν παντοῦ τὸ γέλιο καὶ τὴν ἐλπίδα. Διαπιστώνει κανεὶς τὴ δημιουργία ἐνὸς καλοῦ φεμινισμοῦ, μὲ βάσι τὴν πνευματικὴ καὶ ψυχικὴ ἰσότητα τῆς γυναίκας μὲ τὸν ἄνδρα. Γίνεται συναγωνισμὸς ἀξιοζήλτους.

Καὶ τί νὰ πῆ κανεὶς διὰ τὰ μαθήματα τὰ χριστιανικὰ ποὺ γίνονται στὴς ἐκκλησίας καὶ γαμίζουν ἀπὸ παιδιά κάθε ἡλικίας; Κανεὶς δὲν τὰ ὀσχορεῖται, κι' αὐτὰ τρέχουν ν' ἀκούσουν τοῦ «Θεοῦ τὰ γράμματα» ὀπως σὸν κενὸ τῆς Τουρκοκρατίας πῆγαιναν σὸ «κρυφὸ σχολεῖο». Αὐτὰ τὰ κατηχητικὰ μαθήματα συμπληρώνουν τὴ δουλειά τοῦ σχολείου καὶ αἰθρία θὰ γίνου τὰ παιδιά αὐτὰ πολῆτες καλοὶ καὶ ἄνθρωποι ποὺ θὰ πονέσουν διὰ τὸν τόπον μας. Κι' οἱ ἐκπαιδευτικοὶ, στὰ σχολεῖα, ἐργάζονται διὰ νὰ διορθώσουν ὀσα ἡ κατοχὴ καὶ ὀ μακρὸς πόλεμος κατέστρεψε μέσα στὴς ψυχὰς τῶν μαθητῶν. Δουλεύουν, πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, ὀπερᾶνθρωπα καὶ πρέπει νὰ ὀμολογήθῃ αὐτὸ.

Εἶναι ἀλήθεια πὺς ἡ πατρίδα μας ὀποφέρει, χρόνια τώρα, ἀπὸ κρίσι ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ, ὀπως κι' ὀλος ὀ κόσμος. Καὶ λυπεῖται κανεὶς γι' αὐτὸ τὸ κατάντημα. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὀμως, γιὰ κσινον ποὺ κυττάει βαθύτερα καὶ εὐρίσκει νὰ γίνεται αὐτὴ τὴ πνευματικὴ ἀναδημιουργία, παρηγορεῖται καὶ πιστεῖει διὰ τὴ Ἑλλάδα δὲν πρόκειται νὰ πάθῃ τίποτε. Ὅταν ἔχει τέτοια νεαῖα, ὀταν ἔχει τέτοιες βαθεῖς ψυχικὰς ἀρετῆς ἡ νέα γενεά, ὀταν ἐκκτοντάδες ἐπιστημόνων μπαίνουν πρωτοπόροι στὴν πνευματικὴ τραφοδοσία τοῦ λαοῦ μας τότε δχι μόνον παρηγορεῖται κανεὶς, ἀλλὰ βλέπει διὰ πολὺ γρήγορα θὰ χαροῖμε μέρες καλῆς, μέρες ποὺ ὀλοι ποθοῖμε, καὶ ἀσφαλῶς θὰ τὴς ἀπολαῦσῃμε.

Μὲ ἐξῆρετη τιμῆ
Δ. Κ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ
• Ἐκπαιδευτικὸς Δ. Ἐκπ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ἄγαπητά κ. Διευθυντά,

Οἱ ἀγωνιώδεις καιροὶ ποὺ περνοῦμε μὲ σπρώχνουν νὰ σὲς γράψω σχετικά μὲ τὴν ἐργασία γύρω ἀπὸ τὸ περιοδικό μας στὴν ἐπαρχία (ἀφοῦ εἶμαι συνεργάτης σας) καὶ νὰ σας ἀνοίξω τὴν καρδιά μου... Ἐδῶ ζοῦμε, σὲ ἄλη του τὴν ἔκτασι καὶ ἔντασι τὸ δράμα τῆς Ἑλλάδος. Ἡμέρα καὶ νύχτα (τίσις τὴν νύχτα) σκιάζει τὴν πόλι μας ἡ βαρσιὰ, ἡ λεκτρισιμένη ἀτμόσφαιρα τοῦ κινδύνου. Ἡ κυκλοφορία ἀπαγορεύεται μετὰ τὰς 7.30', στερούμεθα ἕνα πλῆθος βιωτικῆς μικροσυκοφάνειας ποῦ, ἐνθ' δὲν τὴς πρόσδεξ κανεὶς ἄλλοτε, τώρα ποῦ λείπουν, φαίνονται ἀπαραίτητες. Νά π. χ. δὲν μπορούμε τίς νυκτερινῆς ὥρας ποῦ εὐκαιροῦμε νὰ συναντηθοῦμε μὲ τοὺς φίλους καὶ συνεργάτες νὰ ποῦμε δύο κουβέντες ἐπισχυτικῆς κ. ἄ. Οἱ πρόσφυγες συρρέουν ἀπὸ τὰ χωριά μὲ ὄλες τίς συνέπειες τῆς προσφυγῆς. Πολὺ συχνὰ ζοῦμε καὶ αὐτὴ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς μάχης...

Μέσα σ' αὐτὸ το καμίνι τῆς δοκιμασίας ἀποζητάει ἡ κοινωνία τὴν ἀνώτερη πνοή, τὴν ἀλληλεγγύη, τὴ δικαιοσύνη. Ἐνα πολιτικὸ χριστιανικὸ. Καὶ δυστυχῶς β' εἶπαι κανεὶς πόσο λείπει αὐτός ὁ πολιτικὸς. Ἐνα θλιβεσὸ κενὸ μασιτίζει πρόσωπα ποῦ λόγῳ τῆς θέσεως των ἔπραπα νὰ μειώσουν τὴ δυστυχία, νὰ τὴν προλαμβάνουν, νὰ βοηθεῖν, νὰ ὀδηγοῦν τὸν κοσμάκη. Ὅλα αὐτὰ μὲ κάνουν κάποτε νὰ κἀμπτομαι, νὰ πέρτω σὲ ἀνησυχία καὶ μελαγχολία, νὰ τὰ βλέπω ὅλα μαῦρα. Καὶ τότε ἡ παραλύω καὶ ἀδρανῶ ἡ παίρνω ἕνα σερὸ σχολαστικὰ μέτρα ἀσφαλείας γιὰ τοὺς δικούς μου καὶ τὸ πρόσωπό μου, μέτρα ποῦ εἰς ὑστέρον, στὴν φύραμην ἐξίτασι, ἀπ. δεκνύονται χωρὶς πρακτικότητα, μάταια καὶ ἀνόητα. Μὲ ἄλλα λόγια ἀρχίζω τότε κ' ἐγὼ νὰ σκέπτομαι καὶ νὰ ἐνεργῶ ὅπως ὁ πολὺς κόσμος ποῦ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸ χριστιανικὸ ἔργο. Βλέπετε λοιπὸν ὅτι ὁ «συνεργάτης» σας δὲν εἶναι ἀπὸ φυσικοῦ τοῦ ἔργου!

Κάποτε τὸ — συνήθως καθυστερημένο — ταχυδρομεῖό μου φέρνει ἕνα ἀπὸ τὰ χριστιανικὰ περιοδικὰ μας, ἕνα γράμμα σας... Αἰσθάνομαι τότε ἕνα γερὸ σκόνινημα στὸν ἔννο μου. Σὰν νὰ ἀκοῦω μέσα ἀπὸ τίς τυπωμένες χριστιανικῆς γραμμῆς τὴ φωνὴ τοῦ Θεοῦ: «Εἰ ζῆνα! ἐξέχασες λοιπὸν ἐτι καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ φουροτοῦνα? Ἐγὼ κ υ β ε ρ ν ω, ὅτι μέσα στίς ὀδύνας αὐτῆς γεννιέται ἕνα θαῦμα, ὅτι ἀναγεννᾶται πνευματικὰ ἡ Ἑλλάς: Ὅτι γραμφίζεται ἕνας ἀρνητικὸς πολιτισμός, δηλητηρησιμένος ἀπὸ τὰ ὀλεθρία σπέρματα τῆς καταστροφῆς; Εἴχασες ὅτι μέσα στίς πολέμους, τὸν λιπὸ, τὴν κατοχή, ἀπάρθηκα, ριζοβόλησα καὶ φρόντισες ἡ ἐπιστολῶν; Ἡ θύελλα τῆς δοκιμασίας θὰ περάσῃ. Ἡ ἔα Ἑλλάς, ἡ χριστιανικὴ Ἑλλὰς ἐτοιμάζεται Παφῆ λοιπὸν νὰ εἶσαι ἀκόμα ἕνας «καλὸς ἀστός» θεολόγ, κλεισιμένος στὸν ἑαυτό σου καὶ γίνε — τὰ γεγονότα θὰ σὲ βοηθήσουν — ἕνας ἐλοκληρωσιμένος χριστιανός, ἕνας πνευματικὸς ἐργάτης ἀληθινός!» Εἶναι αὐτός ἕνας ἔλαγχος ποῦ μὲ φέρνει στὸν ἑαυτό

μου. Διακρίνω σιγὰ-σιγὰ ὅτι στὸ βάθος τῶν ἀνησυχιῶν μου δὲν ἔχει νικηθῆ ἀκόμα ὁ φῶς ὁσ τοῦ θανάτου. Ἄ φιλαρέσκ, λέω στὸν ἑαυτό μου, δίκην ἔχεις νὰ φοβᾶσαι (εἶπα ὅτι δὲν πασισταῖω καὶ τὸν ἔρωτα) ἀλλὰ καλὸ εἶναι νὰ σκέπτοσαι καὶ τὰ γεγονότα κάτω ἀπὸ τὸ «πρίσμα τῆς αἰωνιότητος». Ἀλλεῖως εἶναι ἀνάπηρος ὁ χριστιανισμός σου. Ἡ ζωὴ ὄλων μας δὲν τελειώνεται ἐδῶ κάτω. Ἀλλὰ καὶ πάλι μὴν ξεχνᾶς ὅτι «στρουβίον ἐν οὐ πσιεῖται: ἐπὶ τὴν γῆν ἄνω τοῦ πατρὸς ἡμῶν... ἡμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πάσαι ἡριθμημέναι εἰσι. Μὴ οὖν φοβηθῆτε. Πολλῶν στρουβίων διαφέρετε ὅμοις» (Ματθ. ι' 29).

Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι μὲ τίς σκέψεις αὐτῆς καθαρίζεις καὶ τὸ μυαλό μου καὶ γίνεται τότε πρακτικὸ καὶ ἐμπνέεται καὶ χρήσιμα μέτρα προνοίας καὶ γιὰ τὴν οἰκογένειά μου καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Καὶ τότε αἰσθάνομαι σὰν νὰ ἔχω δεχθῆ τὴν ἐπίσκεψή «Ἐκεῖνου ποῦ κυβερνᾷ», αἰσθάνομαι ὅτι ὁ Χριστὸς ἦλθε, χωρὶς νὰ φοβᾶται τοὺς κινδύνους, στὴν πόλι μας, μέσα στὸ σπίτι μου...

Ξανακυττάω τὸ τεῦχος ποῦ κρατῶ στὰ χέρια μου ἡ τὸ γράμμα σας, καὶ θυμᾶμαι μερικῆς ἐξασομένης σκέψης γιὰ τὰ «πνευματικὰ ἐφόδια τῆς ἐργασίας»... Ὁ ἐπιτάτης ἔχει τελειώσει. Παίρνω τὰ τεύχη καὶ βγαίνω ἀπὸ τὸ σπίτι μου, ἄλλος ἄνθρωπος Τρέχω νὰ συναντήσω τοὺς συνεργάτας μου. Ὡ πόσοι πρέπει νὰ περιμένουν ἀπὸ τὴ βοήθειά μου. Ἐγὼ βλέπετε εἶμαι «ὁ συνεργάτης τῶν Ἀκτινῶν» κλπ κλπ. Πόσοι πιστοὶ ἀδελφοί μου, ποῦ δὲν εἶχαν ὅς τώρα τίς πνευματικῆς εὐκαιρίας ποῦ εἶχα ἐγὼ, θὰ ὑποκόπτοντο ἴσως, μέσα σὲ αὐτὴ τὴν δίνη, στίους πειρασμούς τῆς ὀλιγοπιστίας καὶ τῆς μερμηνῆς! Πόσοι ἄλλοι, γνωστοί, συμπολίτες, διδοῦν γιὰ ἕνα λόγο πίστεως, γιὰ κάτι ποῦ θὰ τοὺς βγάλλη ἀπὸ τὴν ἔαλη τῶν περιστάσεων. Καὶ πόσοι ἄλλοι θὰ περιμένουν μιά ὥρη, θὰ περιμένουν τὴ δύναμι γιὰ νὰ κουνήσουν τὰ χέρια χάριν τῶν δυστυχισμένων ποῦ μᾶς περιστοιχίζου...

Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ ἐπαφή μὲ τὸ ἔργο μας μὲ γεμίζει ἀπὸ δύναμι ποῦ ἀντανάκλᾳ καὶ στὸ πρόσωπό μου. Μὲ ρωτοῦν τότε πολλοί, ἀπορημένοι γιὰ τὸ χαρμόγαλό μου: — «Κάτι καλὸ νέο θὰ ἔχης». — «Βέβαια» λέω «ναί, ἔχω καλὸ νέο». — «Τί, τί;» ρωτοῦν κρυσμασιμένοι ἀπὸ τὰ χεῖλη μου. — «Νά, ὅτι ὁ Θεὸς κυβερνᾷ καὶ ἐδῶ...». Ἄλλοι, μὲ σιωπηλῆ ἀνακούφιση ἡ ἐκπρόζοντας τὴν συμφωνία τους καὶ ὑπερβατικίζοντας, δέχονται τὸ μήνυμά μου αὐτό. Καμμιά φορὰ, κανεὶς «διαβασιμένος» κάτι πάει νὰ πῆ, σὰν λόγια ἀμφιβολίας ἡ ὀρθολογισμοῦ... Τότε ἐγὼ τὸν σταματῶ:

— Δὲν παίρνεις νὰ διαδύσῃς τὸ νέο τεῦχος τῶν «Ἀκτινῶν» ποῦ μόλις μᾶς ἦλθε... νὰ δῆς πῶς σκέπτονται οἱ σὺγχρονοὶ διανοοῦμενοι... Καὶ τοῦ δίδω τὸ τεῦχος.

Τοὺς παλαιούς συνδρομητάς (ὅταν βρίσκωμαι στὸ ἐλλογιμένο αὐτὸ κέφι) τοὺς προκαλῶ νὰ προσέδω τῆς «Ἀκτινῆς» καλύτερα καὶ συχνὰ ἀνοίγωμε συζήτησι ἐπάνω σὲ ἕνα ἄρθρο τους. Τότε ἀλλάζει ἀμέσως ἡ καταθλιπτικὴ ἀτμόσφαιρα καὶ σταματάει τὸ καρδιοδόρο καὶ

οταίρα ἀνακρίσημα τῶν κινδύνων καὶ τῶν φθόνων.

Ἐπειτα ἀπὸ αὐτά, γυρίζω στὸ σπίτι μου μακάριος καὶ... καταστοχωρημένος γιὰ ὄλες ἐκείνες τὲς ἡμέρες πού ἔχασα, ἀχρηστευμένες ἀπὸ τὴν ὀλιγοπιστία μου καὶ τὸν ἐγωκεντρισμό μου. Ἄ, σκέπτομαι, τί καλὸ μπορούμε νὰ κάνουμε γύρω μας μὲ τόσο μικρὴ προσπάθεια!... Νὰ τί λείπει στὴν κοινωνία μας. Ἦ πνοὴ ἢ, ἢ πνοὴ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλοισμό μου πού θέλω νὰ πιστέω ὅτι εἶμαι «πνευματικὸς ἐργάτης». Μπορεῖ αἰθρία νὰ μὴν ξυπνήσω γιατί θὰ μὲ βρῆ ἕνας ὄλμος ἢ μία σφαίρα. Καὶ τί θ' ἀπολογηθῶ στὸν Κύριο τοῦ ἔργου, γιὰ ὄλες ἐκείνες τὲς ψυχὰς πού ἀπὸ μὲνα ἐπερίμεναν ὁδηγία;

«Κρατᾶτε τὸ φάρο σας ἀναμμένο. Γιατί μπορεῖ, τὴν ὥρα πού ἔδοσε ὁ φάρος σου, κάποιο καράβι νὰ κινδυνεύῃ νὰ πέσῃ στοὺς βράχους» λέει ἕνας ποιητὴς στὸν χριστιανό, παρεμοιάζοντας τὴν πίστι τοῦ μὲ ἀναμμένο φάρο.

Ἐχασα, τέλος, νὰ σὰς γράψω πῶσο πρόθυμη φίλια καὶ κατανόησι βρῖσκα στὲς προσπάθειές μου αὐτὲς ἀπὸ τὴν νεολαία τῆς πόλεως μας, τοὺς μαθητὰς, τοὺς ἀποφοίτους. Ἄ, τὰ καλὰ αὐτὰ παιδιὰ πῶσο φωτισμένα μπαινόν στὸ νόημα τῆς ἐποχῆς καὶ τῶν δικαιοσύνην! Πόσο πολῦτοι συναργάται τοῦ χριστιανικοῦ ἔργου γίνονται. Φοβοῦμαι πῶς σὰς ἐκούρασα, ἀλλοιώτικα θὰ ὑπέκυπτα στὸν πειρασμό νὰ σὰς περιγράψω καί: ἀπὸ μερικὰ ἄλλα, ὀλικὰ αὐτά, ἔργα ἀγάπης, πού βγήκαν, σὰν καρπὸς τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς θεωρίας τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ἄλλὰ ἴσως σὲ ἄλλο γράμμα μου νὰ ἐπανέλθω, σὺν Θεῷ...»

Μὲ τὴν θερμὴ ἐπίκλησιν νὰ μὴν παύσῃ νὰ προστατεύῃ ὁ Θεὸς τὴν χώρα μας καὶ καθένα ἀπὸ τοὺς ἐργάτας τοῦ ἔργου Του καὶ μὲ πολλὴ ἀγάπη.

Δικός σας
B.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Στὴ στήλη «Medical Essay», τοῦ περιοδικοῦ Medical Records ὁ Dr. B. Liber γράφει σχετικὰ μὲ τὴν πνευματικὴ ἢ ἐπίδρασι τοῦ κινήματος τοῦ γράφου: Ὁ γιατρός εἶναι διδάσκαλος. Ἔτσι τὸν θέλει ὁ κόσμος, διδάσκαλο καὶ σύμβουλο. Ἐρωτᾶται ποιά βιβλία, ποιὲς ταινίες εἶναι καλές.

Πολλοὶ ψυχικῶς ἀσθενεῖς ἢ σχεδὸν ἀσθενεῖς ἔλκονται φυσικὰ στὸ νὰ διαβάξουν βιβλία ἢ νὰ βλέπουν ταινίες πού σχετίζονται μὲ ἀνωμαλίες ἢ νόσους ψυχικὰς. Ἄν αὐτὰ τὰ ἔργα δὲν ἔχουν γίνῃ ἐπίτηδες γιὰ νὰ ὠφελήσουν ἢ νὰ διδάξουν, εἶναι τόσο ἐντυπωσιακὰ, ὥστε βλάπτουν μᾶλλον παρά βοηθοῦν.

Οἱ διανοητικῶς ἀρρωστοὶ ἄνθρωποι ἔχουν τάσι στὸ νὰ ἀφομοιώνουν κάθε ἱστορία πού θὰ ἴδουν. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ ἐπιδεινώσῃ μιά ὑπάρχουσα κατάσταση ἢ νὰ ἀφυπνίσῃ ξεχασμένα ἢ «κοιμισμέ-

να» συμπτώματα... Ἄπ' αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ὁ κινήματος γράφος εἶναι ὁ πλέον ἐνοχος. Ἐπάρχουν πολλὲς ταινίες πού εἶναι βλαποειμένες στὴν μονομέρεια, στὴν ψευδῆ ἀνάλυσι ἢ τὸν ὑπνωτισμό, καὶ ἀπατοῦν τοὺς ἀρρώστους πού περιμένουν νὰ γυιτρουθοῦν. Ἐπάρχουν ἔργα πού προεκάλσαν μεγάλες καταστροφὰς χρησιμοποιοῦντας ψέμματα, μισὲς ἀλήθειες, δὴθεν ἀπιστημονικὰς καταστάσεις, πού μποροῦν νὰ ἀπατήσουν ὅποιονδήποτε πλάτη. Ἦταν μιά καρικατούρα καὶ διαστρεφῆ τῆς ἀλήθειας. Δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ στὴ ζωὴ τὰ πρόσωπα πού ἐνεφάνισε ὁ κινήματος γράφος. Ὁ Dr. Liber παρατήρησε σὲ ἀρρώστους τοῦ πού τὰ εἶδαν, τὴν ἐπιδείνωσι ὥστε ἠπατροπίασαν καὶ ἄρχισαν πάλι ἀπ' τὴν ἀρχῆ, ἐνῶ μὲ μεγάλη δυσκολία εἶχε ἐπιτυχθῆ ἡ θεραπεία. Ἄς θυμηθῶμε ἀρρώστους πού ὄχι ἀκούσουν ἢ ἴδουν σὲ ἄλλους, νομιζόντες ὅτι τὸ ἔχουν καὶ αὐτοὶ καὶ πᾶνε στὸ γιὰτρό γιὰ ἐξέτασι...

Ἔχομε νόμους καὶ κανονισμοὺς γιὰ τὲς μεταδοτικὰς νόσους καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς ἐξαπλώσεως ψυχικῶν διαταραχῶν διὰ τῆς θόνην. Ἔτσι οἱ ἀρρωστοὶ καὶ οἱ ὑγιεῖς ἀκόμη καταλήγουν, σὰν τοὺς ἥρωες τῶν ἀρχαίων τραγωδιῶν, πού ἀπὸ μιά ἀδυσώπητη μοῖρα καταδιώκονται μέχρι θανάτου...

*

Στὸ βιβλίον τοῦ Spencer Leeson: Χριστιανικὴ Ἐκπαίδεσις (Christian Education) μᾶς δίνεται ἡ δυνατότης νὰ γνωρίσωμε μερικὰς ἐνδιαφερόσας ἀπόψεις γιὰ τὴν ἐκπαίδεσι. Ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι, στὸν Μεσαίωνα, ἢ σκέψῃ, ὅποιονδήποτε θέμα καὶ ἂν ἐξέταξε, παραδεχότανε ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶδνε τὴν τελικὴ ἀλήθεια γιὰ τὸ σῆμα καὶ γι' αὐτὸ προσπαθοῦσε νὰ συμπληρῶσῃ μὲ τὴν χριστιανικὴ ἀποκαλύψι ὅλους τοὺς κλάδους τῆς γνώσεως. Καὶ συνεχίζει: Ἦ σύνθεσι τοῦ Μεσαίωνα ἔσκασε στὴ λύσι μὲ τὴν Ἄναγίννησι καὶ τὴ «διαφῶτισι» καὶ ὕστερα ἀπ' αὐτὸ κάθε ἐπὶ μέρος γνώσις ἀξίως τὴν ἀνεξαρτησία τῆς καὶ ἀναπτύχθηκε τέλεια ἀπομονωμένη ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν παράδοσι.

Ὁ Leeson ἐπιμένει ὅτι, γιὰ νὰ ξαναγίνωμε ὑγιεῖς καὶ γιὰ νὰ γίνωμε ἀληθινοὶ ἄνθρωποι, πρέπει μὲ κάθε θυσία νὰ βροῦμε μέσα σὲ ὅλο τὸ ἐκπαιδευτικὸ μας σύστημα ἕνα νόημα. Παραδέχεται ἀκόμη ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς χριστιανικῆς ἐκπαίδεσεως εἶναι κεντρικὸ γιὰ τὸ ὅλο πρόβλημα τῆς ἐκπαίδεσεως καὶ ὄχι περιφερειακὸ. Ἦ ἀτυμοφαίρα μέσα στὴν ὁποία διδάσκεται κάθε θέμα πρέπει νὰ εἶναι χριστιανικὴ.

*

Στὴ χριστιανικὴ ἀγάπη κάνει ἐκκλησίῃ ἡ Ἐταιρεία γιὰ τὴν Διάδοσι τῆς Χριστιανικῆς Γνώσεως (Society for Promoting Christian Knowledge), προκείμενου νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς τυφλοὺς μὲ βιβλία χριστιανικοῦ περιχομένου, γραμμένα μὲ τὸ σύστημα γραφῆς

Μπραΐγ. Τὰ βιβλία αὐτά, ἀπειθὴ δὲν ἀναλαμβάνουν νὰ τὰ ἐκδώσουν γιὰ λόγους ἑμπειρικούς, θὰ χρατασθῆ νὰ ἐκδοθοῦν μὲ τὴ βοήθεια τῆς Χριστιανικῆς ἀγάπης ποὺ ξεύρει νὰ ὑπερνικᾷ τὶς ὕλικές δυσκολίες.

*

Τελευταία τὸ «Συμβούλιο τῆς Νεότητος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας» κυκλοφόρησε μίαν ἐκθεσὶν, ποὺ, ὡπως τὴν παρουσιάζουν οἱ περιλήψεις ποὺ δημοσίευσαν τὰ περιοδικὰ, ἔχει κάπως εὐρύτερον ἐνδιαφέρον. Τὰ προβλήματα ποὺ θίγονται ἄκρῃ, εἶναι κοινὰ μὲ τὰ δικά μας, ἔστω καὶ ἂν οἱ λύσεις, σὲ μερικές περιπτώσεις δὲν μποροῦν νὰ εἶναι οἱ ἴδιες. «Πρέπει, γράφει ὁ πρόλογος τῆς ἐκθέσεως, νὰ βροῦμε τὰ μέσα νὰ βοηθήσωμε τὰ ἐννέα δεκάτα ἐκείνων ἀπ' τοὺς νέους, ποὺ ἄμα τελειώσουν τὸ σχολεῖο θὰ γίνων ἀγρότες ἢ ἐργάτες, ποὺ μπουλουκία-μπουλουκία πηγαίνουν ἢ σχολάζου ἀπ' τὰ γράφια καὶ τὰ καταστήματα ἢ κάνουν οὐρὰ περιμένοντας γιὰ τὸ φτωχὸ μεσημεριανὸ τους φαγητό. Ἀντιμετωπίζουν γενετήσια προβλήματα, σὲ ἐργαστάσιο δὲν βλέπουν νὰ ἐκτιμᾶται ἡ δουλειά, ἢ χαρτοπαιξίδια κάνει θραδοὶ καὶ ὁ κινήματο γράφος καὶ τὸ ραδιόφωνο τοὺς προπαρκαυάει: γιὰ μίαν οἰκογενειακὴν ζωὴν, ἀπ' ὅπου θὰ ἀπογοητευθοῦν. Ἡ ἔκθεσις θίγει καὶ τὸ ζήτημα τῆς συμμετοχῆς τῶν νέων στὴ λατρεία, ὑπενθυμίζοντας τὴν ἀξίαν τῆς λατρείας στὴν κοινωνικὴν ζωὴν.

*

Στὴν Ἀγγλία ἑκατοντάδες χιλιάδων παιδιῶν βρισκουν σήμερα τροφὴν, ἱματισμὸν, καταφύγιον καὶ μόρφωσιν στὶς γυναικείες ἐστίας τοῦ Barnardo.

Ὁ Thomas Barnardo προσέρχεται ἀπὸ μίαν εὐτυχημένην οἰκογένειαν καὶ ὅταν ἐμεγάλωσεν ἀνέπτυξε τὴν πρὸ πνευματικῆς πλευρῆς τοῦ χαρακτῆρος του. Ἀρχῆς νὰ παρακολούθῃ θρησκευτικὰ συναθροίσεις πρᾶγμα ποὺ τὸν ἔκανε νὰ σκέπτεται μὲ βάθος καὶ μὲ σοβαρότητα τὸ μέλλον του καὶ ἀπεφάσισεν νὰ ἀφιέρωσιν τὴ ζωὴν του σὲ ἕναν πνευματικὸν σκοπὸν, ἔγινε δάσκαλος καὶ ἔδρασε μίαν τάξιν τῆς Βίβλου γιὰ παιδιά.

Ὅλην του τὴν ζωὴν καὶ ὅλες του οἱ φιλοδοξίες ἀφοσιώθηκαν στὸν πνευματικὸν ἀγῶνα.

Μίαν μοιραίαν συνάντησιν μὲ ἕνα ἀλητάκι, τὴ στιγμὴν ποὺ ἔβγαλε ἀπὸ ἕνα σχολεῖο ἀπόρων παιδιῶν τοῦ ὅριος τὰ σχέδιά του γιὰ τὸ μέλλον.

Αὐτὸ τὸ, χωρὶς γονεῖς, χωρὶς σπιτί, χωρὶς φίλους, παιδί, τὸν ὠδήγησεν εἰς τὰ Ἀνατολικά Slums τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ ἔδειξε ποὺ κοιμῶνται τὰ ἄπορα παιδιά τὶς κρῆς χειμωνιάτικες νύχτας. Αὐτὴ ἡ φρικτὴ εἰκόνα τοῦ ἔμεινε γιὰ πάντα ἀξέχαστη.

Ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀποφασίζει νὰ ἀφιέρωσιν ὅλην του τὴν ζωὴν δουλεύοντας γιὰ τὰ ἄπορα παιδιά. Ὁργανώνει ἐστίας ποὺ τὰ ἐτοιμάζουν γιὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς μὲ τὰ ἐφόδια τῶν παιδιῶν ποὺ προσέρχονται ἀπὸ μίαν κανονικὴν οἰκογένειαν.

Πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἱκανοποιήθηκε συνοδεύοντας καὶ τὶς εὐχάς του 17 ἀπὸ τὰ «καλὰ ἀγόρια καὶ κορίτσια» ποὺ ἦταν στίς ἐστίας, πρὶν ταξιδεῦσεν σὲ ἕνες ἱεραποστολὰς.

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

(Μία διάλεξις)

Ὁ νομικὸς κόσμος ποὺ παρακολουθεῖ τὴν σειρὰν τῶν ἐκλεκτῶν θεμάτων καὶ ὀμιλητῶν εἰς τὰς διαλέξεις τοῦ Δικηγορικῶν Συλλόγου Ἀθηνῶν, μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ἤκουσε τελευταίως καὶ τὴν ὀμιλίαν τοῦ κ. Λέοντος Μακκά, μὲ θέμα τὰς σχέσεις θρησκείας καὶ ἐπιστήμης.

Ὁ κ. Μακκάς ἔδωκε εἰς τὴν ἀρχὴν τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τῆς ἐξελίξεως τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως καὶ τῆς θρησκείας. Ἀνέφερε ἔπειτα τὴν σύγκρουσιν ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀξιών εἰς ὀρισμένας ἐποχὰς καὶ τὰς τάσεις τῶν σοφιστῶν εἰς τὴν ἀρχαιότητα, τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν καὶ ὀρθολογιστῶν, μεταγενεστέρως, νὰ θεοποιήσουν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, μέχρις ὅτου ἤρχισεν κάποια ἰσορροπία μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀντιθέσεων καὶ «διὰ μέσου ἀναλλαγῶν αὐθαθείας καὶ ὑποχωρητικότητος», ἐφθάσαμεν, ἐπὶ μὲν τοῦ ἠθικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἐπιπέδου, εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μέτρου, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐπιπέδου τῆς κριτικῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης, εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς σχετικότητος. Παρακολουθῶν, κατόπιν ὁ ὀμιλητὴς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης ἐξήτασε τὰς συγκρούσεις ποὺ ἀναφάνησαν, ἀπὸ ποικίλας ἀφορμὰς, ἀπὸ τὴν ἔκτροπὴν τῆς ἐπιστήμης εἰς μεταφυσικὰ πεδία, ἀπὸ τὴν ἄρνησιν Χριστιανικῆν ἐπιταγὴν τοῦ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα» καὶ ἀπὸ ἄλλας μεμονωμένας τάσεις ἀντιπιστημονικὰς, ἐμφανιζομένας ὑπὸ τὸ πρόσημα τῆς θρησκευτικότητος.

Ἐπροχώρησεν, ἔπειτα, ὁ ὀμιλητὴς εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ὁλισμοῦ, τοῦ ὁποῦ ἀνέλυσε τὴν ἔννοιαν καὶ τὰς ἐφαρμογὰς του, τονίσας τὰς ὁλισθίας συνεπειὰς του ὡς πρὸς τὰς πολιτικὰς ἀξίας καὶ παρουσίασεν ἀναγλύφους μερικὰς ἀπὸ τὰς παραλόγους ἀσυνεπειὰς τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ὁλιστικῆς θεωρίας. Τῆς θεωρίας ἢ ὅποια ἀρνεῖται μὲν τὰς θῆθεν μὴ ἀποδεδειγμένας ἀληθείας, ἀλλὰ, προκειμένου περὶ τοῦ Θεοῦ, δέχεται τὴν ἀνυπαρξίαν του, ὡς ἀποδεδειγμένην a priori, χωρὶς νὰ υποβάλλεται εἰς τὸν κόπον ἄλλης ἀποδείξεως. Ἡ ὀλη αὕτη κατ' ἐπίφασιν ἐπιστημονικῆς κοσμοθεωρίας, εἶπεν ὁ ὀμιλητὴς, βρῆθε τὸσων ἀντινομιῶν, ἀντιφάσεων, σοφισμάτων καὶ ἰδίων τὸσος χυδαιότητος καὶ οὐσιαστικῆς ἀπανθρωπείας, ὥστε ἦτο φυσικὸν νὰ σημειώσῃ μεταξὺ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου τὴν δικαίαν ἀγανάκτησιν, τὴν λογικὴν ἀντίδρασιν, καὶ τὴν ἠτιολογημένην ἀνασκαυήν.

Τὸ ὁλόλοιπον μέρος τῆς ὀμιλίας ἀφιέρωθη εἰς τὴν στrophὴν τῆς ἐπιστήμης πρὸς συνάντησιν τῆς μὲ τὴν πίστιν. Ὡς γέφυραν εὐκολύνουσεν αὐτὴν τὴν συνάντησιν ἐφαρτηρήσαν ὁ κ. Μακκάς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Μπερξόν, διὰ νὰ τονίσῃ κατόπιν τὴν στrophὴν ποὺ παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὰς σχετικὰς διακηρύξεις τῶν συγχρόνων κορυφαίων

ἐκπροσώπων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ὡς πρὸς τὴν ἁρμονίαν θεολογίας καὶ ἐπιστήμης.

Τὴν ἑμίλιαν τοῦ ἔκλειτον δ. κ. Μακκάς ὑπογραμμίσας τὸ τί ὀφείλει τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ μὲ τὴν διαπίστωσιν ὅτι ἡ εὐθυμία καὶ μεγαλοῦργία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους θὰ ἐξαρτηθῆ ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν ἢ μὴ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος καὶ ἀπὸ τῆν συναίσθησιν τῶν ὑποχρεώσεων, πού δημιουργεῖ ἡ διαπίστωσις αὐτὴ εἰς πάντας καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον. Εἰς τὴν διακονίαν τῆς ἐπιστήμης «εἴτε ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐραύῃ αἴτε ἐν τῇ πράξει καὶ τῇ ἀσκήσει τοῦ ἐπαγγέλματός, εἰς τὰ Πανεπιστήμια, τὰ δικαστήρια, εἰς τὰ ἐργαστήρια, εἰς τὰ ἴκρια ἀπανταχοῦ» κατέληξεν ὁ διαπρεπὴς ἑμιλιανός, «χρεώσεται ὁ ἐπιστημονικός μας κόσμος νὰ ἐφαρμόξῃ συγχρότως, ἀπὸ τὸ θύναται, καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ διδάγματα καὶ τῆς ἐπιστήμης τὰς ἐπιταγὰς».

Ἀπέναντι τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ φοιτητοῦ, ὑπερασπίζων τὸν ἀδικούμενον καὶ νοσηλεύων τὸν ἀσθενῆ, συμμετέχων σήμερον εἰς τὴν πατριωτικὴν ἐπιταγήν, ἀδριον εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ τεχνικὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς χώρας μας, «ὁ Ἕλληνας ἐπιστήμων, ὀφείλει νὰ ὀλοκληρῶσιν πάντοτε ἐν ἑαυτῷ τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον, μὲ τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι, ἀνά πᾶν βῆμα του, εἰς πᾶσάν του ἐκδήλωσιν, ὑπερασπίζει καὶ προάγει τὴν ἀλήθειαν...».

Ἀνεξαρτήτως πρὸς μερικὰς ἐπιφυλάξεις πού θὰ ἐσχημαίνωμεν, ὡς πρὸς τὸ ἱστορικὸν ἴδιον μέρος τῆς ἐμιλίας τοῦ κ. Μακκά, δὲν ἔμπορει παρὰ νὰ χαιρετίσῃ κανεὶς τὴν διέλιξιν αὐτὴν, ἢ ὅποια ἤκουσθη ἀπὸ ἕνα ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἐπιστημονικῶν βημάτων τῆς χώρας μας, ὡς μίαν ἐκδήλωσιν τῆς σοφροῦς μετὰ τὴν ὅποιαν ἐξετάζονται σήμερον θέματα τὸσον βασικὰ διὰ τὸν πολιτισμὸν μας.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Ἀ. Λ. Κατ. Θεσσαλονικὴν. Ἐλήθησαν οἱ «Ἰωνικὴ ἀνομιήσεις» Ἐδχαριστοῦμεν. Θὰ διαβασθοῦν μὲ προσοχὴν καὶ ἀγάπην. — κ. Γ. Γαπ. Ἐν τὰ ὅθ α. Πολὺ ἐνδιόφερός σοι οἱ ἀπέψεις πού γράφεις εἰς τὸ γράμμα σοῦ. Θέλετε νὰ περάσετε ἀπὸ τὰ γράφια μας Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ.; — κ. Εὐάγ. Γοργ. Β. Σ. Τ. 902. Ἡ παρατήρησις σοῦ εἶναι πολὺ εὐλογος καὶ ἐπιζώμενη, ὅτι θὰ δεθῆ εὐκαιρία προσεχῶς διὰ τὸ θέμα πού θέλετε. — κ. Π. Σωτ. Φραγκοβού. Χίον Ἐπιστολὴ καὶ τὰ συνημένα ἐδόθησαν εἰς τὸν συνεργάτην μας. Περιμένετε, παρακαλοῦμεν, τὸ ἐπόμενον. — κ. Ν. τ. Χριστ. Θεσσαλονικὴν. Ἐχομεν ὅτ' ὄψιν δύο ἐπιστολάς σοι καὶ τὰς ἀντιστοιχοῦς συνεργασίας σοῦ. Ἐδχαριστοῦμεν θὰ χρησιμοπιηθ. ὄν, ἐπιζώμεν, ἐν καιρῷ. — δ. Γ. Ματρ. Ἐν τὰ ὅθ α.

Στενοχωρεσθε διὰ τὸ «εἰς βάσι τοῦ πόνου» δὲν ἔμπορεῖτε νὰ μετόθετε ἐνεργῶς εἰς τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα. Καὶ ὅμως ὑπάρχει τρόπος ἐνεργ. γὰρ συμμετοχῆς σοῦ: Διαβάστε δύο γράφια ὁ Κατὴ διὰ τὸ ἀγωνιστικὸν χαρακτῆρα τῆς προσευχῆς. Ἀπὸ τὰ ποιήματά σοῦ θὰ δημιουργηθῆ κατὶ προσεχῶς. — Μ. Η' Γυμνάσιον Ἀθηνῶν. Ἡ πνευματικὴ ἀνοικοδόμησις βασίς καὶ ἀληθ. ἀνοικοδομησῆς—εἶναι δευτεία, καὶ γὰρ, τῶν χριστιανῶν νέων, πῶτα-πῶτα. — δ. Στ. Ἐν τὰ ὅθ α. Ἐδχαριστοῦμεν. Ἐγωνισθῆτε τὸν κολόν γύνακα διὰ τὴν θεμελίωσιν χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Αὐτὸ θὰ εἶναι ἡ καλύτερα ἀναγνωρίσις τῆς προσοχῆς τῶν «Ἀκτινῶν». — κ. Ν. Καγ. Χανιά. Αἰσθητὴ ἡ πρόβ. ὡς πρὸς τὰ προηόμενα. Συνεχίσατε. Χρεοῖται ἀκόμη πολλὴ προσπάθεια. Διαβάστε νεοελληνικὴν ποιήσιν. Ἀποφύγετε τὰ μακροστίχα ποιήματα. — δ. Π. Φαρμ. Μεσολλόγγι. Ὁ ἀγωνιστὴς τῆς χριστιανικῆς πραγματικότητος εἶναι ὁ πῶ ἐδύχνημένος ἀγωνιστὴς, γιὰ τὴν τιπτε δὲν εἶναι μάταιον σιὸν ἀγῶνα του. Ὅσον ἀσπρὴ τὴν συνεργασίαν σοῦ, περιμένωμεν κατὶ ὀσαστικῶν. Προσέξτε καὶ τὴν τεχνικὴν σοῦ. — κ. Ἀ. γ. Π. τ. Ἀρτα. Νομίζομεν ὅτι ἔχετε ὀρισμένους ἰκανοτήτας. Πράξει, ὅμως νὰ μὴ βιάζεσθε. Διαβάστε συστηματικὴν ποιήσιν. Προσπαθήσατε νὰ βελτιώσατε τὴν τεχνικὴν σοῦ. Μάθετε νὰ παρατηρῆτε τὴν ζωὴν γύρω σοῦ καὶ μέσα σοῦ μὲ μᾶτι στοχαστικῶ. — κ. Π. Σωτ. Ἐν τὰ ὅθ α. Σημειώσωμεν τὴν προσδὸν σοῦ. Ὁπωσδήποτε, μένουσ' ὀλλὰ ἀκούη. Πράσατε ἀπὸ τὰ γράφια μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην, 7-8 μ.μ. — κ. Δ. Σόκ. Ψυχικόν. Ἡ «Μετόνισι» σοῦ ἔχει καλὰ στοιχεία καὶ εἰς τὴν ποιητικὴν τῆς ἔφορον. Ἐπιζώμεν σάντομα νὰ δώσατε κατὶ καλὸν ἀβάσατε νεοελληνικὴν ποιήσιν. — κ. Κ. Κολινδρόν. Μὲ χάρην σημειώσωμεν τὴν σταθερὴν προσδὸν σοῦ. Ἀφῆσατε τὰ ἀπόρρα καὶ «φροισλατρικὰ» θέματα. — κ. Δ. Ἀ. Ἀ. Ἀμαλιᾶδα. Ἀξιόλογον τὸ ποιήμα σοῦ. Ἐπιζώμεν νὰ δημιουργηθῆ προσεχῶς. Νομίζομεν, ὅμως, ὅτι τὸ διαπνεῖ κάποια παθητικὴ ἀνέναντις τῆς ζωῆς. Ὁ Χριστιανός εἶναι δημιουργὸς καὶ πλάστης ζωῆς. — κ. Στ. Κατ. Ἐν τὰ ὅθ α. Πολὺ καλὰ τὰ ποιήματά σοῦ. Ἐπιζώμεν νὰ δημιουργηθοῦν προσεχῶς. Πράσατε, παρακαλοῦμεν ἀπὸ τὰ γράφια μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ. — κ. Σ. Χατζ. Ἐν τὰ ὅθ α. Ἐδχαριστοῦμεν διὰ τὴν συνεργασίαν σοῦ, ἢ ὅποια ὅμως, ἐθροσασ ἀγάθ διὰ τὸ τεῦχος τοῦ Πόσχα. — κ. Η. Λογ. Ἐν τὰ ὅθ α. Ἐξ ἀπῆρας «τεχνικῆς» τὸ ποιήμα σοῦ εἶναι ἄριον. Ἀπὸ ἕνα νέον-ὅμως, χριστιανὸν ποιητὴν, περιμένωμεν κατὶ τὸ ὄλι, γῶτρον «εἰδωλικόν». Καὶ περισσοτέρων ἀγωνιστικόν περάσατε ἀπὸ τὰ γράφια μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ. — κ. Β. Καρ. Ἐν τὰ ὅθ α. Αἱ ὀποθεῖσις σοῦ θὰ ληρθ. ὄν ὅτ' ὄψιν, Ἐδχαριστοῦμεν. — Ἰ. Ἰωνάν. Ἐν τὰ ὅθ α. Ἐπιζώμεν νὰ χρησιμοπιηθῆ προσεχῶς τὸ διηγήμα τοῦ Ζωεῖ. — κ. Β. Η. Ἐν τὰ ὅθ α. Ὁ εἰδικὸς συνεργάτης μας ἔχει τὴν γνώμην ὅτι ἡ μέθοδος δὲν εἶναι πρωτότυπος. Καὶ ἐπὶ πλέον ἡ μέθοδος αὐτῆ—ἔστω καὶ μὴ πρωτότυπος—εἶναι πολὺ μακρὰ καὶ πολυπλοκός. Ὑπάρχουν ἄλλαι σάντομαι καὶ ἀπαι. — κ. Γ. Δημ. Ἐν τὰ ὅθ α. Πολὺ ἐνδιόφερός σοι ἡ συνεργασία σοῦ. Δὲν ἐπρόσθεσαν, ὅμως, τὸ τεῦχος τοῦ Πόσχα. Πράσατε, παρακαλοῦμεν, ἀπὸ τὰ γράφια μας, Τρίτην ἢ Πέμπτην 7 8 μ.μ. — κ. Δ. Στ. ὁ. Ἐν τὰ ὅθ α. Ἡ συνεργασία σοῦ ἐλήθη. — δ. Ἐ. Π. τ. Ἐν τὰ ὅθ α. Ἡ τελευταία συνεργασία σοῦ πολὺ καλύτερα τῆς προηγουμένης. Περιμένωμεν νεότερα.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημῶν» — Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσ. «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35-023—Θεσσαλονικῆς: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Τομαροῦ καὶ Κολοκοτρώνη 67.—Ἰππύθου: Δ. Γ. Σταμάτης, κατοικία: Ποικίλης 5 Ἀθήναι.—Ἐτήσια συνδρομὴ ὄρχ. 15.000, ἐξωτερικῶ δολλ. 3.—Προστ. τυπογραφίου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομηχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύματα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

Τυπ. «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἐταιρείας» Α. Ε. (Τεχνικὴ Διεύθυνσις I. Μ. Σκαζίκης).